

ΙΩΑΝΝΟΥ ΠΑΠΑΣΤΑΥΡΟΥ

Τακτικού καθηγητοῦ τῆς Ἀρχαίας Ἱστορίας

ΜΑΚΕΔΟΝΙΚΗ ΠΟΛΙΤΙΚΗ ΚΑΤΑ ΤΟΝ Ε΄ π.Χ. ΑΙΩΝΑ ΠΕΡΔΙΚΚΑΣ Β΄*

Ὁ Ἀλέξανδρος Α΄ πρὸ τοῦ θανάτου του εἶχε προβῇ εἰς διοικητικὴν διαίρεσιν τοῦ κράτους τῆς Μακεδονίας διὰ τὴν καλυτέραν διοίκησιν αὐτοῦ, ἀλλὰ καὶ διὰ τὴν ἱκανοποίησιν φιλοδοξιῶν τῶν υἱῶν του. Ἐκτὸς τοῦ Περδίκκου, ὁ ὁποῖος ἦτο ὁ νόμιμος διάδοχος τοῦ θρόνου — διετέλεσε δὲ εἰς νεαρωτάτην ἡλικίαν καὶ ἀντιβασιλεὺς τοῦ κράτους κατὰ τὴν ἀπουσίαν τοῦ πατρός, συνεκστρατεύσαντος μὲ τὸν Μαρδόνιον (κατ. σ. 181, σημ. 1 κξ.). — ἀπὸ τοὺς τέσσαρας ἄλλους υἱοὺς του, εἰς μὲν τὸν Ἀλκέταν καὶ τὸν Φίλιππον εἶχεν ἀναθέσει τὴν διοίκησιν (« ἀρχὴν ») δύο περιοχῶν τοῦ βασιλείου τῆς Μακεδονίας¹, ἐνῷ οἱ

* Ἡ μελέτη αὕτη εἶναι συνέχεια τῆς κατὰ τὸ ἔτος 1936 δημοσιευθείσης συγγραφῆς μου « Μακεδονικὴ πολιτικὴ κατὰ τὸν 5ον π.Χ. αἰῶνα — Ἀλέξανδρος Α΄ ». Εἰς τὴν παρούσαν θὰ ἀκολουθήσῃ ἑτέρα μελέτη περὶ Ἀρχελαίου. Περὶ Περδίκκου Β΄ ὑπάρχουν τὰ ἐξῆς βοηθητικὰ ἔργα: Abel, Makedonien vor König Philipp, 1847. Beloch, Griech. Geschichte III², σ. 49-72. Geyer, Makedonien bis zur Thronbesteigung Philipps II, 1930. Τοῦ Ἰδίου, Perdikkas ἐν Real Encyclopedia, βλ. λ. Ἰω. Παπασταύρου, Ἀρχαὶ τῆς βασιλείας Περδίκκου Β΄, 1939. Τοῦ Ἰδίου, Σχέσεις Μακεδόνων καὶ Ἀθηναίων κατὰ τὸν 5ον π.Χ. αἰῶνα (« Ἑλληνικά », προσφορὰ εἰς Σ. Κυριακίδην, σ. 526 κξ.). Τοῦ Ἰδίου, Ὁ Περδίκκας Β΄ εἰς τὰς παραμονὰς τοῦ Πελοποννησιακοῦ πολέμου (Γέρας Ἀ. Κεραμοπούλου, σ. 133 κξ.). Τοῦ Ἰδίου, The Foreign Policy of Perdikkas II during the Archidamian war (« Ἑλληνικά », τιμητικὸς τόμος Σ. Κουγέα, σ. 256 κξ.). Vischer, Kleine Schriften I, σ. 239 κξ.

1. Περὶ τῶν διοικητικῶν περιοχῶν, τῶν ὁποίων τὴν διοίκησιν εἶχον οἱ Φίλιππος καὶ Ἀλκέτας, μανθάνομεν ἀπὸ τὸν Θουκυδίδην (2. 100, 3... ἐς τὴν Φίλιππου πρότερον οἶσαν ἀρχὴν) καὶ ἀπὸ τὸν Πλάτωνα (Γοργίας 471... ἀποδώσαν τὴν ἀρχὴν, ἣν Περδίκκας αὐτὸν (Ἀλκέταν) ἀφείλετο), ἐνῷ περὶ τοῦ Ἀμύντου ὁ Σύνκελος (Dind. σ. 500) μᾶς πληροφορεῖ, ὅτι διετέλεσε πάντα τὸν βίον ἰδιωτικῶς. Περὶ τοῦ Μενελάου, τοῦ ὁποίου τὸ ὄνομα ἐμφανίζεται εἰς ἐπιγραφὴν (IG I² 71 = SEG X 86 = Meritt, Wade-Gery and McGregor, The A(thenian) T(ribut) L(ists) III 313 Nr 61) προβλ. ὁμοίως Iust. 7. 4, 3 = Αἰλιαν. ποικ. ἱστ. (12, 43) δὲν γνωρίζομεν ἄλλο περὶ αὐτοῦ. Ἐὰν ὁ Ἀλκέτας καὶ ὁ Φίλιππος προήρχοντο ἀπὸ δευτέρου γάμου τοῦ Ἀλεξάνδρου καὶ διὰ τὰ ἱκανοποίησιν τούτους παρεχώρησεν οὗτος εἰς αὐτοὺς διοικήσεις τοῦ βασιλείου του, καθὼς ὑποστηρίζει ὁ Geyer (RE 592), τοῦτο μόνον ὡς ἀπλὴ ὑπόθεσις εἶναι δυνατόν νὰ ἐκληφθῇ.

δύο ἄλλοι, Ἀμύντας καὶ Μενέλαος, δὲν ἀνέλαβον διοικήσιν τινα. Καὶ περὶ μὲν τῆς ἀρχῆς τοῦ Φιλίππου εἶναι δυνατόν νὰ συμπεράνωμεν, ὅτι αὕτη περιελάμβανε τὴν πεδιάδα τοῦ Ἀξιοῦ ποταμοῦ, κατὰ τὰς δύο ὄχθας αὐτοῦ, ἀπὸ τὰ σημερινὰ Ἑλληνογιουγκοσλαβικά σύνορα μέχρι τῆς παραλίας τοῦ Θερμαϊκοῦ. Εἰς τὴν περιοχὴν αὐτὴν ἀκούομεν περὶ τῶν πόλεων Εἰδομενῆς, Γορτυνίας, καὶ Εὐρωποῦ. Ἀγνωστος ὅμως παραμένει δι' ἔλλειψιν πληροφοριῶν ἡ περιοχὴ, εἰς τὴν ὁποίαν ἤρχεν ὁ Ἀλκέτας. Ἴσως νὰ περιωρίζετο αὕτη εἰς τὴν ἐντεῦθεν τοῦ Ἀλιάκμονος περιοχὴν τῆς Πιερίας. Καὶ αἱ δύο αὐταὶ διοικήσεις δὲν ἦσαν ἡγεμονίαι ἀνεξάρτητοι ἀπὸ τὸ βασιλεῖον τῆς Μακεδονίας, διὰ τὴν συνοχὴν καὶ ἔκτασιν τοῦ ὁποίου εἰργάσθη ὁ Ἀλέξανδρος, ἀλλ' ἀπετέλουν τμήματα αὐτοῦ, ὑπαγόμενα εἰς τὴν κεντρικὴν τοῦ κράτους ἐξουσίαν. Μὲ τὰ «ἐπάνωθεν ἔθνη», δηλαδὴ τῶν Λυγκηστῶν, τῶν Ἑλιμιωτῶν, Ὀρεστών καὶ ἄλλων, ὁ Ἀλέξανδρος εἶχε συνάψει συμμαχίας, διὰ τῶν ὁποίων ἐξησφαλίζετο ἡ πολιτικὴ ἐπιρροὴ τοῦ Μακεδονικοῦ βασιλείου ἐπὶ τῶν ἀνεξαρτήτων κατὰ τὰ ἄλλα ἡγεμονιῶν τούτων. Ὡστε ὁ Ἀλέξανδρος πρὶν ἀποθάνῃ εἶχεν ἐξασφαλίσαι τὴν ἐνότητα τοῦ Μακεδονικοῦ βασιλείου καὶ τὴν πολιτικὴν ἰσορροπίαν τῶν γειτονικῶν περιοχῶν, αἱ ὁποῖαι δὲν ἦσαν βέβαιαι κτήσεις αὐτοῦ¹.

1. Ὁ Δημοσθένης (βλ. κατ' Ἀριστ. 200 = περὶ Συντ. 24) ἀναφέρει δις τὸ ὄνομα τοῦ Περδίκκου, βασιλεύοντος Μακεδονίας κατὰ τὰ Μηδικά, ὅτε ὡς γνωστὸν βασιλεὺς τῆς Μακεδονίας ἦτο ὁ πατήρ του Ἀλέξανδρος Α'. Ὁμιλεῖ δὲ περὶ φθοῆς, ἣν ἐπέφερεν ὁ Περδίκκας εἰς τοὺς ἀναχωρήσαντας ἐκ Πλαταιῶν βαρβάρους ... *Περδίκκα τῷ κατὰ τὴν τοῦ βαρβάρου ποι' ἐκστρατίαν βασιλεύοντι Μακεδονίας, τοὺς ἀναχωροῦντας ἐκ Πλαταιῶν τῶν βαρβάρων ἀπὸ τῆς ἡττῆς διαφθεῖραντι καὶ τέλειον τἀνύχημα ποιήσαντι τῷ βασιλεῖ (τῶν Περσῶν)*. Ἡ πληροφορία αὕτη δις καὶ αὐτολεξεῖ ἐπαναλαμβανομένη ἀπὸ τὸν Ἀθηναῖον ῥήτορα, ἀπασχόλησεν ὡς ἦτο ἐπόμενον τὴν νεωτέραν ἐπιστημονικὴν ἔρευναν. Μερικοὶ συγγραφεῖς (πρβλ. Vö m e l, Zeitschr. für Alte Wissensch. 1846, σ. 132 = S c h ä f e r, Demosthens III, σ. 93) ὑπεστήριξαν, ὅτι ὑπὸ τὸ ὄνομα Περδίκκας, τὸ ὁποῖον ἀναφέρει ὁ Δημοσθένης, θὰ ἔπρεπε νὰ νοηθῇ ἀνεξάρτητος ἡγεμὼν τῆς ἅνῃ Μακεδονίας, ἐνῶ ἐν τῇ ἡμετέρᾳ συγγραφῇ (Μακεδονικὴ πολιτικὴ, σ. 69, σημ. 2) ὑπεστηρίχθη ὅτι πρόκειται περὶ πλάνης τοῦ ῥήτορος (πρβλ. G e y e r, Makedonien, σ. 44, σημ. 2, σημειοῦντα ...vielmehr gehen offenbar die Ausführungen in beiden Reden auf urkundliche Aufzeichnungen zurück. Dem Redner ist nur der Irrtum unterlaufen, an die Stelle des Alexanders den ihm bekannten Perdikkas zu setzen). Ὁ Δημοσθένης γνωρίζει καλῶς τὸν Ἀλέξανδρον τὸν Φιλέλληνα καὶ μνημονεύει αὐτὸν (ἐν Φιλ. Β', 11). Τελευταῖος ὁ Ἀ. Δασκαλάκης ἐν τῇ συγγραφῇ του, «Ἀλέξανδρος ὁ Φιλέλλην» (Ἑπετηρὶς τῆς Φιλοσ. Σχολῆς Πανεπ. Ἀθηνῶν 1959, σ. 312 κξ., σημ. 2) παρατηρεῖ, ὅτι ὁ Δημοσθένης «κυριαρχημένος ὑπὸ πάθους πολιτικοῦ, δὲν διστάζει νὰ περιφρονήσῃ τὴν ἱστορικὴν ἀκρίβειαν, ἀντικαθιστῶν τὸ ὄνομα τοῦ Ἀλεξάνδρου Α', ὁμονύμου τοῦ υἱοῦ τοῦ μισητοῦ ἀντιπάλου του Φιλίππου, διὰ τοῦ ὀνόματος τοῦ Περδίκκου».

Τὸ πρόβλημα τοῦτο μὲ ἀπασχόλησεν ἐπ' εὐκαιρίᾳ καὶ πάλιν. Ἡ σκέψις δὲ ὅτι ὁ Ἀθηναῖος ῥήτωρ εἰς λόγους ἀπευθυνομένους εἰς πολίτας ἀνωτέρου πνευματικοῦ ἐπιπέδου, οἷοι οἱ Ἀθηναῖοι τῆς ἐποχῆς ἐκείνης, οἱ ὁποῖοι ἐγνώριζον καλῶς τὴν ἱστο-

Μετὰ τὸν θάνατον τοῦ Ἀλεξάνδρου τὸ κράτος τῆς Μακεδονίας παρουσίασε χαλάρωσιν τῆς ἐνότητος αὐτοῦ, λόγῳ ἀπειθαρχίας πρὸς τὴν κεντρικὴν ἐξουσίαν, ἐκδηλωθείσης ἐκ μέρους τῶν δύο ἡγεμόνων, Ἀλκέτου καὶ Φιλίππου.

Οὗτοι φαίνεται ὅτι ἡργήθησαν νὰ ἀναγνωρίσουν τὴν βασιλείαν τοῦ Περδίκκου καὶ ἐκήρυσαν ἀνεξαρτήτους τὰς ἡγεμονίας των ἀπὸ τὸ βασιλεῖον τῆς Μακεδονίας. Ὁ δημιουργηθεὶς δὲ ὡς ἐκ τούτου σάλος εἰς τὸ κράτος, ἔπειτα ἀπὸ τὸν θάνατον τοῦ Ἀλεξάνδρου, ὁ ὁποῖος διήρκεσεν ἐπὶ ἕν χρονικὸν διάστημα, μέχρις ὅτου ὁ Περδίκκας ἐπιβληθῇ ἐν μέρει μὲ τὴν ἔξωσιν τοῦ Ἀλκέ-

ρίαν τῶν προγόνων των, δὲν ἦτο δυνατόν ἔστω καὶ ἡθελμένως νὰ ὑποπέσῃ εἰς τοιοῦτον ἱστορικὸν σφάλμα, μὲ ὧθησεν εἰς προσεκτικώτεραν μελέτην τῶν πηγῶν. Ἐκ ταύτης διεπίστωσα ὅτι ὁ ρήτωρ καὶ εἰς τὰ δύο χωρία δὲν ὁμιλεῖ περὶ *βασιλέως* Περδίκκου, ἀλλὰ περὶ Περδίκκου *βασιλεύοντος Μακεδονίας*. Τοῦτο δὲν εἶναι τυχαῖον, ἡμποροῦμεν δὲ ἄριστα νὰ δώσωμεν τὴν προσήκουσαν ἐρμηνείαν εἰς τὸν ὅρον « βασιλεύοντος », ἔαν ἔχωμεν κατὰ νοῦν τὰ γεγονότα, ὅπως ταῦτα ἐξελιχθήσαν τότε. Ὁ Ἡρόδοτος (9, 44) παραδίδει, ὅτι ὁ βασιλεὺς τῆς Μακεδονίας Ἀλέξανδρος Α' εὕρισκετο πρὸ τῆς μάχης τῶν Πλαταιῶν εἰς τὸ στρατόπεδον τοῦ Μαρδονίου *στρατηγός τε ἔων καὶ βασιλεὺς Μακεδόνων*, συνεξεστράτευσεν δηλαδὴ μὲ τὸν Μαρδόνιον ἐπὶ κεφαλῇ ἴσως μακεδονικοῦ ἱππικοῦ. Καθ' ὅλον δὲ τὸ διάστημα τῆς ἀπουσίας του ὁ Ἀλέξανδρος θὰ ἄφησεν ὡς ἀναπληρωτὴν του διὰ τὴν ἄσκησιν τῶν βασιλικῶν καθηκόντων τοῦ κράτους τὸν πρεσβύτερον υἱόν του καὶ νόμιμον διάδοχον τοῦ θρόνου, τὸν Περδίκκαν (ἀνωτ. σ. 180). Ἡ ὑποχώρησις τῶν Περσῶν μετὰ τὴν μάχην τῶν Πλαταιῶν καὶ τὸν θάνατον τοῦ Μαρδονίου ὑπῆρξε κανονικὴ, τοῦ Ἀρταβάζου προβάντους εἰς ἀνασύνταξιν τῶν ἀπομεινάντων περσικῶν στρατευμάτων καὶ διατάξαντος σύμπυξιν κανονικῶς εἰς Θήβας καὶ ἀκολουθῶς εἰς Θεσσαλίαν, Μακεδονίαν καὶ Θράκην μέχρι Βυζαντίου, ἀπὸ ὅπου διεπεραιώθη εἰς Μικρὰν Ἀσίαν. Ἐὰν κατὰ τὴν ὀπισθοχώρησιν εἰς Μακεδονίαν ἔλαβον χώραν συγκροτούσεις μεταξὺ Μακεδόνων καὶ Περσῶν, ὅπερ θεωρεῖ ὡς πιθανὸν ὁ Δασκαλάκης (αὐτ. 312), τοῦτο δὲν ἦτο δυνατόν, ἐφ' ὅσον ἡ στρατιὰ τῶν Περσῶν συνεπύχθη κανονικὰ, ὁ δὲ ἀριθμὸς τῶν μακεδονικῶν δυνάμεων μέσα εἰς τὸ ὅλον περσικὸν στράτευμα φαίνεται, παρὰ τὴν ἑλλειψιν πληροφοριῶν, ὅτι ἦτο πολὺ μικρὸς ἐν ἀναλογίᾳ.

Ἡ μόνη δυνατὴ ἐκδοχὴ εἶναι, ὅτι ὁ Ἀλέξανδρος δι' ἀγγελιαφόρων εἰδοποίησεν τὸν ἀντιβασιλεῖα υἱόν του περὶ τῆς πανωλεθρίας τῶν Περσῶν εἰς τὰς Πλαταιάς, ἀπὸ κοινοῦ δὲ οὗτος μὲ Θράκας ἀτάκτους παρηνώχλησε τοὺς ἀποχωροῦντας Πέρσας καὶ κατέφερε σοβαρὰν φθορὰν εἰς τὴν περσικὴν στρατιάν. Ἔτσι ἡ πληροφορία τοῦ Ἡρόδοτου (9, 89) ... *καταλιπὼν* (ὁ Ἀρτάβαζος) *τοῦ στρατοῦ τοῦ ἐαυτοῦ σὺχρὸς ὑπὸ Θρηίκων τε κατακοπέντας κατ' ὁδόν* » συμπληροῦται μὲ τὴν πληροφορίαν τοῦ Δημοσθ. (κατ' Ἀριστ. 200) ... *τοὺς ἀναχωροῦντας ἐκ Πλαταιῶν τῶν βαρβάρων διαφθείραν* (Περδίκκα) *καὶ τέλειον τάττυγμα ποιήσαντι τῷ βασιλεῖ*. Ἔτσι οἱ Μακεδόνες κατὰ τὸν μέγαν ὑπὲρ ἐλευθερίας ἀγῶνα παρέσχον ἅπτα δείγματα τοῦ φιλελευθέρου πνεύματος καὶ τῆς ἐλληνικότητος αὐτῶν. Ποῖον αἰσθημα συνεῖχεν αὐτοὺς κατὰ τὸ διάστημα τῆς περσικῆς κατοχῆς ἐν Μακεδονίᾳ εἶναι δυνατόν νὰ γίνῃ ἀντιληπτὸν ἀπὸ τοὺς λόγους τοῦ Ἀλεξάνδρου πρὸς τοὺς στρατηγούς των Ἑλλήνων εἰς τὰς Πλαταιάς (Ἡρόδ. 9, 45) ... *ἦν δὲ ὑμῖν ὁ πόλεμος ὁδε κατὰ νόον τελευτήσῃ, μνησθῆναι τινα χρεὶ καὶ ἐμεῦ ἐλευθερώσιος περὶ*.

του ἀπὸ τὴν ἀρχὴν αὐτοῦ, καὶ ἀποκαταστήσῃ εἰς μέγα μέρος τοῦ βασιλείου του τὴν τάξιν, καθιστᾷ πιθανωτέραν τὴν πληροφορίαν τοῦ Θεοπόμπου¹, καθορίζοντος 35 ἔτη βασιλείας τοῦ Περδίκκου (449/8 - 414/3).

Εἰς τὰς ἀρχὰς λοιπὸν τῆς βασιλείας του ὁ Περδίκκας ἀντιμετώπισεν, ὅπως καὶ ὁ Φίλιππος Β' κατὰ τὸν ἐπόμενον αἰῶνα, τὰ ἴδια προβλήματα ὡς πρὸς τὴν ἐξασφάλισιν τοῦ θρόνου τῆς Μακεδονίας καὶ τὴν ἐδραίωσιν τῆς ἐξουσίας του εἰς περιοχάς, αἱ ὁποῖαι ἀνῆκον εἰς τὸ κράτος τῆς Μακεδονίας. Ἐνῶ δὲ ἡ ἐπιβολὴ τῆς τάξεως εἰς τὴν ἡγεμονίαν τοῦ Ἀλέκτου ἐπετεύχθη χωρὶς μεγάλας δυσχερείας, μολονότι οὗτος ἀνέταξεν ἄμυναν, τυχὼν βοηθείας καὶ ἀπὸ τὸν ἡγεμόνα τῆς Ἑλιμίας Δέρδαν², ἡ καθυπόταξις ἐν τούτοις τοῦ Φιλίππου καὶ ἡ ἐνσωμάτωσις τῆς ἀρχῆς του εἰς τὸ κράτος τῆς Μακεδονίας συνήνεγκε σοβαρὰς δυσχερείας, λόγῳ τῆς ὑποστηρίξεως, τὴν ὁποίαν παρέσχον εἰς αὐτὸν οἱ Ἀθηναῖοι, οἱ ὁποῖοι μὲ τὴν ἐπέκτασιν τῆς συμμαχίας των εἰς τὰ βόρεια παράλια τοῦ Αἰγαίου εἶχον κάθε συμφέρον νὰ εὐνοοῦν τὴν διχοτόμησιν τῆς Μακεδονίας. Αἱ σχέσεις Ἀθηναίων καὶ Φιλίππου προσέλαβον ἐπίσημον χαρακτῆρα μὲ τὴν ὑπογραφὴν συνθήκης ἀμυντικοῦ περιεχομένου,

1. Παρ' Ἀθηναίῳ 5, 217 d.e. Περί τῆς ἀσυμφωνίας τῆς παραδόσεως ὡς πρὸς τὴν διάρκειαν τῆς βασιλείας τοῦ Περδίκκου, ἐκτὸς τῶν πληροφοριῶν πού μᾶς παρέχει ὁ Ἀθήναιος, πρβλ. ἐπίσης Εὐσέβιον παρὰ Διοδ. 7. 16, 5 = Εὐσεβ. Χρονικόν, σ. 169, Σύγγελ. σ. 500 = Πάριον Χρονικόν (Fr. Griech. Hist. ἀριθ. 58). Δεδομένα ἀπὸ τὰς ἱστορικὰς πηγὰς εἶναι αἱ πληροφορίες τοῦ Θουκυδίδου (1, 57), ὅταν οὗτος κάμνη λόγον περὶ Περδίκκου ὡς ὑποκινήσαντος τὴν ἀποστασίαν τῆς Ποτειδαίας τὸ ἔτος 433 - 2, καὶ τοῦ Ἐφόρου (παρὰ Διοδ. 13, 49), ἀναφέροντος ὅτι ὁ διάδοχος τοῦ Περδίκκου Ἀρχέλαος ἦτο ἤδη τὸ 410 βασιλεὺς. Ἐπὶ τῇ βάσει τοῦ ὑπολογισμοῦ αὐτοῦ φαίνεται ὅτι οἱ Μαρσῦας καὶ Φιλόχορος ὑπολογίζουν τὰ ἔτη τῆς βασιλείας τοῦ Περδίκκου εἰς 23. Τὸν ὑπολογισμὸν τοῦ Geyer (Makedonien, σ. 52 = RE, σ. 592) εἰς 37 - 40 ἔτη δὲν θεωρῶ πιθανόν. Ὅμοιος χωρὶς ἔρεισμα καὶ ἀπίθανοι εἶναι οἱ ὑπολογισμοὶ τοῦ Abel, σ. 170, χωρίζοντος εἰς τρεῖς περιόδους τὴν μετὰ τὸν Ἀλέξανδρον ἀρχὴν εἰς τὴν Μακεδονίαν· α) τὴν περίοδον ἀπὸ τοῦ 454 - 448, κατὰ τὴν ὁποίαν τὴν ἀρχὴν εἶχεν ὁ Ἀλέκτας, β) τὴν ἀπὸ τοῦ 448 - 436, ὅτε τὴν ἀρχὴν ἀνέλαβον οἱ Περδίκκας καὶ Φίλιππος, διαιρέσαντες τὸ κράτος, καὶ γ) τὴν ὑπὸ μόνου τοῦ Περδίκκου ἀρχὴν εἰς τὴν Μακεδονίαν (436 - 413) = Momigliano, Philippos il Macedone, σ. 16 κέξ. Ἄλλως δὲ Beloch, GG, 3², σ. 53 κέξ. καὶ Παπασταύρου, Ἀρχαὶ βασιλείας Περδ., σ. 5 κέξ.

2. Τὴν ὑπόθεσίν μου σχετικὰ μὲ τὴν βοήθειαν τοῦ Δέρδου τῆς Ἑλιμίας, ὁ ὁποῖος ἐμφανίζεται ἀργότερα πολεμῶν τὸν Περδίκκον μαζὶ μὲ τὸν Φίλιππον, βασίζω εἰς τὴν ἰδίαν πληροφορίαν τοῦ Θουκυδίδου (1. 57, 3), ὁ ὁποῖος μᾶς ὁμιλεῖ περὶ κοινῆς δράσεως Φιλίππου καὶ Δέρδου ἐναντίον τοῦ Περδίκκου, νομίζω δὲ ὅτι ἡμπορεῖ νὰ ἐκληφθῇ τοῦτο ὡς terminus post quem, ἐνισχύων τὴν γνώμην, ὅτι ὁ Δέρδας εἶχεν ἐπίσης ὅπως καὶ οἱ Ἀθηναῖοι συμφέρον νὰ ὑφίσταται διαίρεσις τῆς Μακεδονίας εἰς χωριστὰς ἡγεμονίας, καὶ διὰ τοῦτο συνέβαλεν εἰς τὴν διατήρησιν τῶν χωριστῶν τούτων ἡγεμονιῶν. Τὸ δῶμα τοῦ Δέρδου ἐμφανίζεται ὁμοίως μὲ τὸ τοῦ Ἀρραβαίου εἰς τὴν συμμαχίαν Ἀθηναίων καὶ Περδίκκου (πρβλ. κατωτ., σ. 194).

καθὼς ἐπιβεβαιώνει ἐν ἐπιγραφῇ λίθος πολὺ κατεστραμμένος, καὶ τὴν ὁποίαν ὁ Θουκυδίδης χαρακτηρίζει ὡς « ξυμμαχίαν »¹.

Χάρις εἰς τὰς φιλικὰς σχέσεις τῶν μὲ τὸν Φίλιππον οἱ Ἀθηναῖοι κατῴρωσαν τὰ ἀγκιστρωθῆναι εἰς τὴν πλουτοφόρον περιοχὴν τοῦ Παγγαίου καὶ ἰδρυσαν τὸ ἔτος 437 εἰς περίοπτον σημεῖον τὴν Ἀμφίπολιν, χωρὶς νὰ συναντήσουν δυσκολίας, ὅπως εἰς προγενεστέρας προσπάθειάς των². Τὸ γεγονός τοῦτο ὑπῆρξεν αἰτία τῆς ἀνατροπῆς τῆς ἰσορροπίας τῶν δυνάμεων εἰς τὴν Μακεδονίαν, διότι μὲ τὴν ἰδρυσιν τῆς Ἀμφιπόλεως, εἰς τὸ πλεόν νευραλγικὸν σημεῖον τῆς θρηκτικῆς παραλίας, ἐπαγιοῦτο πολιτικῇ κατάστασις εἰς τὴν Μακεδονίαν, ὅπως εἶχεν αὕτη κυρίως διαμορφωθῆ μετὰ τὴν σύναψιν τῆς μεταξὺ Ἀθηναίων καὶ Φιλίππου συμμαχίας. Ἐνώπιον λοιπὸν μιᾶς τοιαύτης καταστάσεως ὁ Περδίκκας ἔπρεπε νὰ ἀντεπεξέλθῃ μετὰ δραστηριότητος, διὰ νὰ ἀποτρέψῃ ἄμεσον κίνδυνον διαιρέσεως τοῦ κράτους του, καὶ διασώσῃ περιοχὴν ζωτικωτάτης σημασίας, ἡ ὁποία ἀπέβαινε ἢ προβαθμὶς διὰ τὴν

1. Αὐτόθι, 1. 57, 3. Τὸ κείμενον τῆς συνθήκης κατόπιν ἐπανειλημμένων προσπαθειῶν πρὸς συμπλήρωσιν τοῦ ἐνεπιγράφου τμήματος τοῦ λίθου (πρβλ. Bauer, *Klio*, Beiträge zur Alten Geschichte, 1918, σ. 193 ἐξ. = IG I², 53 = Schweiger t, *Hesperia* 1939, σ. 170 = Παπασταύρου, Ἀρχαὶ βασιλείαις Περδ., σ. 7. Meritt *AJPh.* 1947, σ. 313, αὐτόθι 1954, σ. 359 = Παπασταύρου, Ἑλληνικά, (προσφ. Κυριακίδου), σ. 526 κξξ. (πρβλ. ἐπίσης τιμητικὸν τόμον Κουγέα, σ. 258, σημ. 3) ἐγνώρισεν ὑπ' ἐμοῦ νέον σχῆμα ὡς ἐξῆς:

Θεοὶ | [χουνθέας Ἀθηναίων καὶ Φιλίππ] | [πο κατὰ τὰδε ἔ] ναι· Ἀθε[ναίος μὲν] | [μὲ βλάπτεν τ] ἐν γέν Φι[λίππο αὐτ] | [ὸν δ' ἔχεν φ(ι)λ]ίος Ἀθενα[ίοις καὶ τ] | [οἷς χουμ] | [μά]χοις. καὶ ε[ἰ]άν τις ἡν[υ] | [ποπέμπει λε]ισιτὰς μὲ ἡ[υποδέχ]ε[ι] | [σθαι μεδὲ αὐ]τὸς λειζε[σθαι μεδ] | [ἐ] χουμπορέυ[ε]σθαι μετ[ὰ τῶν πολ] | [εμίον ἐπ' Ἀθ]εναίος μεδ' | [ἐπὶ τὸς χ] | [συμμάχος τῶν Ἀθ]εναίων, μεδὲ χρ[ε] | [έματα παρ]έχεν τοῖς πολεμίοις | [μεδ' ἐς τὰ τε]ίχη ἡυποδέχ[ε]σθαι φ] | [ροράν τινα παρὰ τῶν πολεμίων]. Τὸ ὅλον πνεῦμα τῆς συνθήκης, ἡ ὁποία συνήφθη καθ' ὃν χρόνον δὲν εἶχεν ἐπέλθῃ ἀκόμη ρῆξις εἰς τὰς σχέσεις Περδίκκου καὶ Ἀθηναίων, ὀλίγον ἴσως πρίν, ἢ καὶ συγχρόνως μὲ τὴν ἰδρυσιν τῆς Ἀμφιπόλεως (437), εἶναι ἀμυντικόν, δὲν φαίνεται δὲ ἐπιθετικῇ διάθεσις ἐκ μέρους τῶν συμβαλλομένων. Δὲν ἔχει λοιπὸν αὕτη τὸν χαρακτῆρα « ξυμμαχίας », ὅπως τὴν καθορίζει ὁ Θουκυδίδης, ὑπὸ τὴν ἀκριβῆ δηλαδὴ ἔννοίαν τοῦ ὅρου, ἀλλ' εἶναι « ἐπιμαχία », ὅπως ἀλλαχοῦ ὁ συγγραφεὺς (1, 44) διευκρινίζει... ἐν δὲ τῇ ὑστεραίᾳ μετέγνωσαν (Ἀθηναῖοι) Κερκυραίοις ξυμμαχίαν μὲν μὴ ποιήσασθαι ὥστε τοὺς αὐτοὺς ἐχθροὺς καὶ φίλους νομίζειν... ἐπιμαχίαν δὲ ἐποίησαντο τῇ ἀλλήλων βοηθεῖν, ἐάν τις ἐπὶ Κερκυραν ἢ ἢ Ἀθήνας ἢ τοὺς τοῦτον ξυμμάχους. Αἱ φράσεις ἄλλως τε εἰς τὴν ἐπιγραφὴν (στ. 4), ὅπως συμπληρώνομεν αὐτὴν μὲ βλάπτεν τὴν γέν Φιλίππο, καθὼς καὶ εἰς στ. 8-9 μεδ' αὐτὸν... χουμπορέυεσθαι... ἐπ' Ἀθ[εναίος] μεδ' ἐπὶ τὸς χουμμάχος τῶν Ἀθ[εναίων] εὐρίσκουν τὰς παραλλήλους τῶν εἰς φράσεις τοῦ Θουκυδίδου (5, 48), διὰ τῶν ὁποίων ἐπεξηγείται τὸ πνεῦμα τῆς ἐπιμαχίας... ἀλλήλους βοηθεῖν, ξυνεπιστρατεύειν δὲ μηδενὶ (πρβλ. Ἀρχαὶ βασιλείαις Περδ., σ. 9³).

2. Πρβλ. J. Papastavrou, *Amphipolis, Geschichte u. Prosopographie*, *Klio*, Beiheft 1936, σ. 9 ἐξ.

περαιτέρω πρὸς ἀνατολὰς ἐπέκτασιν τοῦ βασιλείου τῆς Μακεδονίας. Τὴν πολιτικὴν ταύτην γραμμὴν πρῶτος ἐγκαινίασεν ὁ Ἀλέξανδρος Α' ὁ φιλέλλην, τότε δὲ ὁ Περδίκκας ἔθεσε τὰ σταθερὰ αὐτῆς θεμέλια. Μετὰ τὴν ἵδρυσιν λοιπὸν τῆς Ἀμφιπόλεως ὁ Περδίκκας εἰσέβαλεν εἰς τὴν χώραν τοῦ Φιλίππου καὶ ἐξεδίωξεν αὐτόν, προέβη δὲ εἰς τὴν ἐνσωμάτωσιν εἰς τὸν κορμὸν τῆς Μακεδονίας καὶ τοῦ τμήματος τούτου, τὸ ὁποῖον ἐκινδύνευσε νὰ ἀποτελέσῃ κράτος ἐν κράτει ¹.

Ὁ Φίλιππος κατέφυγεν εἰς τὸν ἀνεψιὸν του Δέρδαν τῆς Ἑλιμείας, ἐνῶ οἱ Ἀθηναῖοι, τῶν ὁποίων τὰ συμφέροντα παρεβλάπτοντο, κατήγγειλαν τὸ σύμφωνον φιλίας καὶ συμμαχίας μετὸν Περδίκκαν ². Ἡ συνθήκη τότε Ἀθη-

1. Μὲ τὴν ἐνέργειαν αὐτὴν τοῦ Περδίκκου νομίζω ὅτι εἶναι σχετικὴ καὶ ἡ πληροφορία παρὰ τῷ Διοδ. (Exc. Vat. p. 3) 7, 17 ἔχουσα ὡς ἑξῆς: «Ὅτι Περδίκκας τὴν ἰδίαν βασιλείαν αὐξήσας βουλόμενος ἠρώτησεν εἰς Δελφούς. ἡ δὲ ἔφη,

*ἔστι κράτος βασιλεῖον ἀγατοῖς Τημενιδαῖσι
γαίης πλουτοφόροιο· δίδωσι γὰρ αἰγίοχος Ζεὺς.
ἀλλ' ἔθι ἐπειγόμενος Βοττηίδα πρὸς πολύμηλον·
ἐνθα δ' ἂν ἀργικέρωτας ἔδης χιονώδεας αἶγας
εὐνηθέντας ὕπνῳ, κείνης χθονὸς ἐν δαπέδοισι
θῶε θεοῖς μακάρεσσι καὶ ἄστρ' κίττε πόλῃος».*

2. Περί τῆς «συμμαχίας καὶ φιλίας» Ἀθηναίων καὶ Περδίκκου ὁμιλεῖ ὁ Θουκυδίδης (1. 57, 2) ... Περδίκκας τε ὁ Ἀλεξάνδρου, Μακεδόνων βασιλεὺς, ἐπεπολέμωτο ἐνύμαχος πρότερον καὶ φίλος ὢν (Ἀθηναίοις). Ταύτην ὑπηγόρευσεν ἡ δυσχερὴς θέσις, εἰς ἣν εὐρέθη ὁ Περδίκκας εἰς τὰς ἀρχάς τῆς βασιλείας του, ὅτε ἐπιέζετο ὑπὸ τῶν ἀνταγωνιστῶν του, ἀπειλούντων τὴν ἀρχὴν του. Κατὰ τὴν κρίσιμον ἐκείνην περίοδον τῆς βασιλείας του ὁ Περδίκκας ἐν τῇ πολιτικῇ του ὀξυδερκεῖα ἐξήτησε τὴν φιλίαν τῶν Ἀθηναίων, ἀσκούντων τότε σοβαρὰν ἐπιρροὴν εἰς τὰ παράλια τῆς Μακεδονίας. Οἱ Ἀθηναῖοι ἐξ ἄλλου εἶχον κάθε συμφέρον νὰ συμμαχήσουν μετὸν Περδίκκαν, ἀφοῦ ἐννοεῖται θὰ ἐξησφάλιζον σπουδαῖα ἀνταλλάγματα, διέβλεπον δὲ ὅτι ἡ θέσις τούτου καθίστατο περισσότερον μόνιμος παρὰ ἡ τῶν ἄλλων ἀδελφῶν. Αἱ πληροφορίες τῆς παραδόσεως (πρβλ. Δημοσθ. Ὀλυνθ. Γ' 24, περὶ Ἄλον. 12, πρὸς τὴν Ἐπιστ. 16 = Ἀργ. Ἀνάβ. 7. 9, 4, ἐπίσης Σχολ. εἰς Γ' Ὀλυνθ. 35, 7) ἀναφέρονται εἰς τὸ γεγονός τοῦτο τῆς συμμαχίας, ἡ ὁποία ἐξησφάλισε διὰ τοὺς Ἀθηναίους τὸ προνόμιον τῆς ἐλευθέρως ἀγορᾶς καὶ τῆς ἐκμεταλλεύσεως τῶν προΐοντων τῆς Μακεδονίας, κυρίως τοῦ πολυτίμου ὕλικοῦ διὰ τὴν ναυπήγησιν τῶν ἀττικῶν τριήρων. Τὸ χωρίον τοῦ Δημοσθένους (περὶ Ἄλον. 12 ἐξ.) ... ἐφ' ἡμῖν γὰρ ἦν ἡ Μακεδονία καὶ φόρους ἡμῖν ἔφερον, καὶ τοῖς ἐμπορίοις τότε μᾶλλον ἢ νῦν ἡμεῖς τοῖς ἐκεῖ κἀκείνοι τοῖς παρ' ἡμῖν ἐχρῶντο, καὶ ἐμπορικαὶ δίκαι οὐκ ἦσαν... εἶναι χαρακτηριστικὸν ὡς πρὸς τὰς ἐμπορικὰς σχέσεις τῶν δύο συμμάχων κρατῶν. Ὡς πρὸς τὰ περὶ φόρου διάφορον εἶναι αἱ γνώμαι τῆς νεωτέρας ἐρεῦνης (βλ. Geyer Mak. 55 = RE 592 = Westermann, Ausgewählte Reden des Demosth. I, 138, Weiske, De Hyperbolo I, 21², Schäfer, Demosth. II, 51¹), ἐνῶ κατὰ τὴν γνώμην μου πρόκειται περὶ ἀνεὶλημμένων ὑποχρεώσεων τοῦ Περδίκκου παρὰ τοῖς Ἀθηναίοις, κυρίως δὲ τοῦ μονοπωλείου, ὅπερ ἐξησφάλισθη εἰς τοὺς Ἀθηναίους, τῆς ἐξαγωγῆς ναυπηγησίου ξυλείας. Ὁ διατυπούμενος

ναίων καὶ Φιλίππου προσέλαβε περιεχόμενον στρατιωτικῆς συμμαχίας, εἰς τὴν ὁποῖαν προσεχώρησε καὶ ὁ Δέρδας τῆς Ἑλιμείας.

Οἱ Ἀθηναῖοι ἐν τῷ μεταξὺ προσέβησαν εἰς τὸν ἐξοπλισμὸν ἐκστρατευτικοῦ σώματος ἐκ 30 νεῶν καὶ 1000 ὀπλιτῶν ὑπὸ τὸν Ἀρχέστρατον τὸν Λυκομήδους¹, τὸ ὁποῖον ἀπεστάλη εἰς τὴν Μακεδονίαν πρὸς κοινὴν δρᾶσιν μετὰ τὸν Φίλιππον καὶ τὸν Δέρδαν. Αἱ δυνάμεις τούτων θὰ ἐνήργουν εἰσβολὴν εἰς τὴν Μακεδονίαν ἀπὸ τῆς Ἑλιμείας, ὥστε κατὰ τὸν σχολιαστὴν τοῦ Θουκυδίδου (1, 59) τὸν *Περδίκκαν μεταξὺ ἀποληφθῆναι*. Ὁ Περδίκκας προέβλεπε τοιαύτην διμέταπον ἐπίθειν, ὅταν προσέβη εἰς τὴν ἀφαίρεσιν τῆς ἀρχῆς τοῦ Φιλίππου, καὶ εἶχε προβῇ εἰς τὰς καταλλήλους ἐνεργείας, διὰ νὰ τὴν ἀντιμετωπίσῃ. Ὁ ὕδιος βέβαια δὲν ἦτο δυνατόν νὰ διαθέσῃ τὰς ἀναγκαίας δυνάμεις πρὸς τὸν σκοπὸν τούτον, διότι τὸ κράτος τῆς Μακεδονίας στρατιωτικῶς ἦτο τότε ἀσθενές. Τὸ βαθὺ ὅμως χάσμα, ποῦ εἶχε δημιουργηθῇ εἰς τὰς σχέσεις Ἀθηναίων καὶ Κορινθίων μετὰ τὴν ἔκβασιν τῶν Κερκυραϊκῶν, παρείχεν εἰς τὸν Περδίκκαν πολυτιμοτάτην εὐκαιρίαν, ἀπὸ τὴν ὁποῖαν ἦτο δυνατόν νὰ ἐπωφεληθῇ καταλλήλως εἰς τὴν κρίσιν τῶν θεσίων, εἰς ἣν εἶχε περιέλθει.

Ἡ ὑποκίνησις εἰς ἀποστασίαν τῶν συμμάχων πόλεων τοῦ Ἀθηναϊκοῦ κράτους εἰς τὴν Χαλκιδικήν, μάλιστα δὲ τῆς Ποτειδαίας, ἀποικίας τῶν Κορινθίων, θὰ ἦτο σοβαρὸς ἀντιπερισπασμὸς διὰ τοὺς Ἀθηναίους, τῶν ὁποίων ἡ προσοχὴ θὰ ἐστρέφετο περισσότερον εἰς τὴν τεταραγμένην αὐτὴν περιοχὴν τοῦ Ἀθηναϊκοῦ κράτους, παρὰ εἰς τὰ γεγονότα τῆς Μακεδονίας. Φαίνεται λοιπὸν ὅτι ὁ Περδίκκας, ἀμέσως μετὰ τὴν κατάκτησιν τῆς ἀρχῆς τοῦ Φιλίππου, ἤλθεν εἰς μυστικὴν συνενόησιν μετὰ τοὺς Ποτειδαίτας καὶ τὰς ἄλλας πόλεις τῆς Χαλκιδικῆς καὶ παρώτρυνεν αὐτοὺς εἰς ἀποστασίαν. Αἱ πόλεις αὐταί, κυρίως δὲ ἡ Ποτειδαία, διέκειντο ἐχθρικῶς πρὸς τοὺς Ἀθηναίους διὰ τὸν ὑπερδιπλασιασμὸν τοῦ συμμαχικοῦ φόρου, ποῦ εἶχον ἐπιβάλει εἰς αὐτὴν

εἰς τὸ ἔγγραφον τῆς συναφθείσης κατὰ τὸν Πελοποννησιακὸν πόλεμον συνθήκης ὁρος (βλ. κατωτ. σ. 194) καὶ οὐδένα κ[ο]πέας ἐσχάγαν ἑασο ἑὰμ μετὰ Ἀθηναίοις καὶ τοῖς χουμμάχοις βοεθεῖ τοῖς Ἀθηναίοις ἡμπορεῖ νὰ ἐκληφθῇ ὡς *terminus ante quem* διὰ τὰ τότε συνομολογηθέντα. Ὅτι ἡ συμμαχία Ἀθηναίων καὶ Περδίκκου συνήφθη μετὰ τὴν καταβολὴν τοῦ Ἀλκέτου, ὅτε ἡ θέσις τοῦ Περδίκκου κατέστη περισσότερον σταθερά, περὶ τούτου βλ. Παπασταύρου, Ἀρχαὶ βασιλείας Περδ., σ. 23³. Ὁ λόγος διὰ τὸν ὁποῖον ἡ συνθήκη Φιλίππου καὶ Ἀθηναίων προσέλαβεν μορφὴν *ἐπιμαχίας* (βλ. ἀνωτ. 184¹) ὀφείλετο εἰς τὸ ὅτι οἱ Ἀθηναῖοι ἦσαν σύμμαχοι τοῦ Μακεδόνα βασιλέως καὶ ἀπέφυγον νὰ ἔλθουν εἰς σύγκρουσιν μαζί του μετὰ τὴν ὑπογραφὴν ἐπιθετικοῦ συμφώνου, τὸ ὁποῖον θὰ ἐστρέφετο βεβαίως ἐναντίον του.

1. Περί τῆς ὑπὸ τὸν Ἀρχέστρατον δυνάμεως, σταλείσης κατὰ τὸν Θουκυδίδην (1. 57, 6) *ἐπὶ τὴν γῆν* τοῦ Περδίκκου, σύμφωνα μετὰ τὴν ὑπόσχεσιν τῶν Ἀθηναίων, ἀπορρέουσιν ἀπὸ ρητὸν ὅρον τῆς συνθήκης (σ. 184¹), ἔπειτα ἀπὸ τὴν ἐξέλασιν τοῦ Φιλίππου ἀπὸ τὴν ἀρχὴν του, ἔδειξα εἰς συγγραφὴν, Ἀρχαὶ βασιλείας Περδ., σ. 13 κέξ. = Γέρας Κερμοπούλλου, σ. 136 κέξ.

οἱ Ἀθηναῖοι¹. Συγχρόνως ὁ Περδίκκας ἔστειλε πρέσβεις εἰς τὴν Πελοπόννησον καὶ προσεπάθησεν, ἀφ' ἑνὸς μὲν νὰ παροξύνῃ τὸ πολεμικὸν αἶσθημα τῶν Λακεδαιμονίων ἐναντίον τῶν Ἀθηναίων, τὸ ὅποιον κατὰ τὴν ἐποχὴν ἐκείνην ἦτο ζωηρόν, ἀφ' ἑτέρου δὲ νὰ προσεταιρισθῇ τοὺς Κορινθίους, οἱ ὅποιοι διὰ τὴν ἔχθραν τῶν πρὸς τοὺς Ἀθηναίους θὰ ἔβλεπον μὲ πολὺ διαφέρον τὴν ἀποστασίαν τῆς Ποτειδαίας καὶ θὰ τοὺς ἐβοήθουν, καθὼς καὶ τοὺς γείτονάς των, εἰς τὸ κοινὸν κίνημα. Ἡ ζωηρὰ διπλωματικὴ δρᾶσις τοῦ Περδίκκου εἰς τὴν Χαλκιδικὴν καὶ τὴν Πελοπόννησον ἐκφράζεται χαρακτηριστικὰ ἀπὸ τὸν Θουκυδίδην (1.57,3) ...*δεδιὼς (ὁ Περδίκκας) ... ἔπρασεν ἔς τε τὴν Λακεδαίμονα πέμπων ὅπως πόλεμος γένηται αὐτοῖς πρὸς Πελοποννησίους, καὶ τοὺς Κορινθίους προσεποιεῖτο τῆς Ποτειδαίας ἕνεκα ἀποστάσεως. προσέφερε δὲ λόγους καὶ τοῖς ἐπὶ Θράκης Χαλκιδεῦσι καὶ Βοττιαίοις ἑναποστῆναι, νομίζων, εἰ ξύμμαχα ταῦτα ἔχοι, δημορὰ ὄντα χωρία, ῥᾶν ἂν τὸν πόλεμον μετ' αὐτῶν ποιεῖσθαι.*

Αἱ ἐνέργειαι τοῦ Περδίκκου εἶχον ὡς ἀποτέλεσμα τὴν ματαίωσιν καθὲς πολεμικῆς δράσεως εἰς τὴν Μακεδονίαν ἐκ μέρους τῆς ὑπὸ τὸν Ἀρχέστρατον δυνάμεως, ἡ ὁποία κατόπιν τῆς ἐκδηλωθείσης ἀποστατικῆς κινήσεως τῶν Χαλκιδικῶν πόλεων, μάλιστα δὲ τῆς Ποτειδαίας, ἔλαβε διαταγὰς νὰ πλεύσῃ εἰς τὴν Χαλκιδικὴν *Ποτειδαιατῶν... δμήρους λαβεῖν καὶ τὸ τεῖχος καθελεῖν, τῶν τε πλησίον πόλεων φυλακὴν ἔχειν ὅπως μὴ ἀποστήσονται.* Ἡ κίνησις πρὸς ἀποστασίαν τῶν πόλεων εἰς τὴν Χαλκιδικὴν κατόπιν τοῦ ναυαγίου τῶν διαπραγματεύσεων, τὰς ὁποίας διεξήγαγον Ποτειδαῖαι τὰς πρέσβεις εἰς τὰς Ἀθήνας *μὴ σφῶν περὶ νεωτερίζειν μηδέν*, προσέλαβε τὸν χαρακτῆρα κοινῆς ἀποστασίας, Βοττιαίων καὶ Ποτειδαιατῶν, ἔπειτα ἀπὸ τὴν ὑπόσχεσιν τῆς Σπάρτης *ἣν ἐπὶ Ποτεῖδαιαν ἴωσιν Ἀθηναῖοι, ἐς τὴν Ἀττικὴν ἐσβαλεῖν.* Εἰς τὴν προκειμένην αὐτὴν περίπτωσιν ὁ βασιλεὺς τῆς Μακεδονίας ἀνέπτυξε μεγάλην δραστηριότητα καὶ ἔπεισε τοὺς κατοίκους τῶν πόλεων, ὅσαι εὗρίσκοντο εἰς τὰ παράλια, καὶ ἦσαν ὡς ἐκ τούτου ὑπὸ τὴν ἄμεσον προσβολὴν τῶν ἀθηναϊκῶν τριήρων, νὰ ἐγκαταλίπουν τὰς πόλεις των καὶ νὰ συγκεντρωθοῦν εἰς τὴν

1. Περί τοῦ ὑπερδιπλασιασμοῦ τοῦ φόρου τῶν συμμάχων βλ. Gomme, Commentary on Thucydides I, σ. 210 κξ., Tod, Greek Hist. Inscriptions, ἀριθ. 56. Ἀπὸ τὰ κενά, τὰ ὅποια παρουσιάζονται εἰς τοὺς καταλόγους τοῦ φόρου τῶν συμμάχων, γίνεται ἀντιληπτόν, ὅτι ἐκτὸς τῶν κυριωτέρων πόλεων, ὅπως ἡ Ποτεῖδαια, ἡ Σπάρτωλος, καὶ ἡ Ὀλυνθος, αἱ περισσότεραι «ἐπὶ θαλάσῃ πόλεις» τῶν Χαλκιδέων, αἱ Ἀσσηρα, Μηκύβερα, Σεργύλη, Σίγγος, Σκάβλη, καὶ Στάλος, παύουν μετὰ τὸ ἔτος 433-2 νὰ καταβάλλουν τὸν καθωρισμένον φόρον. Τοῦτο εἶναι φανερὰ ἔνδειξις τῆς ἀποστασίας τῶν πόλεων τούτων ἀπὸ τὴν Ἀθηναϊκὴν συμμαχίαν. Ἀπὸ τὸν φόρον ποῦ ἐπλήρωεν ἡ Ὀλυνθος, ἀνερχόμενον εἰς 2 τάλαντα, ἀντιλαμβανόμεθα ὅτι ἡ πόλις αὕτη ἦτο μικρὰ ἐν συγκρίσει πρὸς ἄλλας πόλεις, ὅπως ἡ Ποτεῖδαια, Σκιώνη, καὶ Τορώνη, αἱ ὁποῖαι ἐπλήρωναν 6 τάλαντα.

᾽Ολυνθον (*ἀνοικίσασθαι ἐς ᾽Ολυνθον*). Παρεχώρησε μάλιστα εἰς τοὺς γενομένους πρόσφυγας τμήμα τῆς χώρας του, πλησίον τῆς Βόλβης λίμνης, διὰ νὰ νέμονται τοῦτο καθ' ὅλην τὴν διάρκειαν τοῦ πολέμου. Ἀπὸ τοὺς καταλόγους τοῦ συμμαχικοῦ φόρου, ὃν ἐπλήρωνον αἱ σύμμαχοι πόλεις τοῦ Ἀθηναϊκοῦ κράτους, ἀπὸ τοὺς ὁποίους λείπουν ὠρισμένοι πόλεις τῆς Χαλκιδικῆς κατὰ τὰ ἔτη 433-2 καὶ 432-1, εἶναι δυνατόν νὰ γίνη ἀντιληπτὴ ἡ ἔκτασις τοῦ ἀποστατικοῦ ἀνέμου εἰς τὴν Χαλκιδικήν.

Μὲ τὸν ἀνοικισμὸν ἡ ᾽Ολυνθος ἀπέβη ἔκτοτε ἰσχυρὰ πόλις... *μίαν τε πόλιν ταύτην ἰσχυρὰν ποιήσασθαι*. Ἡ περίστασις ἐπέβαλλεν εἰς τὸν Περδίκκαν νὰ καταστήσῃ τὴν πόλιν ταύτην ἰσχυράν, μολοντί ὁργότερα ἀπέβη αὕτη ἀντίρροπος δύναμις εἰς αὐτὸ τοῦτο τὸ κράτος τῆς Μακεδονίας, μέχρις οὔτου ὁ Φίλιππος κατῴρθησε νὰ θέσῃ τέρμα εἰς τὴν ὑφισταμένην ἀνωμαλον κατάστασιν εἰς τὸ κράτος του, καταστρέψας ἐκ θεμελίων τὴν πόλιν. Διὰ τὸν Περδίκκαν ἡ δημιουργία ἰσχυρᾶς δυνάμεως εἰς τὸ τόσον ζωτικὸν τοῦτο τμήμα τοῦ κράτους του ἀπετέλεσε ἀδήριτον ἀνάγκην, διότι ἡ κατάστασις ἐπέβαλλε τότε τὴν δημιουργίαν ἰσχυροῦ προπυργίου ἐναντίον τῶν τάσεων τῆς Ἀθηναϊκῆς ἡγεμονίας, ἡ ὁποία μετὰ τὴν ὕδρυσιν τῆς Ἀμφιπόλεως ἀπέβαινε ἡ κυριαρχοῦσα κατὰ θάλασσαν δύναμις εἰς τὰ βόρεια ὕδατα τοῦ Αἰγαίου.

Ὅταν οἱ στρατηγοὶ τῶν Ἀθηναίων, ἔμαθον περὶ τῆς ἀποστασίας τῆς Ποτειδαίας, ἀφῆκαν τοὺς χιλίους ὀπλίτας εἰς τὴν Μακεδονίαν πρὸς κοινήν δρασίαν μὲ τὸν Φίλιππον καὶ τὸν Δέρδαν (σ. 186), αὐτοὶ δὲ μὲ τριάκοντα τριήρεις ἔσπευσαν εἰς τὴν Χαλκιδικὴν πρὸς καταστολὴν τοῦ κινήματος. Ὅταν ὅμως ἐφθάσαν ἐκεῖ, ἀντελήφθησαν τὴν ἔκτασιν τῆς ἀποστασίας καὶ τὴν ἀδυναμίαν των νὰ διεξαγάγουν διμέτωπον πόλεμον μὲ τὰς δυνάμεις πού εἶχον. Ἐθεώρησαν λοιπὸν ὀρθὸν νὰ ἐπιστρέψουν καὶ πάλιν εἰς τὴν Μακεδονίαν « ἐφ' ὅπερ καὶ τὸ πρῶτον ἐξεπέμποντο »¹ πρὸς ἐντατικωτέραν πολεμικὴν δρασίαν εἰς αὐτὴν τὴν καρδίαν τοῦ κράτους τοῦ Περδίκκου, τῆς κυρίας ἐστίας ἀπὸ τὴν ὁποίαν ἐπήγαζον αἱ πολιτικαὶ ἀνωμαλίαι εἰς τὴν βορείαν περιοχὴν τοῦ Ἀθηναϊκοῦ κράτους. Ἐν τῷ μεταξὺ οἱ Ἀθηναῖοι μὲ τὴν πληροφορίαν πού

1. Ὁ Geyer, *Maked.* 57 = RE 593 ἐπισημαίνει τὸ χωρίον τοῦ Θουκυδίδου (1. 59, 2), ὅτι αἱ νῆες αἱ ἀττικαὶ ἐστράφησαν *ἐπὶ τὴν Μακεδονίαν, ἐφ' ὅπερ καὶ τὸ πρῶτον ἐξεπέμποντο*, ὅτε δηλαδὴ οἱ Ἀθηναῖοι ἀπέστειλαν τὸ ἐκστρατευτικὸν σῶμα εἰς τὴν Μακεδονίαν, πρὸ τῆς ἀποστασίας τῆς Ποτειδαίας, ὃ δὲ Kolbe (*Thukydides im Lichte der Urkunden*, σ. 18 κἑξ.) ὑποστηρίζει, ὅτι ἀπὸ ἐπιγραφῆν (IG I², 296) φαίνεται ὅτι κατὰ τὸ ἔτος 433-2 οἱ Ἀθηναῖοι δὲν εἶχον ἀναλώματα διὰ τὴν Ποτειδαίαν, ἀλλὰ διὰ τὴν Μακεδονίαν. Διερωτᾷται λοιπόν: ποιοὶ οἱ λόγοι, οἱ ἀναγκάσαντες τὰς Ἀθήνας τότε νὰ ἀποστείλουν δυνάμεις εἰς τὴν Μακεδονίαν. Οἱ λόγοι οὗτοι νομίζω ὅτι θὰ ἔκρετε νὰ ἀναζητηθοῦν εἰς τὰ γεγονότα πού ἔλαβον χώραν ἐν Μακεδονίᾳ: τὴν ἔξωσιν δηλαδὴ τοῦ Φιλίππου ἀπὸ τὴν ἀρχὴν του, καὶ τὴν καταγγελίαν ἐκ μέρους τῶν Ἀθηναίων τῆς συμμαχίας των μὲ τὸν Περδίκκαν.

εἶχον σχετικὰ μὲ τὴν ἔκτασιν τῆς ἀποστασίας τῶν συμμάχων πόλεων, καὶ τὴν ἀποστολὴν ἐνισχύσεων ἐκ μέρους τῶν Κορινθίων εἰς τὴν Ποτειδαίαν, ἀπεφάσισαν τὴν ἀποστολὴν νέων δυνάμεων ἐκ δισχιλίων ὀπλιτῶν καὶ τεσσαράκοντα νεῶν ὑπὸ τὸν Καλλίαν τὸν Καλλιάρχου, μαζὶ μὲ ἄλλους 4 στρατηγούς.

Ὅταν αἱ νέαι ἐνισχύσεις ἔφθασαν εἰς τὴν Μακεδονίαν, αἱ ἄλλαι ἀθηναϊκαὶ δυνάμεις εἶχον ἤδη καταλάβει τὴν Θέρμην καὶ ἀκολούθως εἶχον προβῆ εἰς πολιορκίαν τῆς Πύδνης, διὰ τὴν ἄλωσιν τῆς ὁποίας συνηνώθη τότε τὸ σύνολον τοῦ ἀποσταλέντος εἰς τὴν Μακεδονίαν ἐκστρατευτικοῦ σώματος.

Τὰς ἐπιχειρήσεις ὁμως τῶν Ἀθηναίων εἰς τὴν Μακεδονίαν ἀνέκοψεν ἡ πληροφορία τῆς ἀφίξεως εἰς τὴν Χαλκιδικὴν Κορινθιακῶν δυνάμεων πρὸς προστασίαν τῆς θυγατρὸς πόλεως Ποτειδαίας, κατόπιν τῆς προσφυγῆς της πρὸς τὴν μητρόπολιν καὶ αἰτήσεως παρ' αὐτῆς βοηθείας. Σπουδαία ὑπῆρξεν ἐπίσης ἡ συμβολὴ τοῦ Περδίκκου παρὰ τοῖς Κορινθίοις, ὁ ὁποῖος ἰδιαίτερος ἐπεσήμενεν εἰς αὐτοὺς τὸν κίνδυνον, ὅταν ἡ Ποτειδαία θὰ ἀφίστατο τῶν Ἀθηναίων, καὶ συνέστησε τὴν ἀνάγκην ἀποστολῆς βοηθείας πρὸς αὐτήν... καὶ τοὺς Κορινθίους προσηγορεύει *τῆς Ποτειδαίας ἕνεκα ἀποστάσεως*¹.

Εὐμβασίς καὶ ξυμμαχία ἀναγκαία. Ἡ ἄφιξις τοῦ Κορινθίου Ἀριστέως τοῦ Ἀδειμάντου μὲ 1600 ὀπλίτας καὶ 400 ψιλοὺς ἐδημιούργησε τότε σοβαρώτατον ἀντιπερισπασμὸν διὰ τοὺς Ἀθηναίους. Πρὸς ἀντιμετώπισιν δὲ τούτου ἔπρεπε πλέον νὰ τεθῇ εἰς ἐφαρμογὴν ἡ πολιτικὴ τῆς συνεννοήσεως μὲ τὸν Περδίκκαν, ὁ ὁποῖος εἰς τὴν οὐσίαν ἐξήρχετο νικητῆς κατὰ τὴν πρώτην ταύτην φάσιν τῶν ἐπιχειρήσεων τῶν Ἀθηναίων εἰς τὴν Μακεδονίαν. Ὁ Θουκυδίδης² παραδίδει «*εὐμβασιν καὶ ξυμμαχίαν ἀναγκαίαν*» Ἀθηναίων καὶ Περδίκκου, ὁ ὁποῖος ἀφοῦ ἤδη εἶχεν ἐπιτύχει τὴν ἐξουδετέρωσιν τῆς ἐκ δύο μετώπων προσβολῆς αὐτοῦ, εἶχε κάθε συμφέρον νὰ ἔλθῃ εἰς συνεννόησιν μὲ τοὺς Ἀθηναίους πρὸς κατάπausιν τῶν ἐχθροπραξιῶν μέσα εἰς τὸ κράτος του. Ὁ ὅρος *εὐμβασίς* θὰ πρέπη νὰ ἀναφέρεται εἰς προκαταρκτικὰς συνεννοήσεις διὰ τὴν κατάπausιν τῶν ἐχθροπραξιῶν, αἱ ὁποῖαι ἀργότερα διετυπώθησαν εἰς ὁριστικὰς παραγράφους συνθήκης, ἐχούσης τὸν χαρακτηρισμὸν *ξυμμαχίας*.

Ποίας ὑποχρεώσεις ὑπηγόρευον εἰς τοὺς συμβαλλομένους αἱ παράγραφοι τῆς συνομολογηθείσης συμμαχίας, περὶ τούτου δὲν εἴμεθα πληροφορημένοι. Πάντως αὗται δὲν ἦσαν σύμφωνοι πρὸς τοὺς τεθέντας κοινούς σκοπούς, οὓς καθώριζεν ἡ τριπλῆ συμμαχία Ἀθηναίων, Φιλίππου, καὶ Δέρδου (σ. 185 κἑξ.). Τὴν συμμαχίαν ὁμως αὐτὴν μὲ τὸν Περδίκκαν ὑπηγόρευεν ἡ ἀνάγκη, ἔπειτα ἀπὸ τὴν ἐπικίνδυνον τροπὴν, τὴν ὁποίαν ἔλαβον τὰ πράγματα εἰς τὴν Χαλκιδικὴν μὲ τὴν ἄφιξιν τῶν Κορινθιακῶν ὑπὸ τὸν Ἀριστέαν δυνάμεων.

1. Θουκ. 1, 57, 4.

2. Αὐτ. 61, 3.

Τόπος τῶν διεξαχθεισῶν συνεννοήσεων καὶ τῆς συνομολογηθείσης συμμαχίας ὑπῆρξεν ἡ Βέροια, ἡ ὁποία φαίνεται ὅτι ἀπετέλει τότε τὸ ἔρεισμα ἀντιστάσεως τῶν μακεδονικῶν δυνάμεων ἐναντίον τῶν ἐπιθέσεων τοῦ Φιλίππου καὶ τοῦ Δέρδου, *ἀνωθεν στρατιᾷ ἐσβεβληκότων*. Μόνον ἔτσι εἶναι δυνατόν νὰ νοηθῇ τὸ κάπως τεταραγμένον χωρίον τοῦ Θουκυδίδου (1. 61, 2, 3), τὸ ὁποῖον σύμφωνα μετὰ τὴν σειρὰν τῶν γεγονότων θὰ ἔπρεπε ἴσως νὰ ἀποκατασταθῇ ὡς ἐξῆς: *ἔπειτα δὲ ἀφικόμενοι εἰς Βέροϊαν (καὶ) ξύμβασιν ποιησάμενοι καὶ ξυμμαχίαν ἀναγκαίαν πρὸς τὸν Περόδικκον, ὡς αὐτοὺς κατήπειγεν ἡ Ποτεΐδαια καὶ ὁ Ἀριστεὺς παρεληλυθώς, ἀπανίστανται ἐκ τῆς Μακεδονίας (καὶ) ἐπὶ Στρέψ(αν στρατεύς)αντες καὶ πειράσαντες πρῶτον τοῦ χωρίου καὶ οὐχ ἐλόντες ἐπορεύοντο κατὰ γῆν πρὸς τὴν Ποτεΐδαιαν...*¹.

Αἱ στρατιωτικαὶ δυνάμεις τῶν Ἀθηναίων, μετακινήθεισαι ἀπὸ τὴν Μακεδονίαν, ἐβάδισαν ἐναντίον τῆς Στρέψας, ἡ ὁποία εὕρισκετο εἰς τὸν δρόμον των, καθὼς ἔσπευδον πρὸς τὴν Ποτεΐδαιαν. Ἡ πόλις αὕτη, τῆς ὁποίας δὲν καθωρίσθη ἀκόμη ἡ θέσις, καθὼς φανερώνουν οἱ κατάλογοι τοῦ φόρου τῶν συμμάχων, ἀπὸ τοὺς ὁποίους λείπει αὕτη, μὴ τελοῦσα τὸν φόρον τὸ ἔτος 432-1, ἔλαβεν ὁμοίως μέρος εἰς τὴν ἀποστασίαν μαζὶ μετὰς ἄλλας πόλεις τῆς Χαλκιδικῆς. Φαίνεται δὲ ὅτι λόγῳ τῆς ὀχυρότητος καὶ τῆς σπουδαιότητος τῆς θέσεώς της ἀντέταξεν ἰσχυρὰν ἄμυναν, ὥστε αἱ ἀθηναϊκαὶ δυνάμεις ἠναγκάσθησαν νὰ λύσουν τὴν πολιορκίαν της, καὶ νὰ συνεχίσουν τὴν πορείαν των πρὸς τὴν Ποτεΐδαιαν, ἡ ὁποία ἔκτοτε ἀπετέλεσε τὸ κυριώτερον πεδῖον τῆς πάλης μεταξὺ τῶν κορινθιακῶν καὶ ἀθηναϊκῶν δυνάμεων εἰς τὴν Χαλκιδικὴν κατὰ τὸ πρῶτον ἔτος τοῦ Πελοποννησιακοῦ πολέμου.

Τὸ σύνολον τῶν ἀθηναϊκῶν δυνάμεων, αἱ ὁποῖαι συνεκεντρώθησαν γύρω ἀπὸ τὴν Ποτεΐδαιαν, ἀνῆλθον ἤδη εἰς 3000 Ἀθηναίους ὀπλίτας, ἔκτος τῶν ἄλλων τὰς ὁποίας προσέφεραν αἱ συμμαχικαὶ πόλεις εἰς τὴν Χαλκιδικήν. Εἰς

1. Εἰς τὴν ἀποκατάστασιν τοῦ ἀνωτέρω χωρίου τοῦ Θουκυδίδου, σύμφωνα μετὰ τὴν σειρὰν τῶν γεγονότων, ἐβοηθήθην ἀπὸ τὰς διορθώσεις, τὰς ὁποίας ἐπέφεραν οἱ Pluygers (Cobet, *Novae Lectiones*, σ. 382 = *Mnemosyne* [1851], σ. 288), ὁ ὁποῖος διορθώνει ἀντὶ *κακείθεν ἐπιστρέφαντες* εἰς *κακείθεν ἐπὶ Στρέψαν, Βερναρδάκης* (Διογραφία 1923, σ. 1) *κακείθεν ἐπὶ Στρέψαν (AN στρατεύς) ANTEΣ...* (ἐπεὶ ἀφίκοντο εἰς Βέροϊαν). Περὶ τῶν γενομένων συζητήσεων ἐπὶ τῆς γραφῆς *ἐπιστρέφαντες* ἀντὶ τῆς *ἐπὶ Στρέψαν* βλ. Gomme, *Commentary on Thucydides*, σ. 215 κξξ., πρβλ. Πελεκίδην, Γύρω ἀπὸ τὰ Ποτεΐδαιατικά ('Επετηρίς Πανεπ. Θεσσαλονίκης [μνημόσυνον Ν. Παπαδάκη] 1950, σ. 482 κξξ.), Edson, *Strepsa* (Thucydides 1. 61, 4) ἐν *Classical Philology*, 1955, σ. 182 κξξ. Ἡ ὑποστήριξις ὑπὸ τοῦ Geyer (Maked. 57 κξξ. = RE, σ. 594) τῆς γραφῆς *ἐπιστρέφαντες* καὶ ἡ ἐπὶ τῇ βάσει αὐτῆς ἱστορικὴ ἐρμηνεία τῶν κινήσεων τῆς ἀθηναϊκῆς στρατιᾶς δὲν μοῦ φαίνονται ἀσφαλεῖς, καθὼς καὶ ἡ ὑποστηριζομένη γραφὴ *ἐπὶ Στρέψαν ἐπιστρέφαντες* τοῦ Shilleto (πρβλ. Woodhead Cl. Quart. 1952, σ. 574).

τούτους προστετέθησαν καὶ 600 ἱππεῖς Μακεδόνες ὑπὸ τὴν ἀρχηγίαν τοῦ Φιλίππου καὶ Πausανίου, υἱοῦ ἢ ἀδελφοῦ τοῦ Δέρδου.

Τὰ πράγματα ὅμως κατόπιν τῆς ἐξελίξεως ποὺ ἔλαβον εἰς τὴν Χαλκιδικὴν μὲ τὴν συγκέντρωσιν τόσων ἀθηναϊκῶν δυνάμεων ἐγκυμονοῦσαν σοβαροὺς κινδύνους διὰ τὸ κράτος τῆς Μακεδονίας, ὃ δὲ Περδίκκας ἦτο ἀρκετὰ ἔξυπνος νὰ προῦδῃ τὸ μέλλον τῆς ἀναγκαίας *ξυμμαχίας*, τὴν ὁποίαν συνῆψε μὲ τοὺς Ἀθηναίους. Ἡ παρουσία τοῦ ἀδελφοῦ τοῦ Φιλίππου, δρῶντος μὲ ἄλλας δυνάμεις ἱππικοῦ ἀπὸ τὴν Μακεδονίαν τοῦ Δέρδου, ὡς συμμάχου τῶν Ἀθηναίων, ἐσήμαινε προσεχῇ ἀποκατάστασιν αὐτοῦ εἰς τὴν ἀρχὴν του, τὴν ὁποίαν εἶχε σφετερισθῇ ὁ Περδίκκας. Τὸ συμφέρον λοιπὸν τοῦ Περδίκκου ὑπηγόρευε νὰ ἐνισχύσῃ τὴν ἀμυναν τῶν Ποτειδαιατῶν, ἀφιστάμενος τῶν Ἀθηναίων. Τοῦτο ἐπιβεβαιώνει ὁ Θουκυδίδης¹, ἱστορῶν, ...ἀπέστη... εὐθὺς πάλιν τῶν Ἀθηναίων (Περδίκκας) καὶ *ξυνεμάχει τοῖς Ποτειδαιαταῖς*, καταστήσας αὐτ' αὐτοῦ ἀρχηγὸν τοῦ ἱππικοῦ εἰς τὴν Ποτεΐδαιαν τὸν Ἰόλαον, ἐνισχυθέντα καὶ μὲ 200 ἄλλους Μακεδόνας ἱππεῖς.

Ἡ πρώτη φάσις τῶν ἐπιχειρήσεων εἰς τὴν Ποτεΐδαιαν ὑπῆρξεν εὐτυχὴς διὰ τοὺς Ἀθηναίους, αἱ δὲ ἀπώλειαί των εἰς ἀνδρας, παρὰ τὸν θάνατον τοῦ Καλλίου, ἦσαν κατὰ τὸ ἥμισυ ὀλιγώτεραι ἀπὸ ἐκεῖνας τῶν Ποτειδαιατῶν καὶ τῶν συμμάχων των. Αἱ ἐπακολουθήσασαι ἐνισχύσεις τῶν Ἀθηναίων εἰς τὸ μέτωπον τῆς Χαλκιδικῆς ὑπὸ τὸν Φορμίωνα, ἡ στενὴ ἀπὸ θαλάσσης καὶ ξηρᾶς πολιτορκία τῆς Ποτειδαίας, καθὼς καὶ ἡ δῆσις τῆς Χαλκιδικῆς καὶ τῆς Βοττικῆς ἀπὸ τὰς νέας δυνάμεις τῶν Ἀθηναίων ποὺ ἐφθασαν ἐκεῖ, ὑπῆρξαν τὸ ἔναυσμα τῆς μεγάλης πυρκαϊᾶς τοῦ πολέμου, ἡ ὁποία ἐντὸς ὀλίγου ἐξεχύθη εἰς ὁλόκληρον τὴν Ἑλλάδα.

Ἡ μεγάλη συμβολὴ τοῦ βασιλέως τῆς Μακεδονίας εἰς τὸν δημιουργηθέντα τότε πολεμικὸν πυρετὸν εἰς τὴν περιοχὴν αὐτὴν τῆς Ἀθηναϊκῆς συμμαχίας ὑπῆρξε καθὼς εἶδομεν, προφανῆς.

Σιτάλκης ὁ Θρακῶν βασιλεὺς. Ἡ πολιτικὴ ὅμως τοῦ Περδίκκου μετεβλήθη εἰς τὰς ἀρχὰς τοῦ Πελοποννησιακοῦ πολέμου μὲ τὴν ἐμφάνισιν νέου παραγόντος, τοῦ βασιλέως τῶν Ὀδρυσῶν θρακῶν², Σιτάλκου, εἰς τὸ βόρειον μέτωπον τῶν ἐπιχειρήσεων τῶν Ἀθηναίων.

Ὁ Σιτάλκης ἤρχεν ἰσχυροῦ βασιλείου, τὸ ὁποῖον ἐξετείνετο ἀπὸ τὸν Νέστον ποταμὸν μέχρι τοῦ Εὐξείνου Πόντου. Ὁ ἡγεμὼν οὗτος εἶχεν ἀντιληφθῇ καλὰ τὰς ἱκανότητας τοῦ βασιλέως τῶν Μακεδόνων καὶ τὰς τάσεις

1. 1. 62, 2.

2. Περὶ τοῦ κράτους τῶν Ὀδρυσῶν Θρακῶν, τὸ ὁποῖον φαίνεται ὅτι ἐγνώρισεν ἀκμὴν μεταξὺ τῶν ἐτῶν 480 καὶ 440 μᾶς πληροφορεῖ ὁ Θουκυδίδης (2, 29 = Ἐφορος παρὰ Διοδ. 12, 50), πρβλ. ὁμοίως H ö c k, Hermes, τόμ. 26, σ. 76 κέξ., Meyer, GdA, IV, σ. 73 κέξ.

αὐτοῦ πρὸς ἔκτασιν τοῦ βασιλείου του εἰς τὰς γειτνιαζούσας πρὸς αὐτὸ ἀνατολικὰς περιοχάς. Εἶχε λοιπὸν κάθε συμφέρον νὰ ἀπαλλαγῇ ἀπὸ τόσον ἐπικίνδυνον γείτονα καὶ νὰ ἐξουδετερώσῃ κάθε ἐνέργειαν αὐτοῦ, τείνουσαν πρὸς αὔξησιν τῆς δυνάμεώς του. Ἡ ταυτότης συμφερόντων μὲ τὸν Σιτάλκην ὥθησε τότε τοὺς Ἀθηναίους εἰς συνεννόησιν μαζί του. Ἦτο τοῦτο σπουδαῖος πολιτικὸς ἐλιγμὸς τῆς κυβερνήσεως τοῦ Περικλέους κατὰ τὸ πρῶτον ἔτος τοῦ πολέμου, τὰ δὲ ἀποτελέσματα αὐτοῦ ὑπῆρξαν ἐπιτυχή. Τὰς συνεννοήσεις μεταξὺ Ἀθηναίων καὶ Σιτάλκου διεξήγαγεν ὁ Ἀβδηρίτης Νυμφόδωρος, γυναικάδελφος τοῦ Σιτάλκου, ἀσκῶν μεγάλην ἐπ' αὐτοῦ ἐπιρροήν. Τὸν Νυμφόδωρον τοῦτον οἱ Ἀθηναῖοι ἐτίμησαν διὰ προξενίας, τὸν δὲ υἱὸν του Σάδοκον κατέστησαν Ἀθηναῖον πολίτην. Αἱ διεξαχθεῖσαι διαπραγματεύσεις εἶχον ὡς ἀποτέλεσμα τὴν σύναψιν συμμαχίας Σιτάλκου καὶ Ἀθηναίων, κοινοὶ δὲ σκοποὶ ἀμφοτέρων τῶν συμμάχων καθωρίσθησαν, καθὼς μᾶς πληροφορεῖ ὁ Θουκυδίδης (2. 29, 4)· ἡ καθυπόταξις δηλαδὴ τῶν Χαλκιδέων καὶ Βοττιαίων, καθὼς καὶ τοῦ βασιλέως Περδίκκου ... *Σιτάλκην οἱ Ἀθηναῖοι ξύμμαχον ἐποιοῦντο, βουλόμενοι σφίσι τὰ ἐπὶ Θράκης χωρία καὶ Περδίκκων ξυνεξελεῖν αὐτόν.*

Ὁ Θουκυδίδης μὲ τὴν πυκνότητα τῆς ἀφηγήσεώς του δὲν μᾶς δίδει λεπτομερεῖς πληροφορίας ὡς πρὸς τὰ συμφωνηθέντα διὰ τὴν τύχην τοῦ βασιλείου τῆς Μακεδονίας. Εἶναι ὅμως δυνατόν νὰ γίνῃ ἀντιληπτὸν ἀπὸ ὅσα ἀναφέρει¹ σχετικὰ μὲ τὰ γεγονότα ποὺ συνέβησαν ἀργότερα, εἰς τὴν ἀρχὴν τοῦ χειμῶνος (429-8), ὅτε ὁ Σιτάλκης ἐστράτευσεν ἐναντίον τοῦ Περδίκκου, ὅτι καὶ αἱ δύο σύμμαχοι δυνάμεις συνεφώνησαν νὰ ἀνατρέψουν τὸν Περδίκκων ἀπὸ τὸν μακεδονικὸν θρόνον καὶ εἰς τὴν θέσιν του νὰ ἐγκαταστήσουν τὸν Φίλιππον, κοινὸν φίλον καὶ σύμμαχον, ὁ ὁποῖος τελευταίως εὐρίσκετο εἰς στενὴν ἐπαφὴν μὲ τὸν βασιλέα τῶν Ὀδρυσῶν, καὶ δὲν ἔπαυεν ἐργαζόμενος διὰ τὴν παλινόρθωσίν του εἰς τὴν Μακεδονίαν μὲ ὀρισμένα βέβαια ἀνταλλάγματα, ὅπως ἡ ἐκχώρησις ἴσως εἰς τὸν Σιτάλκην τῆς περιοχῆς πρὸς ἀνατολὰς τοῦ Στρυμόνος, πρὸς τὴν ὁποίαν πάντοτε ἀπέβλεπεν ὁ βασιλεὺς τῶν Ὀδρυσῶν. Ἀλλὰ καὶ οἱ ἄλλοι ἀδελφοὶ τοῦ Περδίκκου, τοὺς ὁποίους εἶχεν οὗτος ἀνατρέψει ἀπὸ τὴν ἀρχὴν των, θὰ ἀποκαθίσταντο εἰς τὰς πρῶν ἡγεμονίας αὐτῶν. Ἀπεφασίσθη δηλαδὴ τότε ὁ διαμελισμὸς τῆς Μακεδονίας εἰς χωριστὰς ἡγεμονίας. Ἡ ὑποστήριξις τῆς γνώμης ταύτης θὰ γίνῃ περισσότερον σαφὴς ἀπὸ τὰ κατωτέρω.

Ὁ Περδίκκας ἐνώπιον τῆς διαμορφωθείσης νέας πολιτικῆς καταστάσεως, τὴν ὁποίαν ὁ Θουκυδίδης (αὐτ.) χαρακτηρίζει πολὺ ὀρθῶς ὡς πίεσιν, ἀσκηθεῖσαν ἐπὶ τῷ Μακεδόνα βασιλέως ἐκ μέρους του βασιλέως τῶν Ὀδρυσῶν καὶ τῶν Ἀθηναίων, ἔθεσεν εἰς ἐνέργειαν τὴν συνήθη εἰς αὐτὸν μέθοδον

τῶν πολιτικῶν ἐλιγμῶν, ἀλλαγὴν δηλαδὴ πολιτικῆς, μετάθεσιν εἰς τὸ στρατόπεδον τῶν ἰσχυρῶν, καὶ προθυμίαν εἰς παραχωρήσεις καὶ ὑποσχέσεις, ἐφ' ὅσον τοῦτο ἐπέβαλλον τὰ πράγματα. Εἰς τὴν προκειμένην περίστασιν ἦλθεν εἰς συνεννόησιν ἀπ' εὐθείας μὲ τὸν Σιτάλκην καὶ ἔδωσεν εἰς αὐτὸν ὥρισμένας ὑποσχέσεις ὡς ἀντάλλαγμα τῆς διατηρήσεως τῆς βασιλείας του ...καὶ *Φίλιππον τὸν ἀδελφὸν αὐτοῦ πολέμιον ὄντα μὴ καταγάγοι ἐπὶ βασιλείᾳ.*

Ποῖαι ἦσαν αἱ δοθεῖσαι ἐκ μέρους τοῦ Περδίκκου εἰς τὸν Σιτάλκην ὑποσχέσεις ; ὁ Σχολιαστὴς τοῦ Θουκυδίδου ὁμιλεῖ περὶ « *χρημάτων οὐκ ὀλίγων* », μὲ τὰ ὅποια ὁ Περδίκκας ἐξηγόρασε τὴν φιλίαν τοῦ Σιτάλκου. Ἀπὸ ὅσα ὅμως ἀναφέρει ὁ Θουκυδίδης (αὐτ.) εἶναι δυνατόν νὰ ἐξαχθῇ τὸ συμπέρασμα, ὅτι ὁ Περδίκκας ὑπεσχέθη τὴν ἀποκατάστασιν τοῦ Φιλίππου εἰς τὴν προτέραν αὐτοῦ ἀρχὴν καὶ τὸν τερματισμὸν τοῦ πολέμου εἰς τὴν Χαλκιδικήν. Ὁ Περδίκκας ἐξήτησεν ἐπίσης ἀπὸ τὸν Σιτάλκην τὴν μεσολάβησίν του πρὸς φιλικὴν διευθέτησιν τῶν διαφορῶν του μὲ τοὺς Ἀθηναίους. Τὰς διαπραγματεύσεις μεταξὺ Περδίκκου καὶ Ἀθηναίων διεξήγαγε καὶ πάλιν ὁ Νυμφόδωρος, βάσιν δὲ τούτων ἀπετέλεσεν ἡ ὑπόσχεσις τοῦ Περδίκκου ...*τὸν ἐπὶ Θράκης Χαλκιδικὸν πόλεμον καταλύσειν.*

Οἱ Ἀθηναῖοι εἶχαν κάθε συμφέρον εἰς τὴν κρίσιμον καμπήν, εἰς τὴν ὁποίαν εἶχον φθάσει τὰ πράγματα, νὰ ἔλθουν εἰς συνεννόησιν μὲ τὸν Περδίκκην καὶ νὰ ἀπαλλαγοῦν ἀπὸ τὸν κίνδυνον ἐνδεχομένων ἐνεργειῶν του εἰς τὴν Χαλκιδικήν. Ἔτσι ἀπερίσπαστοι θὰ ἠμποροῦσαν νὰ συγκεντρώσουν ὅλην τὴν προσοχὴν εἰς τὰ γεγονότα τῆς κυρίως Ἑλλάδος, τὰ ὅποια ἐλάμβανον ραγδαίαν ἐξέλιξιν μὲ τὸν ἐκραγέντα πόλεμον. Ἐμπρακτος ἀπόδειξις τῶν εἰλικρινῶν διαθέσεων τῶν Ἀθηναίων πρὸς τὸν Περδίκκην ὑπῆρξεν ἡ παραχώρησις εἰς αὐτὸν τῆς Θέρμης, τὴν ὁποίαν, καθὼς εἶδομεν (σ. 189), εἶχον καταλάβει οὗτοι. Ὁ Περδίκκας ἐξ ἄλλου, ἐκτὸς τῆς ὑποσχέσεώς του πρὸς τοὺς Ἀθηναίους νὰ τερματίσῃ τὸν πόλεμον εἰς τὴν Χαλκιδικήν, παρεχώρησεν εἰς αὐτοὺς καὶ τοὺς συμμάχους του τὸ μονοπώλιον τῆς ναυπηγησίμου ξυλείας ἀπὸ τὴν Μακεδονίαν, συγκατετέθη δὲ νὰ συμφιλιωθῇ μὲ τοὺς ἀδελφούς του, καὶ νὰ ἀναγνωρίσῃ ὥρισμένα δικαιώματα αὐτῶν καὶ τῶν διαδόχων των εἰς τὴν Μακεδονίαν, τὰ ὅποια ὁ ἴδιος εἶχε παραβιάσει.

Ἐπὶ τῇ βάσει τῶν ὁμολογιῶν τούτων συνήφθη συνθήκη φιλίας καὶ συμμαχίας, περὶ τῆς ὁποίας μᾶς πληροφοροεῖ ἐνεπίγραφος, πολὺ κατεστραμμένος λίθος, τοῦ ὁποίου τμήμα ἀποκατεστάθη ἐπιτυχῶς¹.

1. Ἡ ἀποκατάστασις τοῦ τμήματος τῆς ἐπιγραφῆς (περὶ τῆς ὁποίας βλ. IG 1², 71, Davis AJA, 1926, σ. 179, SEG, X, 86), γενομένη ἀπὸ τοὺς συγγραφεῖς τῶν ATL, III, σ. 313, ἀριθ. 61, ἔχει ὡς ἑξῆς ἐν στ. 47-53 : [*ἔδοχεν ιε βολεῖ καὶ τι*] *δέμοι· Διανί[ς] ἐπριτάνευς, γνώμης στρατεγῶν· ἄρχεν τὴν [φιλίαν καὶ τὴν συμμαχίαν ταύ-*

Τὸ σπουδαῖον τοῦτο ἔγραφον, χρονολογούμενον ἀπὸ τοῦ δευτέρου ἔτους τοῦ Πελοποννησιακοῦ πολέμου (431-0), συμπληρῶνει τὴν πληροφορίαν τοῦ Θουκυδίδου¹, ὁμιλοῦντος περὶ συμμαχίας Περδίκκου καὶ Ἀθηναίων κατὰ τοῦτον τὸν καιρὸν. Ἡ μνεία εἰς τὴν ἐπιγραφὴν τοῦ βασιλέως τῆς Λυγκηστίδος Ἀρραβαίου καὶ τοῦ Δέρδου τῆς Ἐλιμίας εἰς τὴν σειρὰν τῶν υπογραφομένων ὀνομάτων φανερώνει εὐρείαν ἔκτασιν τῆς συνθήκης, καὶ τὴν ἥδη ὑφισταμένην φιλίαν τῶν Ἀθηναίων μὲ τὸν βασιλέα τῶν Λυγκηστῶν, τὸν ἰσχυρότερον ἡγεμόνα τῶν *ἐπάνωθεν ἐθνῶν*, ὁ ὁποῖος λόγφ τῶν τάσεων αὐτοῦ πρὸς ἐπέκτασιν τοῦ βασιλείου του, ἐθεωρεῖτο ἀπὸ τὸν Περδίκκαν ὡς ὁ πλέον ἐπικίνδυνος ἀντίπαλος αὐτοῦ.

Εἰς τὸν Ἀρραβαῖον τοῦτον οἱ Ἀθηναῖοι, ἔπειτα ἀπὸ τὴν ἔκπτωσιν τοῦ Φιλίππου ἀπὸ τὴν ἀρχὴν του, καθὼς καὶ εἰς τὸν Δέρδαν τῆς Ἐλιμίας, εἶδον τὴν μόνην ἀντίρροπον δύναμιν εἰς τὴν Μακεδονίαν ἐναντίον τῶν τάσεων τοῦ Μακεδόνο βασιλέως. Μὲ τοὺς δύο τούτους ἡγεμόνας εἶχεν ἐπιτευχθῇ τριπλῇ συνεννόησις. Ἦδη δὲ ἡ βουλὴ τῶν Ἀθηναίων ἐξήνεγκε γνῶμην, καθὼς ἀναγινώσκομεν εἰς τὴν ἐπιγραφὴν (στ. 49 ἐξ.) *ποιέτο δὲ καὶ Ἀρραβαῖος πρὸς Περδίκκαν χουμμαχίαν καθάπερ Ἀθηναῖοι κελεύουσιν καὶ ὅτιαν φίλος γίγνεται Περδίκκας, ποιεῖν καὶ Ἀρραβαῖφ φιλίαν καὶ χουμμαχίαν*. Μὲ τὴν συνθήκην αὐτὴν ἐξησφαλίζοντο εἰς τὸν Περδίκκαν ἴσα δικαιώματα ἐμπορικῶν συναλλαγῶν, καθὼς καὶ εἰς τοὺς συμμάχους (στ. 48) *...ἡνυπόρχεν δὲ χρῆσιν ἐμπορίον Ἀρραβαῖοι καὶ τοῖς χουμμαχοῖς...*

Πολὺ ἐνδιαφέρον τμῆμα τοῦ ἐνεπιγράφου λίθου εἶναι ἡ μνεία τῶν ὑπο-

τεν αὐτὰ καὶ *μ[άλα· ἡνυπόρχεν δὲ χρῆσιν ἐμ]πορίον Ἀρραβ[αῖοι καὶ τοῖς χουμ]μάχοις | ἡπερ ἂν καὶ Περδ[ί]κκαι καὶ τοῖς χουμμαχοῖς· περὶ δὲ τούτον | [γνόμεν ἐξοσνεγκέτο ἡσ βο]λῆ Ἀρραβαῖοι [καὶ τοῖς χουμμαχοῖς· ποίετο δὲ καὶ Ἀρραβ[αῖος πρὸς Περδίκκαν χουμ]μαχίαν καθάπερ Α[] (50) [θεναῖοι κελεύουσιν, καὶ ὅτιαν φίλος γίγνεται Περδίκκας] (οὐχὶ < Ἀρραβαῖος>, ὅπως συμπληρῶνουν οἱ συγγραφεῖς τῶν ΑΤΛ) ποιεῖν καὶ Ἀρραβαῖοι φιλίαν καὶ χουμμαχίαν· τὸ δὲ φρέσισμα ἰδὲ τὸ [γν] γραμματεῖα τὸν τῆς βολεῖς π[ρ]οσγράψαι [πρὸς τὸ πρότερον φρέσισμα. Vacat.*

[δμνον ἀρχο]ντες Μακεδ[ό]ν[ο]ν· Περδίκκας [Ἀλεξάνδρ]ο, Ἀλκίτες Ἀλεξάνδρ[ο], Ἀρχέλαος Π[ερδίκκο, Φιλίππος Ἀλεξάνδρ]ο, Ἀμύντας Φ[ιλίππο], Μενέλαος Ἀλεξάνδρ[ο], Ἀγέλαος Ἀ[λκί]το κλπ. (59) Ἀρραβαῖος (61) Δ[έ]ρδας. Εἰς τὸ πρῶτον τμῆμα τῆς ἐπιγραφῆς (1-46), τὸ περιλαμβάνον τὸν ὄρκον, ὃν ὥμοσεν ὁ Περδίκκας, ἀναγράφεται [καὶ τὸς] αὐτὸς φίλος νομῶ καὶ ἐχθρ[ὸς] ὡςπερ Ἀθηναῖοι (20) [οὐδὲ κο]πέας ἐσχάγεν ἐάσο ἐὰμ μὲ Ἀθε[ναῖοις] (23) καὶ τοῖς χουμμαχοῖς βοεθῇ τοῖς Ἀθ[ηναῖοι]ν (κατ' ἐμὴν συμπλήρωσιν). Ὅτι τὸ ἐπίσημον τοῦτο ἔγγραφο θὰ πρέπει νὰ τοποθετηθῇ εἰς τὸ δεύτερον ἔτος τοῦ Πελοποννησιακοῦ πολέμου (431-0) ἔδειξα εἰς ἀρθρον μου, The foreign Policy of Perdiccas, II, during the archidamian war («Ἑλληνικά», τιμητικὸς τόμος Σ. Κουγέα, σ. 262 ἐξ.).

1. 2, 29, 95 ...τοῖς τε Ἀθηναίοις αὐτὸς ὁμολογῇ *ὅτε τὴν χουμμαχίαν ἐποιεῖτο* (Περδίκκας) τὸν ἐπὶ Θράκης Χαλκιδικὸν πόλεμον καταλύσειν.

γραφόντων τὴν συνθήκην ὀνομάτων καὶ ἡ ἐπικλήσις ὅλων τούτων « ἄρχοντες *Μακεδόνων* ». Οὗτοι, ἐκτὸς τοῦ Περδίκκου καὶ τοῦ υἱοῦ του διαδόχου Ἀρχελαίου, καθὼς καὶ τῶν Ἀρραβαίου καὶ Δέρδου, εἶναι οἱ ἀδελφοὶ τοῦ Περδίκκου καὶ οἱ υἱοὶ αὐτῶν, ὅπως « *Ἀλκίτες Ἀλεχσάνδρου, Ἀρχέλαος Περδίκκου, Φίλιππος Ἀλεχσάνδρου, Ἀγέλαος Ἀλκέτο...* ». Ὁ Περδίκκας δηλαδὴ ὑπογράφει ὡς ἴσος μὲ τοὺς ἄλλους, χαρακτηριζομένους ἐπίσης ὡς ἄρχοντας Μακεδόνων, ἀναγνωρίζων τρόπον τινὰ εἰς τοὺς ἀδελφούς καὶ τοὺς διαδόχους αὐτῶν κληρονομικὰ ἐπὶ τῆς ἀρχῆς τῶν Μακεδόνων δικαιώματα. Ἔτσι ἀπὸ τὸ ἐπίσημον αὐτὸ ἔγγραφο γίνεται ἀκόμη σαφὴς ἡ ἀδυναμία τοῦ Περδίκκου εἰς τὰς ἀρχὰς τοῦ πολέμου μὲ τὴν ἐπιτευχθεῖσαν συμμαχίαν Σιτάλκου καὶ Ἀθηναίων, ἡ ὁποία ἀπετέλεσε τὸ σημαντικώτατον ἐπίτευγμα τῆς πολιτικῆς τοῦ Περικλέους κατὰ τὴν ἐποχὴν ἐκείνην. Ὅχι μικρὰ ὑπῆρξεν εἰς τὰς ἐπιτευχθεῖσας συμφωνίας ἡ συμβολὴ τοῦ φίλου τοῦ Περικλέους στρατηγοῦ Ἀγνωνος, τὸν ὅποιον ὁ Θουκυδίδης (2. 95, 3) ἐμφανίζει μὲ ἄλλους Ἀθηναίους πρέσβεις εἰς τὸν βόρειον αὐτὸν τομέα τῶν ἀθηναϊκῶν συμφερόντων.

Ἐὰν οἱ ὅροι τῶν ἐπιτευχθεισῶν τότε συμφωνιῶν ἦσαν τοιοῦτοι, ὥστε νὰ ἱκανοποιούν ὁπωσδήποτε τὸν βασιλέα τῆς Μακεδονίας καὶ παρέμενεν οὗτος πιστὸς εἰς τὴν συμμαχίαν, ὃ δὲ Σιτάλκης ἐδείκνυνεν ἐλικορινὴ ἀπέναντι τῶν Ἀθηναίων στάσιν καὶ ἐβρόθήει αὐτοὺς εἰς τὸν Χαλκιδικὸν πόλεμον, θὰ ὑπῆρχε νομίμως πράγματι εἰς τὸν βορρᾶν ἀρραγῆς συμμαχία καὶ δὲν θὰ ἡνοίγετο ἀργότερα εἰς τὴν Σπάρτην ἡ ὁδὸς νὰ δράσῃ ἐκεῖ στρατιωτικῶς. Ὅπως ὅμως εἶχον συντεθῇ οἱ ὅροι τῆς συμμαχίας Περδίκκου καὶ τῶν συμμάχων, ἐνυπῆρχον εἰς αὐτὴν τὰ σπέρματα διαλύσεως τοῦ κράτους τῆς Μακεδονίας μὲ τὴν ἀπώλειαν τῆς ἐνότητος αὐτοῦ. Μίαν τοιαύτην κατάστασιν ὁ Περδίκκας δὲν ἦτο δυνατόν νὰ ἀνεχθῇ, θὰ ἀνέμενε δὲ τὴν κατάλληλον εὐκαιρίαν νὰ ἀθετήσῃ τοὺς ὅρους τῶν συμφωνιῶν καὶ νὰ καταγγέλῃ τὸ σύμφωνον ὡς ἐστερημένον σημασίας.

Ὁ ἐνσκήψας λοιμὸς εἰς τὰς Ἀθήνας, ὃ ὁποῖος ἐμφανίζεται ὡς ἀστάθμητος παράγων διὰ τοὺς Ἀθηναίους, ἡ χαλάρωσις τῆς δραστηριότητος τῶν ἐπιχειρήσεων εἰς τὸ μέτωπον τῆς Χαλκιδικῆς, ὅπου ἡ νόσος ἔκαμεν ἐπίσης τὴν ἐμφανισίν της, καθὼς καὶ ἡ ἐκστρατεία τῶν Λακεδαιμονίων εἰς τὴν Ἀκαρνανίαν, εἰς τὴν ὁποίαν ἐσημειώθη ἀποστατικὴ κίνησις ἀπὸ τὴν Ἀθηναϊκὴν συμμαχίαν, πάντα ταῦτα ὑπῆρξαν διὰ τὸν Περδίκκαν σπουδαῖαι εὐκαιρίαι, διὰ νὰ παραβιάσῃ τὰ συμφωνηθέντα (*ἃ ὑπεδέξατο οὐκ ἐπιτέλει*), καὶ ἀποστῇ ἀπὸ τὰς συμμαχίας του μὲ τὸν Σιτάλκην καὶ τοὺς Ἀθηναίους. Ἡ στάσις αὕτη τοῦ Περδίκκου φαίνεται, ὅτι ὑπῆρξεν ἡ ἀφορμή, διὰ τὴν ὁποίαν ὁ Σιτάλκης ἐστράτευσεν εἰς τὴν Μακεδονίαν το φθινόπωρον τοῦ 429. Ἡ παρουσία δὲ Ἀθηναίων πρέσβων εἰς τὴν στρατιὰν τοῦ βασιλέως τῶν Ὀδρυσῶν μὲ ἐπὶ κεφαλῇ τὸν Ἀγωνα ὁμιλεῖ σαφῶς περὶ διαβημάτων τῶν Ἀθηναίων παρὰ

τῷ Σιτάλκῃ, εἰς δὲν κατήγγειλαν οὗτοι ὑπόπτους κινήσεις τοῦ Περδίκκου πρὸς τὸ μέρος τῆς ἀντιπάλου παρατάξεως¹.

Ὁ Θουκυδίδης παραδίδει², ὅτι εἰς τὴν ἐκστρατείαν τῶν Λακεδαιμονίων τὸ θέρος τοῦ ἰδίου ἔτους εἰς τὴν Ἀκαρνανίαν ὁ Περδίκκας ἀπέστειλεν εἰς ἐνίσχυσιν αὐτῶν 1000 Μακεδόνας. Περὶ τῆς ἐνεργείας ταύτης τοῦ Μακεδόνο βασιλέως, μολοντόι οἱ στρατιῶται ἐβάδισαν «*κρύφα τῶν Ἀθηναίων*», ἀκολουθήσαντες τὴν ὁδὸν διὰ τῆς Καστοριάς, Κοριτσᾶς καὶ Ἰωαννίνων³, οἱ Ἀθηναῖοι φαίνεται ὅτι ἦσαν ἐνημερωμένοι, καθὼς καὶ περὶ τῶν συνεννοήσεων αὐτοῦ μετὰ τὸν Ἀντίοχον, τὸν βασιλέα τῶν Ὁρεστών, ὁ ὁποῖος εἶχεν ἐπίσης ἀποστείλει βοήθειαν ἐκ 1000 ἀνδρῶν εἰς τὸν Λακεδαιμόνιον ναύαρχον Κνήμον, δρῶντα εἰς τὴν Ἀκαρνανίαν.

Οἱ ἡγεμόνες τῶν Ὁρεστών, καθὼς καὶ τῆς Ἑλιμίας, φαίνεται ὅτι τότε, κατόπιν ζωηρᾶς διπλωματικῆς δράσεως τοῦ Περδίκκου, συνῆψαν συμμαχίαν μαζί του καὶ τὸν ἀνεγνώρισαν ἀρχηγὸν τῆς συμμαχίας. Οἱ λόγοι οἱ ὧθήσαντες εἰς τὸν πολιτικὸν τοῦτον συνασπισμὸν ὀφείλονται εἰς τὴν διαμόρφωσιν νέου πολιτικοῦ κλίματος εἰς τὴν δυτικὴν Μακεδονίαν, ἔπειτα ἀπὸ τὴν συμμαχίαν τοῦ βασιλέως τῶν Λυγκηστῶν Ἀρραβαίου καὶ Ἀθηναίων. Ὁ ἡγεμὼν οὗτος φαίνεται ὅτι ἔδειξε τότε τάσεις πρὸς ἐπέκτασιν τῆς ἐπικροῦσας τοῦ βασιλεῖος του ὅχι μόνον ἐπὶ τῶν γειτονικῶν ἡγεμονιῶν, ἀλλὰ καὶ ἐπ' αὐτῆς τῆς Μακεδονίας τοῦ Περδίκκου. Ἀπὸ τὴν πολιτικὴν αὐτὴν κατάστασιν ἐπωφελέθη ὁ βασιλεὺς τῆς Μακεδονίας καὶ ἐπέτυχε τὴν συμμαχίαν μετὰ τοὺς Ὁρέστας καὶ Ἑλιμιώτας, τοὺς ἄνω *ξυμμάχους* κατὰ τὸν Θουκυδί-

1. Ὁ Θουκυδίδης ἀναφέρει δις (πρβλ. 2. 95, 3 καὶ 2, 101) περὶ Ἀθηναίων πρέσβων παρὰ τῷ Σιτάλκῃ. Κατὰ τὴν γνώμην μου πρόκειται περὶ δύο ἀθηναϊκῶν ἀποστολῶν: ἡ πρώτη ὑπὸ τὸν στρατηγὸν Ἀγωνα ἐστάλη, διὰ νὰ καταγγεῖλῃ εἰς τὸν Σιτάλκην τὴν ἀθέτησιν ἐκ μέρους τοῦ Περδίκκου τῶν συμφωνιῶν, καὶ παροτρύνῃ αὐτόν, ὅπως ἐκστρατεύῃ ἐναντίον του καὶ ἐκδιώξῃ τὸν Περδίκκην ἀπὸ τὸν θρόνον τῆς Μακεδονίας. Διότι ἐφ' ὅσον οὗτος παρέμενε εἰς τὴν ἀρχὴν θὰ παρῆχε πάντοτε πράγματα εἰς τοὺς συμμάχους. Ἡ πρεσβεία αὕτη ἀνεκοίνωσεν εἰς τὸν Σιτάλκην τὴν ἀπόφασιν τοῦ δήμου περὶ ἐνισχύσεων μετὰ ναῦς καὶ μετὰ στρατόν, τὰς ὁποίας θὰ ἐστελλον οἱ Ἀθηναῖοι εἰς τὸ μέτωπον τῆς Χαλκιδικῆς ...*ἔδει γὰρ καὶ τοὺς Ἀθηναίους ναοὶ τε καὶ στρατὸν ὥς πλείστη ἐπὶ τοὺς Χαλκιδικᾶς παραγενέσθαι*. Ἡ ἄλλη πρεσβεία ἐστάλη εἰς τὸν Σιτάλκην μετὰ τὴν εἰσβολὴν του εἰς τὴν Μακεδονίαν. Οἱ Ἀθηναῖοι κατόπιν τῆς ἀδρανεῖας τοῦ Σιτάλκου ἐπὶ δύο σχεδὸν ἔτη ἀπὸ τῆς συνάψεως τῆς συμμαχίας, δὲν ἐπίστευον ὅτι θὰ ἀνελάμβανεν οὗτος ἐπιχειρήσεις ἐν ὥρᾳ μάλιστα χειμῶνος. Διὰ τὸν λόγον αὐτὸν εὐρέθησαν ἀνέτοιμοι εἰς τὴν ἀποστολὴν ἐνισχύσεων, τὰς ὁποίας εἶχον ὑποσχεθῆ εἰς αὐτόν. Ἡ ἀποστολὴ λοιπὸν αὐτὴν τὴν φορὰν νέας πρεσβείας, κομιζούσης εἰς τὸν Θράκα βασιλέα δῶρα (*δῶρα δὲ καὶ πρέσβεις ἔπεμψαν αὐτῷ*), ἀπεσκόπει εἰς τὴν δικαιολογίαν αὐτῶν διὰ τὴν μὴ ἔγκαιρον ἀποστολὴν τῆς ὑπεσχημένης βοηθείας.

2. 2. 80, 7.

3. Beaumont, J(ournal of) H(ellenic) S(tudies), 1952, σ. 64.

δην¹, οἱ ὅποιοι μὲ ἱππικὸν ἐνίσχυσαν τὸν Περδίκκαν κατὰ τὴν εἰσβολὴν τοῦ Σιτάλκου εἰς τὴν Μακεδονίαν.

Ἡ μετὰ τὰς λοιπὸν τῆς ἀθηναϊκῆς πρεσβείας παρὰ τῷ Σιτάλκῃ ἀπέβλεπεν εἰς τὴν καταγγελίαν τῶν ἐνεργειῶν τούτων τοῦ Περδίκκου καὶ τὴν παρότρυνσιν αὐτοῦ εἰς τὴν κήρυξιν πολέμου ἐναντίον του ...*τούτου ἐνεκα*. Ὅτι κύριος σκοπὸς τῆς ἐκστρατείας τοῦ Σιτάλκου ἦτο ἡ ἀνατροπὴ τοῦ Περδίκκου καὶ νέα διευθέτησις τῶν πολιτικῶν πραγμάτων τῆς Μακεδονίας, τοῦτο φαίνεται καθαρὰ ἀπὸ τὴν ἀφήγησιν τοῦ Θουκυδίδου², παραδίδοντος ὅτι ὁ Σιτάλκης εἶχε μαζί του τὸν υἱὸν τοῦ ἀποθανόντος ἡδὴ Φιλίππου Ἀμύνταν, προοριζόμενον *ὡς ἐπὶ βασιλείᾳ τῶν Μακεδόνων*.

Ἡ εἰσβολὴ τοῦ Σιτάλκου ἀπὸ τὰ σημερινὰ Γιουγκοσλαβικὰ περὶπου σύνορα εἰς τὴν Μακεδονίαν τοῦ Ἀξιοῦ, ὅπου προηγουμένως ἐξετείνετο ἡ ἀρχὴ τοῦ Φιλίππου, μὲ στρατόν, τὸν ὅποιον ὁ Θουκυδίδης³ ἀναβιβάζει μὲ ὑπερβολὴν εἰς 150.000, πεζὸν καὶ ἱππικόν, προεκάλεσεν, ὥς ἦτο ἐπόμενον, πανικὸν εἰς τὴν Μακεδονίαν, τῆς ὁποίας οἱ κάτοικοι ...*ἀδύνατοι ὄντες ἀμύνεσθαι ἔς τε τὰ κρατερὰ καὶ τὰ τεῖχη ὅσα ἦν ἐν τῇ χώρᾳ ἐσεκομίσθησαν*, κατὰ τὸν Θουκυδίδην⁴. Ἀπὸ τὰς πόλεις τῆς πεδιάδος τοῦ Ἀξιοῦ εἰς τὴν κάτω Μακεδονίαν, ἡ ὁποία, καθὼς εἴπομεν (ἀνωτ. σ. 181), ἀπετέλεσε πρὶν τὴν ἐπικράτειαν τοῦ Φιλίππου, καὶ διετέρει ἀγαθὴν ἀνάμνησιν τῆς καλῆς διοικήσεώς του, ἡ Εἰδομένη ἐκυριεύθη κατὰ κράτος, ἐνῶ ἡ Γορτυνία, Ἀταλάντη καὶ ἄλλα χωρία τῆς περιοχῆς αὐτῆς προσεχώρησαν εἰς τὸν Σιτάλκην χωρὶς καμμίαν ἀντίστασιν διὰ τὴν Ἀμύντου φιλίαν. Μόνον ἡ πόλις Εὐρωπὸς ἀντέταξε κρατερὰν ἀντίστασιν καὶ ἡ ἄλωσίς της δὲν ἐπετεύχθη.

Ὁ Περδίκκας εἰς τὴν ἐπίθεσιν αὐτὴν τοῦ Σιτάλκου ἐχρησιμοποίησε τακτικὴν παρενοχλήσεως τῆς θορκίας στρατιᾶς μόνον διὰ τοῦ ἱππικοῦ του, τὸ ὅποιον ἐνισχύθη ἀπὸ δυνάμεις ἱππικοῦ, τὰς ὁποίας ἔστειλαν εἰς αὐτὸν οἱ σύμμαχοι αὐτοῦ Ὅρέσται καὶ Ἑλιμιῶται⁵. Συγχρόνως δὲ ἐφήρμοσε τὴν δι' ἄλλων μέσων τακτικὴν, τὴν ὁποίαν ἐπέβαλλεν ἡ ἀνάγκη κατὰ τὴν παροῦσαν μάλιστα περίστασιν, κατὰ τὴν ὁποίαν αἱ πολεμικαὶ δυνάμεις ποὺ διέθετε δὲν ἦσαν ἱκαναὶ νὰ ἀντιμετωπίσουν τὴν κατὰ πολὺ ὑπερτέραν δύναμιν τοῦ ἀντιπάλου.

1. 2. 100, 5.

2. 2. 95, 3 = Διόδ. 12. 50, 3.

3. 2. 98, 3 - 4.

4. Αὐτ. 100.

5. Αὐτ. 2, 101 ...*ἱππους δὲ προσμεταπεμψάμενοι ἀπὸ τῶν ἄνω ξυμμάχων*. Ἡ γνώμη τοῦ Vischer (Kleine Schriften, σ. 260), ὅτι ὑπὸ τοὺς ἄνω ξυμμάχους νοητοί οἱ Ἑλιμιῶται καὶ Λυγκησταί, ἀναγνωρίζαντες τότε τὴν κυριαρχίαν τῆς κάτω Μακεδονίας, οὐχὶ ὀρθῇ ὡς πρὸς τοὺς Λυγκηστάς. Ὁρθὴ ἡ τοῦ Geyer (Makedonien, σ. 63), συμφωνοῦσα πρὸς τὴν ἄποψιν ἡμῶν.

Ὁ Θουκυδίδης (αὐτ.) παραδίδει, ὅτι ὁ Σιτάλκης πρὸς τε τὸν Περδίκκαν λόγους ἐποιεῖτο ὧν ἕνεκα ἐστράτευσε, καὶ ἐπειδὴ οἱ Ἀθηναῖοι οὐ παρήσαν ταῖς ναυσὶν ἀπιστοῦντες αὐτὸν μὴ ἤξιν... ἕς τε τοὺς Χαλκιδικᾶς καὶ Βοττιαίους μέρος τι τοῦ στρατοῦ πέμπει, καὶ τειχέρεις ποιήσας ἐδήρου τὴν γῆν. Ἡ ἀποσυμφόρησης αὐτῇ τῆς στρατιᾶς τοῦ Σιτάλκου, τῆς ὁποίας τμήμα ἀπεσύρθη ἀπὸ τὴν Μακεδονίαν καὶ μετεστάθμευσεν εἰς τὴν Χαλκιδικήν, ἐσήμανε τότε χαλάρωσιν τῆς δραστηριότητος τοῦ θρακικοῦ στρατοῦ εἰς τὴν Μακεδονίαν. Τοῦτο ὠφείλετο εἰς συνεννόησιν τοῦ βασιλέως τῶν Ὀδρουσῶν μὲ τὸν Περδίκκαν καὶ τὴν προσπάθειαν αὐτοῦ πρὸς εἰρηνικὴν διευθέτησιν τῶν διαφορῶν μεταξὺ τῶν δύο ἡγεμόνων. Ἡ μὴ παρουσία ἀθηναϊκῶν ἐνισχύσεων, τὰς ὁποίας οἱ Ἀθηναῖοι εἶχον ὑποσχεθῇ εἰς τὸν Σιτάλκην, ἀπετέλεσε τότε σπουδαῖον ἔκρημα διὰ τὸν Περδίκκαν, διὰ τὸ καλλιεργήσει μεταξὺ τῶν συμμάχων τὴν ὑποψίαν, ἡ ὁποία ἠϋξανε μὲ τὴν ἐπὶ δύο ἔτη ἀδράνειαν τοῦ Σιτάλκου ἀπὸ τῆς συνάψεως τῆς μετὰ τῶν Ἀθηναίων συμμαχίας. Περαιτέρω ἐνεργεια τοῦ Μακεδόνο βασιλέως ἦτο ἡ συνεννόησις αὐτοῦ μὲ τὸν ἀνεψιὸν τοῦ Σιτάλκου Σεύθην τὸν Σαραδόκου, ὁ ὁποῖος ἔσχε πολὺ πλησίον τοῦ Σιτάλκου. Εἰς αὐτὸν ὁ Περδίκκας ὑπεσχέθη στενὸν συγγενικὸν δεσμόν, ὁ ὁποῖος ὀλίγον ὕστερον ἐπραγματοποιήθη, τοῦ Σεύθου λαβόντος ὡς σύζυγον τὴν ἀδελφὴν τοῦ Περδίκκου Στρατονίκην.

Οἱ Ἀθηναῖοι δὲν ἦσαν ἀδαεῖς τῶν διπλωματικῶν τούτων ἐνεργειῶν τοῦ Περδίκκου πλησίον τοῦ Σιτάλκου καὶ τῆς ὅλης ἀνελικρινοῦς πολιτικῆς του ἀπέναντι αὐτῶν. Τὸ αἶσθημα τῆς κοινῆς γνώμης περὶ τοῦ Μακεδόνο βασιλέως ἐκφράζεται σαφῶς εἰς στίχον τοῦ ἔργου τοῦ ποιητοῦ « Ἐρμίππου » (Ἀπόσπ. 63,8), τὸ ὁποῖον παρεστάθη μεταξὺ τῶν ἐτῶν 427 καὶ 426. Εἰς τὸ ἔργον του τοῦτο ὁ ποιητὴς ὀνομάζων ἐν πρὸς ἐν τὰ εἰσαγόμενα ἀγαθὰ ἀπὸ τοὺς διαφόρους λιμένας τῆς Μεσογείου εἰς τὸν Πειραιᾶ, προσθέτει χαρακτηριστικά :

Καὶ παρὰ Περδίκκου ψεύδη ναυσὶν πάνν πολλοῖς.

Διὰ τὸν λόγον αὐτὸν οἱ Ἀθηναῖοι ἠθέλησαν νὰ ἀντιδράσουν εἰς τὰς ἐνεργείας τοῦ Περδίκκου παρὰ τῷ Σιτάλκῃ καὶ ἀπέστειλαν τὴν δευτέραν πρεσβείαν (ἀνωτ. σ. 196 σημ. 1) μὲ δῶρα, ἀφ' ἑνὸς μὲν διὰ τὸ δικαιολογήσουν τὴν μὴ ἀποστολὴν τῆς ὑπεσχημένης βοηθείας, ἀφ' ἑτέρου δὲ διὰ τὸ δεῖξουν τὴν σταθερότητα τῆς φιλίας των πρὸς τὸν σύμμαχον βασιλέα.

Ὁ σκοπὸς τῶν ἐπιδιώξεων τοῦ Περδίκκου ἐπέτυχε, διότι ὁ Σιτάλκης, ἀφοῦ ὁ κύριος σκοπὸς τῆς ἐκστρατείας του ἐναυάγησεν, ἡ δὲ στρατιά του ἐταλαιπωρεῖτο διὰ τὸν χειμῶνα καὶ δι' ἔλλειψιν σίτου, ἀπεφάσισε νὰ ἐκκενώσῃ τὴν Μακεδονίαν καὶ τὴν Χαλκιδικήν. Ἐκτοτε δὲν ἀκούεται πλέον δράσις τοῦ Σιτάλκου κατὰ τὴν διάρκειαν τοῦ πολέμου. Ἔτσι ὁ Περδίκκας κατὰ τὴν περίοδον αὐτὴν, εἰς τὸν ἀνταγωνισμὸν αὐτοῦ καὶ τῶν Ἀθηναίων, ἐξῆλθε νικητής, ἐξουδετερώσας τὴν δύναμιν τοῦ Σιτάλκου, ἡ ὁποία ἄλλως θὰ ἀπέ-

βαινεῖν ὀλεθρία δι' αὐτὸν καὶ τὸ κράτος του, ἐνῶ εἰς τοὺς Ἀθηναίους ἀπέμεινε ὡς κέρδος ἡ κενὴ μὲ τὸν Σιτάλκην φιλία, τὴν ὁποίαν ὁ Ἀριστοφάνης εἰς τοὺς « Ἀχαρνεῖς » του (141) διακωμῶδει οὕτω :

*Τοῦτον μετὰ Σιτάλκους ἔπινον τὸν χρόνον
καὶ δῆτα φιλαθήναιος ἦν ὑπερφυῶς
ὕμῶν τ' ἐραστὴς ὡς ἀληθῶς ὥστε καὶ
ἐν τοῖσι τοίχοις ἔγραφε « Ἀθηναῖοι καλοί ».
Ὁ δ' υἱός, δὴν Ἀθηναῖον ἐπεποιήμεθα,
ἤρα φαγεῖν ἀλλᾶντας ἐξ Ἀπατουρίων,
καὶ τὸν πατέρ' ἠντεβόλει βοηθεῖν τῇ πάτρῃ
ὁ δ' ὥμοσε σπένδων βοηθήσειν ἔχων
στρατιὰν τοσαύτην ὥστ' Ἀθηναίοις ἐρεῖν
« ὅσον τὸ χρῆμα παρόντων προσέρχεται ».*

Ψήφισμα Μεθωναίων. Αἱ σχέσεις Ἀθηναίων καὶ Περδίκκου περιῆλθον εἰς σοβαρὰν κρίσιν ἐξ ἀφορμῆς οἰκονομικοῦ αποκλεισμοῦ, τὸν ὁποῖον ἐνήργησεν οὗτος ἐπὶ τῆς συμμάχου τῶν Ἀθηναίων Μεθώνης, εἰς τὴν δυτικὴν παραλίαν τοῦ Θερμαϊκοῦ. Περί τούτων μαρτυρεῖ τὸ ψήφισμα περὶ Μεθωναίων¹. Οἱ Μεθωναῖοι ἀπέστειλαν πρεσβείαν εἰς τὰς Ἀθήνας, διὰ νὰ διατυπώσῃ ὠρισμένα παράπονα ἐναντίον τοῦ Περδίκκου, οἱ δὲ Ἀθηναῖοι ἔστειλαν τριμελὴ πρεσβείαν εἰς τὸν Περδίκκον (στ. 18 κῆξ.) ...*εἰπεῖν... Περδίκκα, ὅτι δοκεῖ δίκαιον εἶναι ἔαν Μεθωνάους τῇ θαλάττῃ χρῆσθαι μηδὲ ἐχσεῖναι ἡγοῖσασθαι, καὶ ἔαν εἰσεμπορεύεσθαι καθάπερ τέως ἐς τὴν χώραν, καὶ μήτε ἀδικεῖν μήτε ἀδικεῖσθαι, μηδὲ στρατιὰν διὰ τῆς χώρας τῆς Μεθωναίων διάγειν ἀκόντων Μεθωναίων...* Ὅτι παρεβιάσθη ἡ οὐδετερότης τῆς πόλεως τῶν Μεθωναίων καὶ ὅτι ἐναντίον των ἐνηργήθη οἰκονομικὸς αποκλεισμός, εἰς τρόπον ὥστε νὰ μὴ εἶναι δυνατὴ ἡ εἰσαγωγὴ ὑλικῶν ἀγαθῶν, καὶ κυρίως σίτου, εἰς τὴν πόλιν, εἶναι προφανές. Ἀκόμη σαφέστερον φαίνεται αὐτὸ ἀπὸ τὰ μέτρα, τὰ ὁποῖα ἔλαβεν ὁ δῆμος ὡς ἀντιστάθμισμα (στ. 35 κῆξ.) ...*Μεθωναίοις εἶναι ἐξαγαγὴν ἐν Βυζαντίου σίτου μέχρι [περὶ] ακισχιλίων μεδίμων τοῦ ἐνιαυτοῦ ἑκάστου...*

Ἐκεῖνο τὸ ὁποῖον εἶναι χαρακτηριστικὸν εἰς τὸ ψήφισμα εἶναι ἡ παράγραφος πὺν διαλαμβάνει τὰ ἑξῆς : (στ. 27 ἑξ.) ...*εἰπεῖν δὲ Περδίκκα, ὅτι ἔαν ἡοι στρατιῶται ἡοι ἐμ Ποτειδαῖα ἐπαινώσι, γνώμας ἀγαθὰς ἡέχουσιν περὶ αὐτοῦ Ἀθηναῖοι.* Ἡ εἰλικρίνεια δηλονότι τῶν σχέσεων τοῦ Μακεδόνα βασιλέως πρὸς τοὺς Ἀθηναίους καὶ ἡ ἐμμονὴ αὐτοῦ εἰς τὰς συνθήκας (σ. 193 σημ. 1 ἑξ.) ἐξηγοῦνται ἀπὸ τὴν διαγωγὴν του ἀπέναντι τῶν συμμαχικῶν δυνάμεων, αἱ ὁποῖαι εὗρισκοντο ἐν δράσει εἰς τὴν Ποτειδαίαν. Οἱ Ἀθηναῖοι εἶχαν λόγους,

1. To d, Hist. Inscr., Nr 61.

ἔπειτα ἀπὸ τὴν διπλωματικὴν δρᾶσιν τοῦ Περδίκκου πλησίον τοῦ Σιτάλκου, νὰ υποπτεύουν αὐτὸν καὶ νὰ φοβοῦνται, ὅτι οὗτος ἦτο δυνατόν νὰ προβῇ εἰς ἐνεργείας, αἱ ὁποῖαι θὰ ἐδυσχέριναν τὰς στρατιωτικὰς ἐπιχειρήσεις αὐτῶν εἰς τὴν Ποτειδαίαν. Ἡ ἀποστολὴ λοιπὸν τῆς πρεσβείας ἀπετέλεσε τότε (429) προειδοποίησιν τοῦ δήμου δι' ὅσα ὁ Περδίκκας παρὰ τὰς συνθήκας ἔπραττε μὲ τὴν ἀσταθῆ του πολιτικὴν ἀπέναντι τῶν Ἀθηναίων.

Ἡ μετ' ὀλίγον πῶσις τῆς Ποτειδαίας ὑπῆρξε βέβαια γεγονός, τὸ ὁποῖον ἐσταμάτησε κάθε δρᾶσιν τοῦ Περδίκκου, δὲν ἔπαυσεν ὅμως οὗτος νὰ παρακολουθῇ μὲ προσοχὴν τὴν ἐξέλιξιν τῆς καταστάσεως, ἔτοιμος νὰ προσαρμόσῃ κάθε πολιτικὴν του ἐνέργειαν πρὸς τὴν φορὰν, τὴν ὁποίαν θὰ ἐλάμβανον τὰ πράγματα.

Περδίκκας καὶ Βρασίδης. Τὰ ἔτη 425 καὶ 424 ὑπῆρξαν ἀποφασιστικὰ διὰ τὴν τροπὴν τοῦ Πελοποννησιακοῦ πολέμου. Αἱ ἐπιτυχεῖς στρατιωτικαὶ ἐπιχειρήσεις τῶν Ἀθηναίων εἰς τὴν Πύλον καὶ τὴν Σφακτηρίαν ἀφ' ἑνός, καὶ ἡ κατάληψις τῶν Κυθήρων ὑπὸ τοῦ στρατηγοῦ Νικίου ἀφ' ἑτέρου, περιέκλεισαν ὥς εἰς κλοιὸν τὴν Σπάρτην καὶ τῆς ἐστέρησαν τὴν δυνατότητα νὰ δρᾷ στρατιωτικῶς εἰς τὴν Ἀττικὴν εἰς ἀντιπερισπασμόν. Οἱ Ἀθηναῖοι εἶχον ἀπειλήσει, ὅτι θὰ ἐφόνευον ὅλους τοὺς συλληφθέντας εἰς τὴν Σφακτηρίαν Σπαρτιάτας ἦν... οἱ Πελοποννήσιοι... ἐς τὴν γῆν ἐσβάλλων.

Τὴν δυσχερὴ θέσιν, εἰς τὴν ὁποίαν περιῆλθε τότε ἡ Σπάρτη, ἐπέτεινε ἡ ἀπόρριψις ἐκ μέρους τῶν Ἀθηναίων προτάσεων τῶν Λακεδαιμονίων πρέσβων περὶ εἰρήνης καὶ ἡ ἀπειλὴ ἐπαναστάσεως τῶν Εἰλώτων, τὴν ὁποίαν ἀντιμετώπιζεν ἡ κυβερνήσις τῆς Σπάρτης. Ἀπὸ τὸ ἀδιέξοδον αὐτὸ ἔσωσε τότε τὴν Σπάρτην ὁ Βρασίδης μὲ τὴν στρατιωτικὴν του ἐπιχειρήσιν εἰς τὴν Μακεδονίαν καὶ τὴν Θράκην.

Ὁφείλεται ἄραγε τὸ σπουδαῖον αὐτὸ ἐγγέγραμμα ἀποκλειστικῶς εἰς τὴν στρατιωτικὴν καὶ πολιτικὴν ἰδιοφυΐαν τοῦ Λακεδαιμονίου στρατηγοῦ, ὅπως ἔτονίσθη κυρίως ἀπὸ τοὺς νεωτέρους ἱστορικούς, ἢ συνέβαλον εἰς αὐτὸ καὶ ἄλλοι παράγοντες; ἡ ἀπάντησις εἰς τὸ οὕτω τιθέμενον ἐρώτημα εἶναι δυνατόν, ἐὰν ληφθῇ ὑπ' ὄψιν ὁ ἀντίκτυπος, τὸν ὁποῖον προεκάλεσαν τὰ γεγονότα τῆς Πελοποννήσου εἰς ἄλλους τομεῖς, εἰς τοὺς ὁποίους ἐξετείνετο ἡ ἀθηναϊκὴ ἐπιρροή. Οὕτω κατὰ τὰς πληροφορίας τοῦ Θουκυδίδου¹ εἰς τὴν Χαλκιδικὴν προεκλήθη τὴν πανικὸς εἰς τὰς πόλεις ἐκεῖνας, αἱ ὁποῖαι εἶχον ἀποστῇ ἀπὸ τὴν συμμαχίαν τῶν Ἀθηναίων, διότι ἐνόμιζον, ὅτι ἡ προσεχὴς ἐνέργεια τῶν Ἀθηναίων θὰ ἦτο ἡ αὐστηρὰ τιμωρία αὐτῶν, ...δεῖσαντες... οἱ Χαλκιδεῖς νομίζοντες ἐπὶ σφᾶς πρῶτον ὁρμήσειν τοὺς Ἀθηναίους (καὶ ἅμα αἱ πλησιόχωροι πόλεις αὐτῶν αἱ οὐκ ἀφρεστηκυῖαι ξυνεπῆγον κρύφα). Ἐπίσης ὁ βασιλεὺς τῆς Μακεδονίας φοβούμενος... καὶ αὐτὸς τὰ παλαιὰ διάφορα τῶν Ἀθηναίων...

εἶχε λόγους νὰ πιστεύῃ, ὅτι ἐπλησίαζεν ὁ καιρὸς τῆς ὀριστικῆς διευθετήσεως τῶν λογαριασμῶν τοῦ μὲ τοὺς Ἀθηναίους. Ἦδη δὲ ἡ θέσις τοῦ εἶχεν ἐπηδυνωθῇ ἐξ αἰτίας τῆς ἐχθρικῆς πρὸς αὐτὸν στάσεως τοῦ Ἀρραβαίου τῶν Λυγκηστῶν συμμάχου τῶν Ἀθηναίων (ἀνωτ. σ. 194). Ἐὰν οἱ Ἀθηναῖοι ἐκέρδιζον τὸν πόλεμον, τὸ Μακεδονικὸν κράτος θὰ ἔχανεν ὀριστικῶς τὴν πολιτικὴν του ἐπιρροὴν ἐπὶ τῆς Χαλκιδικῆς, ὁ ἴδιος δὲ ὁ Περδίκκας δὲν ἦτο δυνατόν νὰ παραμείνῃ εἰς τὴν ἀρχήν του. Συμφέρον λοιπὸν τοῦ Μακεδόνο βασιλέως ἦτο νὰ ἐργασθῇ δραστηρίως κατὰ τὴν κρίσιμον αὐτὴν περίστασιν, ὅπως ἀποτραπῇ ἡ ὀριστικὴ πρὸς τὸ μέρος τῶν Ἀθηναίων κλίσις τῆς πλάστιγγος τοῦ πολέμου. Εἰς τὰς παραμονὰς τοῦ πολέμου, εἵδομεν ἀνωτέρω (σ. 187), ὅτι ὁ Περδίκκας συνέβαλεν ἐνεργῶς εἰς τὴν κήρυξιν αὐτοῦ ὑπὸ τῶν Λακεδαιμονίων, ὑποκινήσας τὴν ἀποστασίαν τῆς Ποτειδαίας. Τώρα ποὺ ἐφαίνετο πλέον ὅτι οἱ Σπαρτιάται ἔχανον τὸν πόλεμον, ἔπρεπε ὁ βασιλεὺς τῆς Μακεδονίας νὰ καταβάλλῃ κάθε προσπάθειαν, ὥστε νὰ ὑποστηριχθῇ ἡ Σπάρτη καὶ συνεχισθῇ ὁ ἀγὼν μέχρι τῆς ἐξασθενήσεως ἢ καὶ τῆς ἥττης τῶν Ἀθηναίων, εἰς τὴν ὁποίαν ἔβλεπε πάντοτε τὴν δύναμιν ἐκείνην, ἡ ὁποία ἦτο τὸ ἐμπόδιον εἰς τὴν φυσικὴν πρὸς ἀνατολὰς ἐπέκτασιν τοῦ κράτους τῆς Μακεδονίας. Ἀλλὰ καὶ τῆς Σπάρτης ἡ ἐξασθένεισις λόγῳ τῆς συνεχίσεως τοῦ πολέμου, μολοντοὶ ὁ Περδίκκας ἐγνώριζε καλὰ τὸ συντηρητικὸν πνεῦμα ὡς πρὸς τὴν ἐξωτερικὴν τῆς πολιτικὴν, ἦτο ὁπωσδήποτε πρὸς τὸ συμφέρον τῆς Μακεδονίας, τῆς ὁποίας ἡ ἐπεκτατικὴ πολιτικὴ ἐξηγοῦτο ἀπὸ τὴν ἰσορροπήσιν τῶν δύο πρὸς νότον δυνάμεων. Δὲν εἶναι λοιπὸν παράξενον ὅτι ὁ Περδίκκας καθ' ὅλην τὴν διάρκειαν τοῦ πολέμου, ὅταν ἔβλεπεν ὅτι ὁ ἀγὼν ἔκλινε πρὸς τὴν μίαν πλευράν, κατέβαλλε προσπάθειάς ὥστε ἡ ἑτέρα δύναμις νὰ ὑποστηριχθῇ καὶ ὁ ἀγὼν νὰ ἀποβῇ καὶ πάλιν ἰσόρροπος.

Ἐκεῖνο τὸ ὁποῖον ἐξαίρει τὴν διπλωματικὴν δεξιότητα τοῦ Περδίκκου εἶναι ἡ δημιουργία πυρήνων πολιτικῆς προπαγάνδας εἰς περιοχάς, αἱ ὁποῖαι εἶχον ὑψίστην σπουδαιότητα διὰ τὴν ὅλην ἐξέλιξιν τοῦ πολέμου. Ἔτσι ὁ Περδίκκας ἤμπορεῖ νὰ χαρακτηρισθῇ ὡς ὁ πρόδρομος τοῦ εἵδους τούτου τῶν πολιτικῶν ἐλιγμῶν, εἰς τὸ ὁποῖον ἀργότερα ὁ Φίλιππος ἐπενόησε συστηματικώτεραν ὁργανώσιν. Ἡ Θεσσαλία δηλαδή, τῆς ὁποίας τὸ πλῆθος Ἀθηναίοις αἰείποτε εὖνον ὑπῆρχεν¹, ὑπῆρξε κατὰ τὸν Πελοποννησιακὸν πόλεμον ὁ στόχος τῆς διπλωματικῆς δράσεως τοῦ Περδίκκου.

Μέσα εἰς τὴν Λάρισαν ἀκούομεν² περὶ Νικονίδου, ἐπιτηδεῖον Περδίκκου, ὁ ὁποῖος φαίνεται ὅτι ἦτο ὄργανον τοῦ Μακεδόνο βασιλέως μέσα εἰς τὴν πόλιν, ἐργαζόμενος ὑπὲρ αὐτοῦ. Μὲ τὴν πολιτικὴν του δρᾶσιν εἰς τὴν Θεσσαλίαν ὁ Περδίκκας ἤμποροῦσε νὰ εἶναι βέβαιος, ὅτι ἡ χώρα αὕτη θὰ ἦτο

1. Θουκ. 4. 78, 2.

2. Θουκυδ. αὐτόφθι.

δυνατὸν νὰ χρησιμεύσῃ ὡς σπουδαῖον ἔρεισμα εἰς τὰς περαιτέρω ἐνεργείας του.

Ὁ Θουκυδίδης εἶναι πολὺ πυκνὸς εἰς τὴν ἀφήγησίν του, ὥστε δὲν εἶναι δυνατὸν νὰ γίνῃ ἀντιληπτὸν ἐν λεπτομερείᾳ εἰς ποίας ἐνεργείας προέβη ὁ Περδίκκας πλησίον τῆς Σπάρτης διὰ νὰ ἐξαγάγῃ αὐτοὺς ἀπὸ τὸ ἀδιέξοδον εἰς τὸ ὁποῖον εἶχον περιέλθει τὰ πράγματα αὐτῶν ἔπειτα ἀπὸ τὰ γεγονότα τῆς Πύλου, τῆς Σφακτηρίας, καὶ τῶν Κυθήρων. Ἐν τούτοις αἱ πληροφορίες τοῦ ἰδίου συγγραφέως¹, ὅτι οἱ Ἀθηναῖοι ὅταν ἔμαθον ὅτι ὁ Βρασίδας ἔφθασεν εἰς τὴν Θράκην, *τὸν τε Περδίκκαν πολέμιον ποιοῦνται, νομίσαντες αἷτιον εἶναι τῆς παρόδου*, καὶ αἱ ὑποσχέσεις τῶν πρέσβων τοῦ Περδίκκου πλησίον τῶν Ἐφόρων², ὅτι οἱ Σπαρτιάται μὲ τὴν ἐκστρατείαν των εἰς τὴν Θράκην *...πολλὰ αὐτοῖς τῶν περὶ αὐτὸν (Περδίκκαν) χωρίων ξύμμαχα ποιήσῃ...* εἶναι ἱκανά, ὥστε νὰ γίνῃ ἀντιληπτὸν μὲ πόσῃ δραστηριότητι ἐνήργησεν ὁ Περδίκκας, διὰ νὰ πείσῃ τοὺς Λακεδαιμονίους νὰ δημιουργήσουν νέον μέτωπον εἰς τὴν Θράκην, μεταφέροντες ἐκεῖ στρατιωτικὰς δυνάμεις. Τοῦτο θὰ εἶχε διὰ τοὺς Ἀθηναίους σοβαρὰς συνεπείας, διότι θὰ ἐπλήττετο ἡ δύναμις τοῦ Ἀθηναϊκοῦ κράτους εἰς τὴν ἀχίλλειον αὐτοῦ πτέρναν, εἰς τὰς συμμάχους δηλαδὴ πόλεις τῶν Ἀθηνῶν εἰς τὴν θρακικὴν περιοχὴν, αἱ ὁποῖαι, πρὸ πάντων δὲ ἡ Ἀμφίπολις, ἦσαν ζωτικῆς σημασίας διὰ τοὺς Ἀθηναίους. Ὡς πρὸς τὴν δυσχέρειαν, τὴν ὁποίαν παρουσίαζεν ἡ διὰ μέσου τῆς Θεσσαλίας διάβασις τῶν Σπαρτιατικῶν δυνάμεων, ὁ Περδίκκας παρέσχεν εἰς τὴν κυβέρνησιν τῆς Σπάρτης τὰς ἀναγκαίας ἐγγυήσεις μέσῳ τῶν ἀποσταλέντων εἰς τὴν Λακεδαίμονα πρέσβων³, διότι καθὼς διαπιστώνει ὁ Θουκυδίδης⁴ *τὴν... Θεσσαλίαν ἄλλως τε οὐκ εὐπορον ἦν διέναι ἄνευ ἀγωγῶ καὶ μετὰ ὀπλων γε δὴ, καὶ τοῖς πᾶσι γε ὁμοίως Ἑλλήσιν ὑποπτον καθειστήκει τὴν τῶν πέλας μὴ πείσαντας διέναι· τοῖς τε Ἀθηναίοις ἀείποτε τὸ πλῆθος τῶν Θεσσαλῶν εὖνον ὑπῆρχεν.*

Ἡ παρουσία «ἐπιτηδείων» εἰς Φάρσαλον καὶ Μελίτειαν τῆς φθιωτικῆς Ἀχαΐας, ὅπου μεταξὺ ἄλλων μνημονεύεται καὶ Στρόφακος πρόξενος Χαλκιδέων, κατὰ τὴν πρὸς βορρᾶν πορείαν τοῦ Βρασίδου ἀπὸ τοῦ ὀρμητηρίου τῆς Ἡρακλείας τῆς Τραχινίας, τῆς ὁποίας ἡ ἀποίκις ὡς στρατιωτικῆς βάσεως τὸ 426 ὑπῆρξε σημαντικὸν γεγονός, ταῦτα δὲν εἶναι ἄσχετα πρὸς τὰς ἐνεργείας τοῦ Περδίκκου, διὰ τῶν ὁποίων ἐξησφαλίσθη ἡ «ἀρόδος» τοῦ Βρασίδου διὰ μέσου τῆς Θεσσαλίας.

Ὁ Περδίκκας δὲν παρέλειψε νὰ τονίσῃ ἐπίσης εἰς τοὺς Ἐφόρους τὴν μεταβολὴν τοῦ πολιτικοῦ κλίματος ποὺ εἶχεν ἐπέλθει εἰς τὴν περιοχὴν αὐτῇ τῶν συμμάχων τῶν Ἀθηναίων ἐπὶ βλάβῃ αὐτῶν, ἐξηγήσας τὴν δυσἀρέσκειαν

1. Αὐτόθι 4, 82.

2. 82, 4.

3. Θουκυδ. 4, 83, 4.

4. Αὐτόθι 78, 2.

τῶν συμμάχων, κυρίως ἕνεκα τοῦ ἐσχάτως (425) τριπλασιασμοῦ τοῦ φόρου, τὸν ὁποῖον ἐπέβαλεν ὁ Κλέων¹. Ἄλλο στοιχείον χαρακτηριστικὸν τῆς ἐμμόνου προσπαθείας τοῦ Περδίκκου, ὅπως πείσῃ τοὺς Ἐφόρους διὰ τὴν ἀποστολὴν σπαρτιατικῶν δυνάμεων εἰς τὴν Θρόκην εἶναι ἄφ' ἐνὸς μὲν ἡ παροχὴ εἰς αὐτοὺς ἐλπίδων, ὅτι θὰ ἀποκτήσουν ἐκεῖ νέους συμμάχους, ἀποστεροῦντες αὐτοὺς ἀπὸ τὴν συμμαχίαν τῶν Ἀθηναίων (βλ. ἀνωτ. σ. 200), ἄφ' ἑτέρου ἡ ὑπόσχεσις ἐκ μέρους του, ὅτι διὰ τὴν διατροφήν τοῦ στρατοῦ οἱ Σπαρτιάται δὲν θὰ ἔπρεπε νὰ μεριμνήσουν, διότι αὐτοὺς καὶ οἱ Χαλκιδεῖς θὰ ἀνελάμβανον τὴν διατροφήν τῆς στρατιᾶς².

Οἱ νεώτεροι ἱστορικοὶ, ἀκολουθοῦντες εἰς τὸν Θουκυδίδην, χαρακτηρίζοντα τὸν Βρασίδαν *ἄνδρα... δραστήριον... ἐς τὰ πάντα*, ἀπέδωκαν τὴν πρὸς βορρᾶν ἐπιχείρησιν τῶν Λακεδαιμονίων εἰς τὴν στρατηγικὴν καὶ πολιτικὴν ἰδιοφυίαν τοῦ Λακεδαιμονίου στρατηγοῦ. Ἐν τούτοις θὰ ἔπρεπε νὰ τονισθῇ μὲ ἔμφασιν, ὅτι ἡ ἐκστρατεία ἐκείνη, ἡ ὁποία μετέβαλεν ἄρδην τὴν κατάστασιν πρὸς ὄφελος τῶν Λακεδαιμονίων ὀφείλεται κυρίως εἰς πρωτοβουλίαν τοῦ Περδίκκου, ὁ ὁποῖος παρῶτρυνε τοὺς Ἐφόρους εἰς τὸ μέγα ἐκεῖνο ἐγχείρημα, ἀφοῦ προηγουμένως μὲ πολλὴν ἐπιμέλειαν εἶχε παρασκευάσει τὸ ἔδαφος διὰ τὴν ἀπρόσκοπτον διάβασιν τῆς στρατιᾶς³.

Αἱ ἐνέργειαι τοῦ Περδίκκου εἰς τὴν Σπάρτην εἶχον ὡς ἀποτέλεσμα, ὥστε, παρὰ τὸ αὐστηρῶς συντηρητικὸν πνεῦμα τῶν Ἐφόρων εἰς μακρυνὰς στρατιωτικὰς ἐπιχειρήσεις, νὰ ἀποφασισθῇ ἡ ἀποστολὴ εἰς τὴν Χαλκιδικὴν ἐκστρατευτικοῦ σώματος ἀπὸ χιλιούς ἑπτακοσίους ὀπλίτας ὑπὸ τὸν Βρασίδαν.

Ἄλλ' ἐνῷ ὁ Περδίκκας ἤλπισεν ὅτι θὰ ἐχειραγωγέι τὸ στράτευμα τῶν Λακεδαιμονίων ἔτσι, ὥστε νὰ καταστή τοῦτο ὄργανον αὐτοῦ πρὸς ἐκπλήρωσιν τῶν πολιτικῶν του σκοπῶν εἰς τὴν Μακεδονίαν καὶ τὴν Χαλκιδικήν, τὰ

1. Πρβλ. IG I², 63, A(thenian) T(ribut) L(ists) I, σ. 154 κέξ., II, σ. 40 κέξ. Kolbe, Die Kleinschatzung des J. 425/4 v.Ch. SB. Nr XXII, σ. 333 κέξ. Meritt, The Athenian assessment decree, AJPh 58, σ. 152 κέξ., αὐτ. 59, σ. 297 κέξ.

2. Ὁ Θουκυδίδης (4. 83, 5) δὲν εἶναι σαφὴς καθ' ὅσον ἀφορᾷ εἰς τὴν πολυτίμον αὐτὴν πληροφορίαν πού μᾶς παρέχει ἂν δηλαδὴ ὁ Περδίκκας ὑπεσχέθη τὴν ἐλάφρυνσιν τῶν ἐξόδων τῆς στρατιᾶς κατὰ τὸ ἥμισυ καθ' ὅλον τὸ διάστημα τῆς παραμονῆς τῶν σπαρτιατικῶν δυνάμεων εἰς τὸ ἔδαφος τῆς Μακεδονίας, ἢ ἐὰν ἀνέλαβεν οὗτος τὰ ἔξοδα μόνον κατὰ τὸ διάστημα τῆς κοινῆς μετὰ τοῦ Βρασίδου δράσεως εἰς τὴν ἐναντίον τοῦ βασιλέως τῶν Λυγκηστῶν ἐπιχείρησιν. Ἐὰν ἔχωμεν ὑπ' ὄψιν ἑτέραν πληροφορίαν τοῦ ἰδίου συγγραφέως (4. 80, 1), καθ' ἣν οἱ σύμμαχοι τῶν Ἀθηναίων εἰς τὴν Χαλκιδικὴν ἦσαν πρόθυμοι νὰ θρέψουν τὸ στράτευμα τῶν Λακεδαιμονίων καὶ ἐπὶ ἀποστάσει σφᾶς ἐπικαλουμένων, τότε εἶναι δυνατόν νὰ ὑποθέσωμεν, ὅτι τὰ ἔξοδα τῆς διατροφῆς τῆς στρατιᾶς θὰ ἀνελάμβανον ἐξ ἴσου, ὅ τε Περδίκκας καὶ αἱ χαλκιδικαὶ πόλεις, χωρὶς ἡ Σπάρτη νὰ ἔχη ἴδια ἀναλώματα.

3. Πρβλ. ἐπίσης Geyer, Makedonien, 65 = RE, 598.

πράγματα εὐθὺς ἐξ ἀρχῆς ἐφάνερωσαν ἀπόλυτον ἀνεξαρτησίαν τοῦ Βρασίδου εἰς τὰς κινήσεις καὶ τὰς ἐπιδιώξεις τοῦ συνετοῦ τούτου Λακεδαιμονίου στρατηγού. Ἡ κοινὴ ἐπιχείρησις Βρασίδου καὶ Περδίκκου ἐναντίον τοῦ Ἀρραβαίου, βασιλέως τῶν Λυγκηστῶν Μακεδόνων, ἡ γενομένη ἀμέσως μετὰ τὴν ἀφίξιν τοῦ Βρασίδου εἰς τὴν Μακεδονίαν, ἀπέδειξε διαφορὰν ἀντιλήψεων· διότι ἐνῷ ὁ Περδίκκας ἐπιδίωξε τὴν ὑποταγὴν τοῦ βασιλέως τούτου εἰς τὸ κράτος τῆς Μακεδονίας, ὥστε νὰ ἀπαλλαγῇ τοῦτο ἀπὸ κάθε ἀπειλῆν ἀπὸ τὴν πλευρὰν αὐτῆν, ὁ Βρασίδας ἀντιθέτως μετὰ τὴν χαρακτηρίζουσαν αὐτὸν σύνεσιν ἠθέλησε νὰ προέλθῃ εἰς συμβιβασμὸν καὶ νὰ ἀποσπᾷ τὸν ἡγεμόνα τούτον ἀπὸ τὴν συμμαχίαν τῶν Ἀθηναίων καὶ ...*ἦν δύνηται ξύμμαχον Λακεδαιμονίον ποιῆσαι*. Ἐξ ἄλλων καὶ ὁ ἴδιος ὁ Ἀρραβαῖος ἐπέδειξε διαλλακτικὰς πρὸς τὸν Βρασίδαν διαθέσεις, ἀλλὰ καὶ πρέσβεις τῶν Χαλκιδέων παρόντες συνεβούλευσαν τὸν Βρασίδα νὰ μὴ ἀσχοληθῇ μετὰ ὑποθέσεις τοῦ Περδίκκου (...*μὴ ὑπεξελείν τῷ Περδίκκῃ τὰ δεινά*), ἐφ' ὅσον ἄλλα ἐπείγοντα ζητήματα ἀπῆλθον τὴν παρουσίαν αὐτοῦ εἰς τὴν περιοχὴν τῶν (...*ἵνα προθυμότερῳ ἔχοιεν ἐς τὰ ἐαυτῶν χρῆσθαι*).

Ἀποτέλεσμα τῶν ἀμοιβαίων συνεννοήσεων Βρασίδου καὶ Ἀρραβαίου ἦτο ἡ συνεννόησις μεταξὺ τῶν (...*ξυγγίγνεται Ἀρραβαίῳ [Βρασίδας] ἄκοντος [Περδίκκου]*) καὶ ἡ ἀπαγωγή τῆς στρατιᾶς τοῦ Βρασίδου *πρὶν ἐσβαλεῖν ἐς τὴν χώραν* (Ἀρραβαίου). Ἡ πολιτικὴ αὕτη τοῦ Βρασίδου, ἀποσκοποῦσα εἰς τὴν δημιουργίαν φιλικοῦ ὑπὲρ τῆς Σπάρτης πολιτικοῦ κλίματος εἰς τὰς βορείους περιοχὰς ἐν γένει, ἔνθα ἐξετείνετο ἡ ἀθηναϊκὴ ἐπιρροή, δὲν συνέφερε βέβαια εἰς τὸν Περδίκκαν, τοῦ ὁποίου οἱ σκοποὶ ἀπέβλεπον εἰς τὴν ἐδραίωσιν τῆς Μακεδονικῆς κυριαρχίας εἰς τὴν ἐκεῖθεν τοῦ Στυμόνος περιοχὴν, καθὼς καὶ εἰς τὸ ΒΔ τμήμα τῆς Μακεδονίας, τοῦ ὁποίου ἡ Λυγκηστὶς ἀπετέλει κατ' ἐξοχὴν τὸ προτείχισμα ἐναντίον τῶν ἐπιθέσεων τῶν Ἰλλυριῶν. Ἡ πληροφορία τοῦ Θουκυδίδου¹ ...*Περδίκκας δὲ οὔτε δικαστὴν ἔφη Βρασίδα τῶν σφετέρων διαφορῶν ἀγαγεῖν, μᾶλλον δὲ καθαιρέτην ὧν ἂν αὐτὸς ἀποφαίνῃ πολεμίων*, εἶναι χαρακτηριστικὴ τῆς διαφορᾶς ἀντιλήψεων μεταξὺ τῶν δύο τούτων ἀνδρῶν.

Πιῶσις Ἀμφιπόλεως, συνέπειαι. Ἡ διδάσταις αὕτη προσέλαβε μεγαλυτέραν δξύτητα μετὰ τὴν ἄλωσιν ὑπὸ τοῦ Βρασίδου τῆς Ἀμφιπόλεως (424). Ἡ κατάληψις τῆς περιφήμου αὐτῆς ἀποικίας τῶν Ἀθηναίων πρὸς τὰς ἐκβολὰς τοῦ Στυμόνος ὑπῆρξε τὸ σοβαρώτερον διὰ τοὺς Ἀθηναίους πλῆγμα καθ' ὅλον τὸ διάστημα τοῦ πολέμου, διότι ὄχι μόνον ἐπλήσσετο αὕτη αὕτη ἡ κυριαρχία τῶν Ἀθηνῶν ἐπὶ τῶν συμμάχων αὐτῆς πόλεων εἰς τὴν Θράκην, ἀλλ' ἡ πόλις τῶν Ἀθηνῶν ἀπεστερεῖτο πλουτοφόρου περιοχῆς, ἡ ὁποία ἐπρομήθευεν εἰς τοὺς Ἀθηναίους μέταλλα, ναυπηγήσιμον ξυλείαν καὶ πίσσαν,

1. Αὐτ. 83, 5.

σπουδαιότατον ὑλικὸν διὰ τὴν ναυπήγησιν τριήρων. Τὸν πανικὸν τὸν ὁποῖον προεκάλεσεν εἰς τὰς Ἀθήνας ἡ εἶδησις τῆς καταλήψεως τῆς Ἀμφιπόλεως ἐκφράζει ὁ Θουκυδίδης¹ ... *Ἐχομένης δὲ τῆς Ἀμφιπόλεως οἱ Ἀθηναῖοι ἐς μέγα δέος κατέστησαν, ἄλλως τε καὶ ὅτι ἡ πόλις ἦν αὐτοῖς ὠφέλιμος ξύλων τε ναυπηγησίμων πομπῇ καὶ χρημάτων προσόδῳ.* Ἡ σημαντικώτερα ὅμως συνέπεια ἀπὸ πολιτικῆς πλευρᾶς τοῦ στρατιωτικοῦ τούτου γεγονότος ἦτο ἡ ἐδραΐωσις τῆς σπαρτιατικῆς κυριαρχίας ἐπὶ περιοχῆς, ἡ ὁποία τόσον διὰ τοὺς Ἀθηναίους ὅσον καὶ διὰ τὸν Περδίκκαν ἦτο ζωτικωτάτης σημασίας. Τὸ κήρυγμα τοῦ Βρασίδα, ὅτι ἡ «ἐκπεμψίς» του ἀπέβλεπεν εἰς τὴν ἑλευθερίαν τῆς Ἑλλάδος, ἡ μετριοφροσύνη καὶ ἡ πραότης του, ἀρεταὶ αἱ ὁποῖαι κατεδείχθησαν κατὰ τὴν ἄλωσιν τῆς Ἀμφιπόλεως, ἐνεποίησαν ἀγαθὴν ἐντύπωσιν εἰς τὰς συμμάχους πόλεις τῶν Ἀθηναίων, ὥστε αὐταὶ ὅπως μᾶς πληροφορεῖ ὁ Θουκυδίδης (αὐτ.) ... *ἐπήρθησαν ἐς τὸ νεωτερίζειν, καὶ ἐπεκηρυκύνοντο πρὸς αὐτὸν κρύφα, ἐπιπαριέναί τε κελεύοντες καὶ βουλόμενοι αὐτοὶ ἕκαστοι πρῶτοι ἀποστήναι.* Οὕτω εἰς τὰς πόλεις τῆς Χαλκιδικῆς ἐδημιουργήθη νέον πολιτικὸν κλίμα πρὸς βλάβην καὶ τῶν Ἀθηναϊκῶν συμφερόντων καὶ τοῦ Περδίκκου.

Ἐὰν ὁ Μακεδὼν βασιλεὺς ἐμφανίζεται εἰς τὸ στρατόπεδον τοῦ Βρασίδου μετὰ τὴν ἄλωσιν τῆς Ἀμφιπόλεως, καθὼς μανθάνομεν², καὶ *ξυγκαθίστη ταῦτα*, ἐνέκρινε δηλαδὴ τὴν ἐνέργειαν τοῦ Βρασίδου εἰς τὴν Ἀμφίπολιν, τῆς ὁποίας ἄμεσος συνέπεια ὑπῆρξεν ἡ προσχώρησις εἰς αὐτὸν τῆς Μυρκίνου καὶ τῆς Γαληψοῦ³, ὀλίγον δ' ὕστερον καὶ τῆς Οἰσύμης, τοῦτο δὲν εἶχε τὴν ἔννοιαν εἰλικρινοῦς φιλικῆς διαθέσεως, ἀλλ' ἠνάγκαζεν αὐτὸν εἰς τοῦτο ἡ δύναμις τοῦ ἰσχυροῦ καὶ ἡ ἐπιρροή, τὴν ὁποίαν ὁ Βρασίδας εἶχεν ἀποκτήσει μέσα εἰς ὀλίγον χρονικὸν διάστημα εἰς ὅλην σχεδὸν τὴν περιοχὴν τῆς Χαλκιδικῆς. Συμφέρον λοιπὸν τοῦ Περδίκκου ἦτο νὰ προσαρμοσθῇ πρὸς τὴν νέαν πολιτικὴν κατάστασιν, οἷα εἶχε διαμορφωθῇ μετὰ τὴν ἄλωσιν τῆς Ἀμφιπόλεως, караδοκῶν νέαν τῶν πραγμάτων στροφὴν.

Ἐνιαύσιος ἐκεχειρία, τὰ ἐν τῇ Δύγκῳ. Ἐπειτα ἀπὸ τὴν ἄλωσιν τῆς Ἀμφιπόλεως ὁ Βρασίδας μὲ συμμαχικὰς ἐπίσης δυνάμεις ἐστράτευσεν εἰς τὴν χερσόνησον τῆς Ἀκτῆς, τῆς ὁποίας τὰ περισσότερα πολίσματα προσεχώρησαν εἰς αὐτόν, πλὴν τῆς Σάνης καὶ τοῦ Δίου⁴, αἱ ὁποῖαι ἐλεηλατήθησαν.

1. Αὐτ. 4, 108.

2. Θουκ. 4, 107, 3.

3. Ἡ γνώμη τοῦ Geyer, Makedonien, σ. 67 = RE, σ. 598, dass (Perdikas) bei der Gewinnung von Myrkinos, Galepsos und Oisyme jenseits des Strymon behilflich war, νομίζω ὅτι δὲν στηρίζεται ἐπὶ ἀσφαλοῦς βάθρου, διότι ὁ Θουκυδίδης (αὐτ. 107, 3) ρητῶς ὁμιλεῖ περὶ *προσχωρήσεων* τῶν πόλεων τούτων = Διόδ. (12. 68, 4) ... *εὐθὺς δὲ καὶ τῶν πλησιχώρων πόλεων πλείονας προσηγάγετο, ἐν αἷς ἦσαν ἀξιολογώταται Οἰσύμη καὶ Γαληψός... καὶ Μύρκινον.*

4. Θουκ. 4, 109 κέξ.

Τὰ σπουδαιότερα γεγονότα κατὰ τὴν νέαν φάσιν τῶν ἐπιχειρήσεων τοῦ Βρασίδου εἰς τὴν Χαλκιδικὴν ὑπῆρξαν ἡ κατάληψις τῆς Τορώνης εἰς τὸ νότιον τμήμα τῆς Σιθωνίας¹, διὰ προδοσίας τῆς φιλολακωνικῆς φάλαγγος εἰς τὴν πόλιν, καὶ ἡ προσχώρησις εἰς τοὺς Λακεδαιμονίους τῆς Σκιώνης καὶ τῆς Μένδης εἰς τὴν Παλλήνην², ἐνῶ εἶχεν ὑπογραφῇ ἐκ μέρους τῶν ἐμπολέμων ἡ *ἐνιαύσιος ἐκεχειρία*³, ἡ ὁποία ὑπῆρξεν ἡ συνέπεια τοῦ φιλειρηνικοῦ πνεύματος ποὺ ἐπεκράτησε τότε τόσο ἐν τὴν Σπάρτῃ ὅσον καὶ εἰς τὰς Ἀθήνας, κατόπιν τῶν γεγονότων τῆς Χαλκιδικῆς καὶ τῆς ἀτυχοῦς ἐπιχειρήσεως τῶν Ἀθηναίων εἰς τὴν Σικελίαν⁴.

Ὅ,τι ὅμως προκαλεῖ ἰδιαιτέρως τὸ διαφέρον μας εἰς τὴν ἐξέλιξιν τῶν στρατιωτικῶν ἐπιχειρήσεων τοῦ Βρασίδου καὶ ἀποτελεῖ ὀριστικὴν τροπὴν εἰς τὰς σχέσεις αὐτοῦ μὲ τὸν Περδίκκαν, εἶναι ἡ κοινὴ ἐπιχειρήσις τούτων ἐναντίον τοῦ βασιλέως τῶν Λυγκηστῶν Ἀρραβαίου. Εἵδομεν (σ. 204), ὅτι μεταξὺ τοῦ ἡγεμόνος τούτου τῶν Λυγκηστῶν καὶ τοῦ Βρασίδου εἶχεν ἐπέλθει συμφωνία φιλική. Ποιοὶ λόγοι προεκάλεσαν τώρα ἐχθρότητα μεταξὺ των, ὥστε ὁ Βρασίδης νὰ σταματήσῃ κάθε δρᾶσιν εἰς τὴν Χαλκιδικὴν καὶ νὰ στραφῇ ἐναντίον τοῦ Ἀρραβαίου μὲ συμμαχικὰς δυνάμεις Μακεδόνων καὶ Χαλκιδέων, 3000 ὀπλίτας καὶ 1000 ἱππεῖς, ἔχων μαζί του καὶ τὸν Περδίκκαν;

Ὁ Θουκυδίδης⁵ εἰσάγων ἀμέσως εἰς τὴν ἀφήγησιν τῆς ἐκστρατείας Βρασίδου καὶ Περδίκκου ἐναντίον τοῦ Ἀρραβαίου οὐδὲν ἀναφέρει περὶ τῶν αἰτίων, τὰ ὁποῖα προεκάλεσαν ταύτην. Εἶναι πράγματι σοβαρὸν τοῦτο κενὸν εἰς τὴν ἐξιστόρησιν τῆς ἐπιχειρήσεως ταύτης, τῆς ὁποίας τὰ ἀποτελέσματα ἀπὸ μὲν στρατιωτικῆς πλευρᾶς ὑπῆρξαν λίαν ἀτυχῇ, ἀπὸ δὲ πολιτικῆς ἀπέληξαν εἰς διάλυσιν τῆς συμμαχίας Περδίκκου καὶ Βρασίδου, φανερὰν δὲ μεταξὺ των ἔχθραν, ὀδηγήσασαν τὸν Περδίκκαν καὶ πάλιν εἰς συνεννόησιν μὲ τοὺς Ἀθηναίους... ἀπὸ τούτου τε πρῶτον Περδίκκας Βρασίδαν τε πολέμιον ἐνόμισε καὶ ἐς τὸ λοιπὸν Πελοποννησίων τῇ μὲν γνώμῃ δι' Ἀθηναίους οὐ ξύνηθες μῖσος εἶχε, τῷ δὲ ἀναγκαίῳ ἔμφθῳ διαστάς ἐπρασσεν διὰ τρόπον τάχιστα τοῖς μὲν ξυμβῆσεται, τῶν δὲ ἀπαλλάξεται⁶.

Ἀποτελεῖ ὅμως σπουδαῖον ἔρεισμα διὰ τὴν συμπλήρωσιν τοῦ κενοῦ τούτου τοῦ Θουκυδίδου ἡ ἄλλη πληροφορία αὐτοῦ, ὅτι κατὰ τὸ διάστημα τῆς ἀπουσίας τοῦ Βρασίδου καὶ τοῦ Περδίκκου εἰς τὴν Λυγκηστίδα, οἱ Ἀθηναῖοι μὲ νέας δυνάμεις, ναυτικὰς καὶ πεζικὰς, τὰς ὁποίας ἔστειλαν εἰς τὴν Χαλκιδικὴν ὑπὸ τοὺς στρατηγοὺς Νικίαν καὶ Νικόστρατον εἶχον καταλάβει ἤδη τὴν

1. Αὐτ. 109 κέξ.

2. Αὐτ. 120 κέξ.

3. Αὐτ. 4, 117 κέξ.

4. Θουκ. 5, 4 κέξ. Πρβλ. Παπασταύρου, Ἀρχαία ἱστορία, τόμ. Β², σ. 36.

5. Αὐτ. 124.

6. Αὐτ. 128. 5.

Μένδην, ὅταν ὁ Βρασίδης ἐπέστρεψε ἀπὸ τὴν Μακεδονίαν, καὶ εἶχον προβῇ εἰς πολιορκίαν τῆς Σκιώνης... ὑπὸ γὰρ τὸν αὐτὸν χρόνον τοῖς ἐν τῇ Λύγκῳ ἐξέπλευσαν ἐπὶ τε τὴν Μένδην καὶ τὴν Σκιώνην οἱ Ἀθηναῖοι, ὥσπερ παρεσκευάζοντο...¹.

Σχετική ὁμοίως εἶναι ἡ πληροφορία τοῦ Ἐφόρου παρὰ τῷ Διοδώρῳ², ὁ ὁποῖος ὁμιλῶν περὶ τῶν ἐπιχειρήσεων τοῦ Κλέωνος, μόλις ἔφθασεν οὗτος εἰς τὴν Χαλκιδικήν, παραδίδει τὰ ἑξῆς χαρακτηριστικά: ...οὗτος δὲ πλεύσας εἰς Σκιώνην, ἀκαεῖθεν προσλαβόμενος στρατιώτας ἐκ τῶν πολιορκούντων τὴν πόλιν, ἀπέπλευσε καὶ κατήρην εἰς Τορώνην· ἐγίνωσκε γὰρ τὸν μὲν Βρασίδαν ἐκ τούτων τῶν τόπων ἀπεληλυθότα, πρὸς δὲ τῇ Τορώνῃ τοὺς ἀπολελειμμένους στρατιώτας οὐκ ὄντας ἀξιωμαχούς.

Ἐπὶ τῇ βάσει τῶν πληροφοριῶν τούτων εἶναι δυνατόν νὰ κάμωμεν τὸν ἑξῆς συλλογισμόν καὶ νὰ πληρώσωμεν τὸ κενόν, τὸ ὁποῖον ἀφίνει ἡ παράδοσις.

Μὲ τὴν ἐπικράτησιν εἰς τὰς Ἀθήνας τοῦ φιλοπολέμου ὑπὸ τὸν Κλέωνα κόμματος, ἀφοῦ μὲ τὴν νέαν ἐπιχείρησιν τοῦ Βρασίδου εἰς τὴν Χαλκιδικήν ἡ συναφθεῖσα ἐκεχειρία ἦτο κενὸν γράμμα, ἡ νέα κυβέρνησις τῶν Ἀθηναίων ἀνέπτυξε δραστηρίαν δρᾶσιν στρατιωτικὴν καὶ διπλωματικὴν. Ἀφ' ἑνὸς μὲν προέβη εἰς τὸν ἐξοπλισμὸν νέων ναυτικῶν δυνάμεων πρὸς ἐνίσχυσιν τοῦ Χαλκιδικοῦ μετώπου, ἀφ' ἑτέρου δὲ προῆλθεν εἰς συνεννοήσεις πρὸς ἑπανασύνδεσιν τῆς φιλίας μὲ τὸν Ἀρραβαῖον τῆς Λυγκηστίδος καὶ τὸν Γράβον τῶν Ἰλλυριῶν, μὲ τὸν ὁποῖον ἐπίσης οἱ Ἀθηναῖοι εὐρίσκοντο εἰς φιλικὰς σχέσεις, καθὼς φανερώνει τιμητικὸν ἀπαικὸν ψήφισμα³, χρονολογούμενον ἀπὸ τοῦ ἔτους περίπου 423, ἐν ᾧ ὁ δῆμος ἀπονέμει *Εὐρυπτολέμοι τῷ ἡιλλυριῶι... προχρενίαν καὶ εὐεργεσίαν*. Ἐπίσης: καὶ Γράβῳ καὶ... τοῖς Εὐρυπτοπολέμοι ἀδελφοῖς ἥος ὅσοι ἀνδράσι ἀγαθοῖς ἐς Ἀθηναίος καὶ προθύμοις ποιεῖν, ὅτι ἂν δυνατοὶ ὅσοι ἀγαθὸν τὴν τε πόλιν τὴν Ἀθηναίων καὶ τὴν στρατιάν τὴν Ἀθηναίων... Σκοπὸς τούτων ἦτο ἡ δημιουργία ἀντιπερισπασμοῦ διὰ τὸν Βρασίδαν, ὁ ὁποῖος θὰ ἠναγκάζετο νὰ ἀποσύρῃ τὰς κυρίας του δυνάμεις ἀπὸ τὴν Χαλκιδικήν πρὸς ἐκκαθάρισιν τῆς καταστάσεως εἰς τὸ ΒΔ τοῦτο τμήμα τῆς Μακεδονίας, ὅπου ἐδημιουργεῖτο σοβαρὰ ἀπειλή, στρεφόμενη ἀμέσως μὲν ἐναντίον τοῦ Περδίκκου, ἐμμέσως δὲ ἐναντίον αὐτῶν τούτων τῶν δυνάμεων τῶν Λακεδαιμονίων. Κοινὴ δρᾶσις Ἰλλυριῶν καὶ Λυγκηστῶν⁴ δὲν ἦτο δυνατόν παρὰ νὰ ἔχη ἐπιτυχῇ ἀποτελέσματα, ὅπως προέβλεψαν οἱ Ἀθηναῖοι.

1. Αὐτ. 129. Ἡ φράσις ὥσπερ παρεσκευάζοντο εἶναι χαρακτηριστικὴ τῶν δραστηρίων ἐξοπλισμῶν, εἰς οὓς προέβησαν οἱ Ἀθηναῖοι, ὑπερισχύσαντος καὶ πάλιν εἰς τὰς Ἀθήνας τοῦ φιλοπολέμου ὑπὸ τὸν Κλέωνα κόμματος.

2. 12. 73, 2.

3. IG I², 72. SEG X, 88. IG II², 127.

4. Θουκ. 4. 125, 2.

Πράγματι ἡ ἐπιχειρηθεῖσα ἐπιχειρήσεις Βρασίδου καὶ Περδίκκου εἶχεν ὡς ἀποτέλεσμα τὴν στρατιωτικὴν αὐτῶν ἥτταν, ἔδωκε δὲ εἰς τοὺς Ἀθηναίους κατὰ τὸν χρόνον τῆς ἀπουσίας των τὴν ἀναμενομένην εὐκαιρίαν νὰ ἀποβιβάσουν νέας ἐνισχύσεις εἰς τὴν Χαλκιδικήν, νὰ ἀνακαταλάβουν τὴν Μένδην, καὶ νὰ προβοῦν εἰς πολιορκίαν τῆς Σκιώνης. Μία τοιαύτη ἐνέργεια, θεωρουμένη ἀπὸ ἀπόψεως πολιτικῆς καὶ στρατιωτικῆς, θὰ ἔπρεπε, ἀπὸ τὰ ἀποτελέσματα πού εἶχε, νὰ χαρακτηρισθῇ, ὡς ἄθλος πράγματι τῆς ἀθηναϊκῆς διπλωματίας, διότι ὄχι μόνον οἱ ἀμεσώτεροι σκοποὶ αὐτῆς ἐπετεύχθησαν, ἀλλὰ καὶ ὁ βασιλεὺς τῆς Μακεδονίας προσεχώρησεν εἰς τὴν παράταξιν τῶν Ἀθηναίων ... τοῖς τῶν Ἀθηναίων στρατηγοῖς ἐπικηρυκευσάμενος ὁμολογίαν ποιεῖται πρὸς τοὺς Ἀθηναίους¹.

Τὴν αἰτίαν τῆς μεταστροφῆς τοῦ Περδίκκου πρὸς τοὺς Ἀθηναίους ὁ Θουκυδίδης² ἀποδίδει εἰς ἔχθραν αὐτοῦ πρὸς τὸν Βρασίδαν διὰ τὰ γεγονότα πού συνέβησαν κατὰ τὴν ἀποχώρησιν τῶν ἑλληνικῶν στρατευμάτων ἀπὸ τὴν Λυγκηστίδα (διὰ τὴν τοῦ Βρασίδου ἔχθραν περὶ τῆς ἐκ Λύγκου ἀναχωρήσεως). Ἐπειτα δηλαδὴ ἀπὸ τὴν πρώτην ἐπιτυχὴ ἐπίθεσιν τῶν ἡνωμένων δυνάμεων ἐναντίον τῶν Λυγκηστῶν, ἐξεδηλώθη διαφωνία μεταξὺ Περδίκκου καὶ Βρασίδου. Ὁ πρῶτος εἶχε τὴν γνώμην ὅτι αἱ δυνάμεις ἔπρεπε νὰ προελάσουν περαιτέρω, ἐνῷ ὁ Βρασίδας ἔκρινεν πολὺ ὀρθά, ὅτι ὁ στρατὸς θὰ ἔπρεπε νὰ συμπυκνῇ εἰς τὰς κυρίας βάσεις του τὸ ταχύτερον εἰς τὴν Χαλκιδικήν, διὰ τὸν φόβον νέων ἀποβάσεων ἀθηναϊκῶν δυνάμεων. Αἱ ἐλπίδες του νὰ ἐνεργήσῃ μὲ τὸν ὄγκον τῶν δυνάμεων του κεραυνοβόλον ἐπίθεσιν ἐναντίον τῶν Λυγκηστῶν καὶ νὰ διαλύσῃ τὰς τάξεις των, τερατίζων οὕτω τὰς ἐπιχειρήσεις του ἐκεῖ ἐντὸς τοῦ ἐπιτρεπομένου εἰς αὐτὸν χρονικοῦ διαστήματος, ὑπῆρξαν φροῦδοι, διότι οἱ ἡττηθέντες Λυγκησταὶ συνεπτύχθησαν εἰς τὰ ὑψώματα ἀνασυνταχθέντες καὶ ἀναμένοντες ἐπικουρίας ἐκ μέρους τῶν Ἰλλυριῶν.

Ἡ ἐκδηλωθεῖσα ἀντίθεσις γνώμων μεταξὺ τῶν δύο ἀρχηγῶν τῶν συμμαχικῶν δυνάμεων καὶ τὸ γεγονὸς ὅτι οἱ Μακεδόνες ἔπαθαν εἰς μίαν νύκτα πανικόν, λόγφ ἑλλείψεως συντονισμένου σχεδίου συμπύξεως, νομίσαντες πολ-

1. Θουκ. αὐτ. 132.

2. Αὐτ. 132. Ὁ Θουκυδίδης (αὐτ. 124, 4) παραδίδει, ὅτι μετὰ τὴν πρώτην ἐπίθεσιν ἐναντίον τῶν Λυγκηστῶν τὰ ἑλληνικὰ στρατεύματα δύο μὲν ἡ τρεῖς ἡμέρας ἐπέσχον, τοὺς Ἰλλυριοὺς μένοντες, οἱ ἔτυχον τῇ Περδίκκῃ μισθοῦ μέλλοντες ἔξαι. Ὅταν δὲ ἡγήρεθῃ μεταξὺ Βρασίδου καὶ Περδίκκου διαφωνία ... ἡγγέλθη οὐ καὶ οἱ Ἰλλυριοὶ μετ' Ἀρραβαίον, προδόντες Περδίκκῃ, γυγνένται. Ἀσφαλῶς ἔδω πρόκειται περὶ σώματος μισθοφόρων Ἰλλυριῶν, μὲ τοὺς ὁποίους εἶχεν ἔλθει εἰς συνεννόησιν ὁ Περδίκκας. Οὗτοι ὁμως ἠρνήθησαν νὰ προσφέρουν τὰς ὑπηρεσίας των, ἐφ' ὅσον ἡ χώρα των εἶχε συμμαχήσει μὲ τὸν Ἀρραβαίον. Πρόκειται δηλαδὴ περὶ συμφωνίας, ἡ ὁποία προηγήθη τῆς συμμαχίας. Ἄλλως δὲν εἶναι δυνατόν νὰ νοηθῇ ἡ κοινὴ σύμπραξις Ἰλλυριῶν καὶ Ἀρραβαίου μελλόντων ἐπιέναι (ἐναντίον τοῦ Βρασίδου, ἀνωτ., σ. 207).

λαπλασίους... (τοὺς βαρβάρους) *ἢ ἤλθον ἐπιέναι...* ἐς αἰφνίδιον φυγὴν ἐχώρουν ἐπ' οἴκου, φανερώνει ὅτι ἐξ ἀρχῆς τῆς ἐπιχειρήσεως πᾶν ἄλλο ἢ ἐγκάρδιος συνεννόησις ὑφίστατο μεταξὺ τούτων.

Τοῦτο γίνεται ἀκόμη ἀντιληπτὸν καὶ ἀπὸ τὴν διαγωγὴν τῶν στρατιωτῶν τοῦ Βρασίδου, οἱ ὁποῖοι προέβησαν εἰς ἐχθρικὰς πράξεις ἐναντίον τῶν Μακεδόνων ...*ὀργιζόμενος ...τῇ προαναχωρήσει τῶν Μακεδόνων*, ἀλλὰ καὶ ἀπὸ τὴν διάθεσιν τοῦ ἰδίου τοῦ Περδίκκου, ὁ ὁποῖος *ἐπρασσεν διὰ τρόπῳ τάχιστα ...ἀπαλλάσσεται* (τῶν Πελοποννησίων). Θὰ ἦτο δηλαδὴ δυνατόν νὰ ὑποστηρικθῇ, ὅτι ὁ Περδίκκας μὲ τὴν ἐπιβολὴν τοῦ Βρασίδου εἰς ὅλην τὴν Χαλκιδικὴν καὶ τὴν ἀναμφισβήτητον ἐπιρροήν του ἐπὶ τοῦ κράτους τῆς Μακεδονίας, εἶχε περιέλθει εἰς πολὺ μειονεκτικὴν θέσιν καὶ ἐτέλει ὡς ὑπὸ κκοος τρόπον τινα τοῦ Λακεδαιμονίου στρατηγοῦ¹. Ἐπομένως τὰ αἷτια τῆς ἐκστρατείας τοῦ Βρασίδου ἐναντίον τῶν Λυγκηστῶν δὲν ὀφείλονται εἰς τὴν ἱκανοποίησιν ἐπιθυμίας τοῦ Περδίκκου — ἡ ὁποία κατὰ τὴν πρώτην ἐκστρατείαν ἀπέβη ἀνεκπλήρωτος — διὰ νὰ ἔχη τοῦτον πρόθυμον σύμμαχον εἰς μέλλουσαν ἀπόκρουσιν ἀθηναϊκῶν δυνάμεων, τῶν ὁποίων τὴν ἀπόβασιν εἰς τὴν Χαλκιδικὴν ὁ Λακεδαιμόνιος στρατηγὸς ἐβλεπεν ἐπικειμένην², ἔπειτα ἀπὸ τὰς τελευταίας του κατακτήσεις. Ἐχῶ τὴν γνώμην, ὅτι πρόκειται περὶ δημιουργίας ἀντιπερισπασμοῦ, τὸν ὁποῖον προεκάλεσαν οἱ Ἀθηναῖοι μὲ τὴν συνεννόησιν των μὲ τοὺς Ἰλλυριοὺς καὶ τὸν Ἀρραβαῖον, διὰ νὰ ἐπιτύχουν τὴν ἀκώλυτον ἀπόβασιν νέων ἐνισχύσεων εἰς τὴν Χαλκιδικήν, καὶ ἐπανακτήσουν τὰς ἀπολεσθεῖσας συμμάχους πόλεις, ἐπανορθοῦντες συγχρόνως καὶ τὸ κύρος των εἰς τὸν ζῶντικόν τοῦτον τομέα τῆς συμμαχίας των.

Ὁμολογία ἢ ξύμβασις. Ἀπὸ τὴν εὐστοχον πολιτικὴν τῆς νέας κυβερνήσεως τῶν Ἀθηνῶν εἰς τὸ βόρειον μέτωπον τῶν ἐπιχειρήσεων, σπουδαία ἐπιτυχία ἡμπορεῖ νὰ θεωρηθῇ ἡ ἀπόσπασις τοῦ βασιλέως τῆς Μακεδονίας ἀπὸ τὸ ἄρμα τῆς Σπάρτης, καὶ ἡ προσχώρησις αὐτοῦ εἰς τὴν συμμαχίαν τῶν Ἀθηναίων. Κατὰ τὴν ἀφήγησιν τοῦ Θουκυδίδου³ ὁ Περδίκκας *περιτειχιζομένης ...τῆς Σκιώνης...* τοῖς τῶν Ἀθηναίων στρατηγοῖς *ἐπικηρυκευσάμενος ὁμολογίαν ποιεῖται* πρὸς Ἀθηναίους διὰ τὴν Βρασίδου ἐχθρὰν περὶ τῆς ἐκ τῆς Λύγκου ἀναχωρήσεως. Τὰ γεγονότα βέβαια τῆς ἀποχωρήσεως ἀπὸ τὴν

1. Τὸ πνεῦμα τῆς ἐπιβολῆς τοῦ Λακεδαιμονίου στρατηγοῦ ἐπὶ τῶν Μακεδόνων ἐκφράζεται σαφῶς ἀπὸ τὴν φράσιν τοῦ Θουκυδίδου ...*τῶν δὲ ἀναγκαίων ἑμφορῶν διαναστάς* (= παρατηθεὶς ἀπὸ τὰ συμφέροντα ποὺ εἶχεν ἐπιβάλει ἡ ἀνάγκη [τὴν ἐρμηνεῖαν αὐτὴν θεωρῶ λογικωτέραν, πρβλ. Βερναρόδων, Λεξ. ἐρμην. ἢ τὰς ἄλλας, ὡς συμφωνοῦσαν περισσότερον πρὸς αὐτὰ τὰ πράγματα]).

2. Πρβλ. Busolt, Griech. Gesch. III², σ. 1167 = Geyer, Makedonien, σ. 67 κξ = RE, σ. 599. Ἡ παρατήρησις τοῦ Gomme ἐν Commentary I.c. εἶναι ἀσαφής.

3. Αὐτ. 132.

Λυγκηστίδα ἦσαν ἡ ἄμεσος ἀφορμὴ τῆς ἔχθρας μεταξὺ Περδίκκου καὶ Βρασίδου. Ἡ μεταστροφή ὅμως τοῦ μακεδόνος βασιλέως πρὸς τοὺς Ἀθηναίους ὀφείλεται κυρίως εἰς τὴν κατίσχυσιν τῆς Σπάρτης εἰς τὴν Χαλκιδικήν, ἡ ὁποία, ὡς εἵπομεν ἀνωτέρω, ἀντέβαινε εἰς τὰ συμφέροντα τῶν Μακεδόνων, καὶ ἐμείωνε σημαντικὰ τὸ κύρος τοῦ Περδίκκου, ὁ ὁποῖος μὲ τὴν χαρακτηρίζουσαν αὐτὸν διπλωματικὴν εὐστροφίαν καὶ τὴν πολιτικὴν του διορατικότητα ἀντελήφθη ἐγκαίρως ποῦ ὠδήγει ἡ νέα τῶν πραγμάτων ἐξέλιξις. Ὁ Θουκυδίδης (αὐτ.) λέγει ὅτι ὁ Περδίκκας ἁμέσως μετὰ τὴν ἀποχώρησιν τῶν μακεδονικῶν δυνάμεων ἀπὸ τὴν Λύγκον ἤρχισε διαπραγματεύσεις μὲ τοὺς Ἀθηναίους στρατηγούς *εὐθύς τότε ἀρξάμενος πρᾶσσειν*, αἱ ὁποῖαι ἀπέληξαν εἰς *ὁμολογίαν*¹, εἰς μυστικὴν ἵσως συνεννόησιν, ἡ ὁποία ὑπῆρξε τότε πολὺ ἐξυηρητικὴ διὰ τοὺς Ἀθηναίους, διότι ὁ Περδίκκας εἰς ἔνδειξιν τῆς εἰλικρινοῦς διαθέσεώς του πρὸς αὐτοὺς διὰ τῶν ἐνεργειῶν του πλησίον τῶν φίλων αὐτοῦ εἰς τὴν Θεσσαλίαν, *διεκώλυσε τὸ στράτευμα* (τῶν Λακεδαιμονίων) *καὶ τὴν παρασκευήν, ὥστε μὴδὲ πειρᾶσθαι Θεσσαλῶν*.

Ἡ *ὁμολογία* ἢ *ξύμβασις* αὐτὴ ἀσφαλῶς ἦτο τὸ προκαταρκτικὸν στάδιον δι' ὀριστικὴν ξυμμαχίαν, ἡ ὁποία ὅμως δὲν εἶδε τὸ φῶς τῆς ἐπισήμου δημοσιότητος, ἀφ' ἑνὸς μὲν διότι τὰ γεγονότα διεδραματίσθησαν μὲ τόσην γοργότητα, ὥστε δὲν ἐδόθη ὁ προαπαιτούμενος χρόνος διὰ τὴν ἀνταλλαγὴν

1. Ἡ ὑποστηριχθεῖσα γνώμη τοῦ G e y e r (Maced. 72 = RE 599), ὅτι εἰς τὴν *ὁμολογίαν* αὐτὴν ἠκολούθησε συμμαχία, τῆς ὁποίας κομμάτια ἐνεπιγράφου λίθου διεσώθησαν [IG I², 71, v. Scala Nr 81, ἀνωτ. σ. 198¹] δὲν νομίζω ὅτι εἶναι ὀρθή, διότι ὁ Θουκυδίδης ἐμφαντικῶς ὁμιλεῖ περὶ *ὁμολογίας* καὶ *ξύμβασεως*, οὐχὶ δὲ περὶ *ξύμμαχίας*, ὅπως εἰς πολλὰς ὁμοίας περιπτώσεις. Ὁ Περδίκκας ἦτο ἀρκετὰ εὐφυὲς νὰ μὴ δώσῃ ἐπισιμότητα εἰς τὴν μεταλλαγὴν τῶν φρονημάτων του, ἐφ' ὅσον ὁ Βρασίδας ἦτο ἀκόμη ἰσχυρὸς καὶ ἤσκει τρόπον τινὰ ἔλεγχον ἐπὶ τῆς ἐξωτερικῆς πολιτικῆς τοῦ Μακεδονικοῦ κράτους. Ἐκεῖνο ποῦ συνέφερεν εἰς τὸν Μακεδόνα βασιλέα εἰς μίαν τὸσον ρευστὴν κατάστασιν, εἰς τὴν ὁποίαν εἶχον περιέλθει τὰ πράγματα εἰς τὴν Χαλκιδικήν, ἦτο νὰ τηρήσῃ οὗτος ἐπὶ τοῦ παρόντος τοῦλάχιστον καιροσκοπικὴν πολιτικὴν. Μία μυστικὴ συνεννόησις μὲ τοὺς Ἀθηναίους στρατηγούς, ἡ ὁποία ἐξησφάλιζε δι' αὐτοὺς ὀρισμένα πλεονεκτήματα, ἦτο καὶ διὰ τούτους συμφέρουσα, καὶ δὲν θὰ ἔφερε τὸν Περδίκκαν εἰς ἄμεσον σύγκρουσιν μὲ τοὺς Λακεδαιμονίους. Τὸ σπουδαιότερον ὅμως, ὅτι ἀπῆλλασσε τὸν Μακεδόνα βασιλέα ἀπὸ κάθε δέσμευσις ποῦ συνεπήγετο ἐπίσημος ὑπογραφή συνθήκης μὲ τοὺς Ἀθηναίους, ὅπως θὰ γίνῃ ἀντιληπτὸν τοῦτο ἀπὸ τὰ κατωτέρω. Περὶ τῆς ἀβεβαιότητος τῶν σχέσεων Περδίκκου καὶ Ἀθηναίων εἶναι χαρακτηριστικὴ ἡ πληροφορία τοῦ Θουκυδίδου εἰς τὸ ἴδιον χωρίον (αὐτ. 132, 2) περὶ ἀξιώσεως τῶν Ἀθηναίων στρατηγῶν, ὅπως παράσχῃ εἰς αὐτοὺς ἐμπράκτως δείγματα τῆς εἰλικρινοῦς του διαθέσεως, παρακαλῶν μέσφ τῶν ἐν Θεσσαλίᾳ φίλων του τὴν διέλευσιν πελοποννησιακῶν ἐνιχύσεων, προοριζομένων διὰ τὸν Βρασίdan (ὁ δὲ Περδίκκας, ἅμα μὲν κελεύοντος τοῦ Νικίου, ἐπειδὴ *ξυνεβεβήκει* [καὶ ἐνταῦθα ὁ Θουκυδίδης ἐμφαντικῶς χαρακτηρίζει τὴν συνεννόησιν ὡς *ξύμβασις* καὶ ὄχι *ξύμμαχίαν*] *ἐνδηλὸν τι ποιεῖν τοῖς Ἀθηναίοις βεβαιότητος πέρι...*).

πρεσβειῶν καὶ τὴν ὑπογραφὴν ἑνὸς τόσον ἐπισήμου ἐγγράφου, ἀφ' ἑτέρου δὲ φαίνεται ὅτι ὁ ἴδιος ὁ Περδίκκας ἤσκησε παρελκυστικὴν πολιτικὴν, ἀποφυγὼν χάριν τῶν συμφερόντων τοῦ κράτους του νὰ εἴσῃ διὰ τῶν ἰδίων δυνάμεων τὸ βάρος ὑπὲρ τῶν Ἀθηναίων. Ἔτσι εἶναι δυνατόν νὰ νοηθῇ, ὅτι ἀπέφυγε στρατιωτικὴν σύμπραξιν μὲ τοὺς Ἀθηναίους, ὅτε ὁ Κλέων ...πέμψας ὡς Περδίκκαν πρέσβεις, ὅπως παραγένοιτο στρατὸν κατὰ τὸ ξυμμαχικόν, νὰ συμμετάσχωι δηλαδὴ ὡς σύμμαχος κατὰ τὴν ἐπιχείρησιν ἐναντίον τῶν Λακεδαιμονίων, ὅπως προέβλεψεν ἡ ξύμβασις, καὶ ἠρνήθη νὰ ἀποστείλῃ τὰς ἀναγκαίαις στρατιωτικὰς δυνάμεις, διότι κατὰ τὴν μάχην τῆς Ἀμφιπόλεως (422) δὲν ἀκούομεν περὶ μακεδονικῶν δυνάμεων, αἱ ὁποῖαι ἔδρασαν μαζί μὲ τὰς δυνάμεις τοῦ Κλέωνος.

Ὁ Μακεδὼν βασιλεὺς ἐγνώριζε πολὺ καλὰ τί ἐσήμαινεν ὀριστικὴ ἐπικράτησις τῶν Ἀθηναίων εἰς τόσον ζωτικὸν χῶρον διὰ τὸ κράτος του καὶ δὲν συνέφερεν εἰς αὐτὸν νὰ συμβάλλῃ διὰ τῶν ἰδίων αὐτοῦ δυνάμεων, ὅπως οἱ Ἀθηναῖοι ἐκκαθαρίσουν ὀριστικῶς τὴν κατάστασιν εἰς τὴν Χαλκιδικήν, θέτοντες τέρμα εἰς τὸν Χαλκιδικὸν πόλεμον. Κατόπιν τούτων νομίζω, ὅτι δὲν ἠμποροῦμεν νὰ ὁμιλοῦμεν περὶ ἐπισήμου συμμαχίας Ἀθηναίων καὶ Περδίκκου κατὰ τὸ ἔτος 423 - 2, καθὼς ὑπεστήριξεν ἡ νεωτέρα ἐπιστημονικὴ ἔρευνα¹, τὸ δὲ κείμενον τῆς διασωθείσης εἰς κατεστραμμένα τεμάχια λίθου συμμαχίας Ἀθηναίων καὶ Περδίκκου, τῆς ὁποίας τμῆμα ἀποκατεστάθη ὀρθῶς ἀπὸ τοὺς συγγραφεῖς τῶν ATL, ἀφορᾷ, ὡς ἀπέδειξα (σ. 194) εἰς τὸ ἔτος 431 - 30.

Ἡ μάχη τῆς Ἀμφιπόλεως (φθινόπωρον 422), κατὰ τὴν ὁποίαν ἔπесαν καὶ οἱ δύο στρατηγοὶ Κλέων καὶ Βρασίδας, καὶ ἡ ἐπακολουθήσασα Νικίειος εἰρήνη τὴν ἀνοίξιν τοῦ 421, τῆς ὁποίας οἱ ὅροι, ὅπως ἐκεῖνοι... ἀποδόντων... Ἀθηναίοις Λακεδαιμόνιοι καὶ οἱ ξύμμαχοι Ἀμφίπολιν, καθὼς καὶ τὰς πόλεις φερούσας τὸν φόρον τὸν ἐπ' Ἀριστείδου (ὅπως αἱ Ἀργίλος, Στάγειρος, Ἀκανθος, Σκῶλος, Ὀλυνθος, καὶ Σπάρτωλος) ξυμμάχους εἶναι μηδετέρων, μήτε Λακεδαιμονίων μήτε Ἀθηναίων, ἐδημιούργησαν ὅχι μόνον εἰς τὸ καθεστῶς τῆς Χαλκιδικῆς, ἀλλὰ καὶ εἰς ὁλόκληρον τὴν Ἑλλάδα νέον πολιτικὸν κλίμα, τὸ ὁποῖον ἐπέτρεπεν εἰς τὸν Περδίκκαν νὰ κινηθῇ μὲ μεγαλυτέραν ἢ πρὶν ἐλευθερίαν διὰ τὴν προάσπισιν τῶν μακεδονικῶν συμφερόντων.

Ἡ κατάληψις ὑπὸ τῶν Ὀλυνθίων τῆς Μηκυβέρνης, φρουρουμένης ἀπὸ ἀθηναϊκὰς δυνάμεις (χειμῶν 421 - 0)² ὑπῆρξεν ἔκδηλον σύμπτωμα τῆς μεταβολῆς τῆς πολιτικῆς καταστάσεως τόσον εἰς τὴν Σπάρτην ὅσον καὶ εἰς τὰς

1. Πρβλ. IG I², 71, Hondius, Nov. Att. Insc. 22 - 37, P. Davis, A. J. Arch. XXX, 1926, σ. 179 - 188, Weston, A. J. Ph. 1940, σ. 347 κξ., Meritt, Hesp., 1945, σ. 118, SEG, X, 86 = Busolt, Gr. Gesch., III², 1170, σημ. 1, Geyer, Makedonien, σ. 70 κξ. = RE 560.

2. Θουκ. 5, 39.

Ἀθήνας, ὅπου εἰς μὲν τὴν πρώτην κατὰ τὰς ἐκλογὰς τῶν Ἐφόρων ἐκέρδισαν φιλοπόλεμα κατὰ ἓνα μέρος στοιχεῖα, καὶ ἀνανεώθη ἡ παλαιὰ μὲ τοὺς Βοιωτοὺς συμμαχία (χειμῶν 421 - 0)¹, εἰς δὲ τὰς Ἀθήνας ἀντὶ τοῦ Νικίου ἐξελέγη ὁ Ἀλκιβιάδης (ἄνοιξις 420)², ὅπερ ἐσήμαινεν ἐπίσης φιλοπόλεμον πνεῦμα εἰς τὴν νέαν τῆς πόλεως ἐξωτερικὴν πολιτικὴν πρὸς ἀνόρθωσιν τοῦ κύρους της εἰς τὴν τεταραγμένην πρὸς βορρᾶν περιοχὴν τῶν συμμάχων αὐτῆς. Ἡ πολιτικὴ αὕτη προσέλαβε δραστικώτερον χαρακτῆρα μετὰ τὴν περιφημον μάχην τῆς Μαντινείας (Μάρτιος 418), ἡ ὁποία ὠδήγησεν εἰς τὴν συμμαχίαν Ἄργους καὶ Λακεδαιμονίων, εἰς τὴν ὁποίαν ἐκλήθη νὰ μετᾶσχη καὶ ὁ Περδίκκας.

Εἶναι πολὺ χαρακτηριστικὸν σχετικὰ μὲ τὴν πολιτικὴν τῆς Σπάρτης, ἡ ὁποία, ἀφοῦ ἐπανεκτήσε καὶ πάλιν μὲ τὴν λαμπρὰν νίκην της εἰς τὴν Μαντινείαν τὸ στρατιωτικὸν της γόητρον εἰς τὴν Ἑλλάδα, ἐσκέφθη ἀμέσως τὴν ἀποκατάστασιν τῆς ἐπιβολῆς της εἰς τὴν Θράκην... καὶ τὰ τε ἄλλα θυμῷ ἔφερον καὶ ἐς τὰ ἐπὶ Θράκης χωρία καὶ ὡς Περδίκκας ἐπεμψαν ἀμφότεροι πρέσβεις καὶ ἀνέπεισαν Περδίκκας ξυνομόσαι σφίσιν³.

Εἰς τὸν Περδίκκας ἐτίθετο τῶρα ὡμὰ τὸ δίλημμα νὰ ἀποσαφηνίσῃ τὴν θέσιν του, προσχωρῶν εἰς τὸν νέον συνασπισμὸν Σπάρτης καὶ Ἀργους, τὸ σπουδαιότερον πολιτικὸν γεγονός μέσα εἰς τὴν Πελοπόννησον κατὰ τὴν περιόδον αὐτήν, ἢ νὰ συνεχίσῃ δι' ἓν ἀκόμη χρονικὸν διάστημα τὴν μέχρι τοῦδε τηρουμένην πολιτικὴν ποίαν τινος οὐδετερότητος, μέχρις ὅτου διευκρινισθῇ ἡ πολιτικὴ κατάσταση εἰς τὰς Ἀθήνας, εἰς τὰς ὁποίας αἱ συνέπειαι τῆς στρατιωτικῆς ἡττης παρὰ τὴν Μαντινείαν ὑπῆρξαν σοβαρώταται. Ἐπρωτίμῃσε τὸ δεύτερον... οὐ μέντοι εὐθύς γε ἀπέστη τῶν Ἀθηναίων ἀλλὰ διανοεῖτο⁴.

Ἡ ἐπικράτης καὶ πάλιν τοῦ Ἀλκιβιάδου ἐπὶ τῆς πολιτικῆς σκηνῆς τῶν Ἀθηνῶν, χάρις εἰς τὸν δεξιὸν αὐτοῦ ἐλιγμὸν νὰ προσεταιρισθῇ τὸν Νικίαν — τοῦ προταθέντος τὴν ἀνοιξιν 417 ὑπὸ τοῦ Ὑπερβούλου ὁστρακισμοῦ διὰ τοὺς ὑπαίτιους τῆς ἡττης ἐπιπεσόντος ἐπὶ τῆς ἰδίας κεφαλῆς — εἶχεν ὡς ἀποτέλεσμα ζωηρὰν στρατιωτικὴν δράσιν πρὸς ἐπανόρθωσιν τοῦ κύρους τῶν Ἀθηνῶν, τὸ ὁποῖον εἶχε σοβαρῶς κλονισθῇ. Εἰς τὸ βόρειον μέτωπον οἱ Χαλκιδεῖς προσεχώρησαν εἰς τὴν συμμαχίαν Λακεδαιμονίων καὶ Ἀργείων... τοὺς τε παλαιοὺς ὁρκους ἀνανεώσαντο καὶ ἄλλους ὥμοσαν, καὶ οἱ Διὸς οἱ ἐν Ἀθῶν ἀπέστησαν Ἀθηναίων πρὸς Χαλκιδέας⁵.

1. Θουκ. 5, 39.

2. Πλουτ. Ἀλκιβ. 15, Νικ. 10, L ö s c h c k e, De titulis aliquot atticis, 1876, σ. 24 κέξ., Hatzfeld, Alcibiade, σ. 88 κέξ.

3. Θουκ. 5, 80.

4. Αὐτ. 80, 2.

5. Θουκ. αὐτ. 82.

Ἡ κατάστισις αὕτη εἰς τὴν Χαλκιδικήν, καὶ ἡ ἀμφιρρέπουσα στάσις τοῦ βασιλέως τῆς Μακεδονίας ἦσαν ζητήματα, τὰ ὁποῖα ἀπήτουν ἄμεσον διευθέτησιν ἐκ μέρους τῆς πόλεως τῶν Ἀθηναίων, καὶ γενικὰ ἐκκαθαρίσιν τῆς καταστάσεως εἰς τὸν ζωτικὸν τοῦτον τομέα τῶν ἀθηναϊκῶν συμφερόντων. Συγκρότησις στρατιᾶς ἐπὶ Χαλκιδέας τοὺς ἐπὶ Θράκης καὶ Ἀμφίπολιν Νικίαν τοῦ Νικηράτου στρατηγούντος, καθὼς καὶ ἡ συμμαχία Ἀθηναίων καὶ ὠρισμένων πόλεων τῶν Βοιωτῶν τῆς Χαλκιδικῆς, ὅπως μεταξὺ ἄλλων καὶ τῆς Καλινδοῖας, τῶν Τριποῶν, καὶ Κημακῶν, τῶν ὁποίων τὰ ὀνόματα ἀναγινώσκονται εἰς τὸ κείμενον τῆς συνθήκης¹, ἦσαν ἡ ἀπάντησις πού ἔδωσεν ἡ νέα κυβέρνησις τῶν Ἀθηναίων εἰς τὰς πολιτικὰς παρεμβάσεις τῆς Σπάρτης εἰς τὸν βορρᾶν.

Τὸν χειμῶνα τοῦ 417 ὁ Νικίας ὁ Νικηράτου μὲ ναυτικὰς καὶ πεζικὰς δυνάμεις, εἰς τὰς ὁποίας φαίνεται ὅτι συμπεριλαμβάνετο καὶ μοῖρα ναυτικῆς μακεδονικῆς, ἀπεπειράθη ἐπιθεσὶν ἀπὸ θαλάσσης ἐναντίον τῆς Ἀμφιπόλεως². Ἡ ἀπόπειρα ὅμως αὕτη ἀπέληξεν εἰς πλῆρες ναυάγιον, λόγῳ τῆς ἀνακλήσεως

1. Πρβλ. Beloch, Gr. Gesch., II 1², σ. 352 = Meyer, GdA, IV, σ. 494 κέξ. Ἡ τοποθέτησις τῆς συνθήκης αὐτῆς εἰς τὸ ἔτος 422 (πρβλ. Busolt, Gr. Gesch., III², σ. 1171, Geyer, Maked., σ. 73 = RE, σ. 600, Meritt, AJ Arch. XXIX, σ. 29 κέξ. Tod, Nr 68) δὲν νομίζω ὅτι εἶναι ὀρθή, διότι τότε, καθὼς ἐτόνισα ἀνωτέρω (σ. 209), ὁ Βρασιδᾶς ἦτο κύριος τῆς καταστάσεως εἰς τὴν Χαλκιδικήν καὶ ἡ ἐπιρροή του ἐπὶ τῆς Μακεδονίας ἦτο ἀναμφήριστος.

2. Ἡ ἀφήγησις ἐνταῦθα τοῦ Θουκυδίδου (5. 83, 4) εἶναι λίαν πυκνή, προκύπτουν δὲ ὠρισμένα προβλήματα οὐσιώδους σημασίας· ἐνῷ δηλαδὴ μέχρι τοῦδε ὀμιλεῖ περὶ ὁμολογίας καὶ ξυμβάσεως μεταξὺ Ἀθηναίων καὶ Περδίκκου, ἤδη μνημονεύει ξυμμαχίαν. Ἐάν πράγματι ὑφίστατο συμμαχία Ἀθηναίων καὶ Περδίκκου, ὁ Μακεδὼν βασιλεὺς θὰ ἔδεσμεύετο μὲ ὠρισμένας ὑποχρεώσεις καὶ δὲν ἦτο δυνατόν εἰς ἐν κρίσιμον σημεῖον κοινῆς δράσεως νὰ ἡρνεῖτο τὴν πραγματικὴν συμβολήν του. Εἰς μίαν τόσον ρευστὴν κατάστασιν, ὅπως αὕτη εἶχε διαμορφωθῇ μετὰ τὴν Νικίειον εἰρήνην, ὁ Περδίκκας θὰ ἐπέδιωκε πάντοτε ἐλευθερίαν κινήσεων καὶ θὰ ἀπέφευγε δέσμευσιν δι' ὀρισμένων ὑποχρεώσεων μὲ τοὺς Ἀθηναίους. Ἐκεῖνο τὸ ὁποῖον ἠνάγκασεν αὐτὸν νὰ ἔλθῃ εἰς φανεράν ἀντίθεσιν πρὸς αὐτοὺς ἦτο ἡ ἀποφασιστικὴ δράσις τοῦ Νικίου ἐναντίον τῆς Ἀμφιπόλεως, διὰ τὴν ἄλωσιν τῆς ὁποίας ἐπ' οὐδενὶ λόγῳ θὰ συνήργει ὁ Μακεδὼν βασιλεὺς. Ἡ φράσις λοιπὸν ἐνευστο τὴν ξυμμαχίαν θὰ ἔπρεπε ἴσως νὰ ἐρμηνευθῇ περίπου ὡς ἐξῆς: δὲν εἶχε τηρήσει τὴν ὑπόσχεσίν του, ὅτι θὰ ἔδρα ὡς σύμμαχος, συμβάλλων διὰ τῶν δυνάμεών του εἰς κοινὸν ἀγῶνα μὲ τοὺς Ἀθηναίους. Ἡ ἄλλη ἀπορία πού γεννᾶται ἀπὸ τὴν μελέτην τοῦ χωρίου εἶναι ἡ λέξις ἀπαργίος, τὴν ὁποίαν ὁ Σχολιαστὴς ἐρμηνεύει ἀναπεισθέντος. Ὁ Θουκυδίδης τὸ ρῆμα ἀπαίρω μεταχειρίζεται πάντοτε εἰς δήλωσιν κινήσεως ναυτικῶν δυνάμεων ἀπὸ λιμένα, εἰς τὸν ὁποῖον εἶχον προσορμισθῇ, δὲν εἶναι δὲ τυχαία καὶ ἐνταῦθα ἡ χρῆσις τοῦ ρήματος τούτου. Ἐάν δὲ πράγματι πρόκειται ἐδῶ περὶ ἀνακλήσεως ναυτικῆς δυνάμεως, ἡ ὁποία εἶχε προστεθῇ εἰς τὰς ἀθηναϊκὰς ὑπὸ τὸν Νικίαν τριήσεις ὡς ἐνδείξις τῶν φιλικῶν διαθέσεων τοῦ Περδίκκου, τότε εἶναι δυνατόν νὰ ὑποστηριχθῇ, ὅτι τὸ μακεδονικὸν ναυτικόν, τὸ ὁποῖον ἐπὶ Φιλίππου τὸν ἐπόμενον αἰῶνα ἀνεπτύχθη σημαντικῶς, ἐγνώρισεν ἐπὶ Περδίκκου Β' τὴν πρωταρχικὴν του ἐξέλιξιν.

τῆς μακεδονικῆς δυνάμεως καὶ τῆς ὀριστικῆς στροφῆς τοῦ Περδίκκου, εἰς ὃν ὁ Νικίας ἐστήριξε πολλὰς περὶ βοηθείας ἐλπίδας πρὸς τὸ μέρος τῆς ἀντιθέτου παρατάξεως, εἰσελθόντος ἐπισήμως εἰς τὴν συμμαχίαν Ἀργείων καὶ Λακεδαιμονίων, εἰς τὴν ὁποίαν εἶχον προσχωρήσει καὶ οἱ Χαλκιδεῖς (ἀνωτ. σ. 212) (*ἔφρευστο* (Περδίκκας) *τὴν ξυμμαχίαν... ἐκείνον ἀπάραντος*).

Ἡ ἐνέργεια αὐτὴ τοῦ Νικίου ἐναντίον τῆς Ἀμφιπόλεως εἶναι δυνατόν νὰ θεωρηθῇ καὶ ἡ αἰτία τῆς ἀποφασιστικῆς στάσεως τοῦ Περδίκκου (*ἔφρευστο τὴν ξυμμαχίαν*), διότι ὁ Μακεδὼν βασιλεὺς ποτὲ δὲν θὰ ᾔθελε νὰ ἴδῃ τοὺς Ἀθηναίους κυρίους καὶ πάλιν τοῦ πλεόν νευραλγικοῦ σημείου περιοχῆς, εἰς ἣν μετὰ πλείστον διαφερόντος ἀπέβλεπεν.

Ὁ Νικίας κατόπιν τῆς ἐχθρικῆς πρὸς αὐτὸν στάσεως τοῦ Περδίκκου ἐνήργησε στενὸν ναυτικὸν ἀποκλεισμόν εἰς τὰ μακεδονικὰ παραλία (*κατέκλησαν... τοῦ αὐτοῦ χειμῶνος καὶ Μακεδόνας*), ἐνῶ τὴν ἄνοιξιν τοῦ ἐπομένου ἔτους (416) ἀπεβίβασεν εἰς τὴν Μεθώνην, εἰς τὰ μακεδονικὰ σύνορα, ἱππικόν, τὸ ὁποῖον ἐν συνεργασίᾳ μὲ φυγάδας Μακεδόνας ἐνήργησαν ληστρικὸν πόλεμον¹ ἐναντίον τῆς χώρας τοῦ Περδίκκου.

Ὁ στενὸς ἀποκλεισμός τῆς Μακεδονίας ἀπὸ θαλάσσης, ὁ ὁποῖος παρέλυσε κάθε κίνησιν τοῦ μακεδονικοῦ ἐμπορίου, τοῦ ὁποίου τὴν ἀνάπτυξιν ἐπὶ Περδίκκου μαρτυρεῖ ἀξιόλογον νομισματικὸν σύστημα², καθὼς καὶ ἡ δῆσις τοῦ μακεδονικοῦ ἐδάφους ἀπὸ τὰς ἀτάκτους συμμορίας, περιήγαγον τὸν Περδίκκην εἰς τὴν ἀνάγκην νὰ ζητήσῃ τὴν βοήθειαν τῶν Λακεδαιμονίων. Οὗτοι παρήγγειλαν εἰς τοὺς συμμάχους τῶν Χαλκιδεῖς νὰ ἔλθουν ὁρωγοὶ εἰς τὸν Περδίκκην³. Ἐπειδὴ ὅμως τότε οἱ Χαλκιδεῖς ἤγον πρὸς Ἀθηναίους δεχη-μέρους σπονδάς, ἠρνήθησαν νὰ παράσχουν εἰς τὸν Μακεδόνα βασιλέα τὴν ἀναγκαίαν βοήθειαν. Πρὸ τῆς ἀδηρίτου ταύτης ἀνάγκης ὁ Περδίκκας ἠναγκάσθη νὰ προσεταιρισθῇ καὶ πάλιν τοὺς Ἀθηναίους. Διὸ μανθάνομεν⁴, ὅτι ὁ

1. Θουκ. 6. 7, 3 καὶ ἐς Μεθώνην τὴν ὁμορον Μακεδονίᾳ ἱππίας κατὰ θάλασσαν κομίσαντες Ἀθηναῖοι σφῶν τε αὐτῶν καὶ Μακεδόνων τοὺς παρὰ σφίοι φυγάδας (προφανῶς πρόκειται ἐνταῦθα περὶ ἀτάκτων, προσερχομένων ἀπὸ τὰς ἀνεξαρτήτους περιοχὰς τῆς Μακεδονίας, αἱ ὁποῖαι διέκριντο ἐχθρικῶς πρὸς τὸν Περδίκκην — παρὰ τὴν γνώμην τοῦ Vischer [Kleine Schr. I, σ. 269] ὅτι πρόκειται ἐνταῦθα περὶ ὁπαδῶν τοῦ Ἀμύντου, πρβλ. ἐπίσης Geyer Maked., σ. 76 —) ἐκακούεργον τὴν Περδίκκην. Ἡ προσπάθεια τοῦ Geyer (Makedonien, σ. 72 κἑξ. = RE 600), ὅπως δώσῃ διάφορον σειρὰν εἰς τὰ γεγονότα ἀπὸ ἐκείνην πού παραδίδει ὁ Θουκυδίδης, τοποθετῶν τὴν παρασκευὴν τῆς στρατείας τοῦ Νικίου εἰς τὸ ἔτος 422, νομίζω ὅτι δὲν εἶναι δυνατόν νὰ θεωρηθῇ ὡς πιθανὴ καὶ δὲν δικαιολογεῖται ἀπὸ τὴν ἐξέλιξιν τῶν γεγονότων, ὅπως ταῦτα ἐξελιχθῶσαν.

2. Πρβλ. Gæbler, Die Antiken Münzen Nord Griechenlands, III 2, 1935, σ. 153 κἑξ.

3. Θουκ. 6. 7, 4.

4. Θουκ. 7, 9.

Μακεδὼν βασιλεὺς περὶ τὸ τέλος τοῦ ἔτους 414 μετέσχε τῆς ἐπιχειρήσεως τοῦ Ἀθηναίου στρατηγοῦ Εὐδείωνος ἐπ' *Ἀμφίπολιν Θράξιν πολλοῖς*, ἡ ὁποία ὁμως δὲν εἶχεν ἐπιτυχῇ ἀποτελέσματα. Ἡ πληροφορία αὕτη εἶναι ἡ τελευταία περὶ Περδίκκου, χωρὶς νὰ εἶναι γνωστὸν τὸ ἔτος, καθ' ὃ ἀπέθανεν¹ ὁ σπουδαῖος αὐτὸς Μακεδὼν βασιλεὺς, τοῦ ὁποῖον τὸ ὄνομα εἶναι συνδεδεμένον ἀπὸ τῆς ἀρχῆς τῆς βασιλείας του μέχρι τοῦ θανάτου αὐτοῦ μὲ σπουδαῖα πολεμικὰ γεγονότα, ἀσκήσαντα ἄμεσον ἐπιρροὴν ἐπὶ τοῦ κράτους τῆς Μακεδονίας. Ἡ πολιτικὴ γραμμὴ τοῦ Περδίκκου καθ' ὅσον ἀφορᾷ εἰς τὴν προάσπισιν τῶν μακεδονικῶν συμφερόντων καὶ τοῦ μέλλοντος τῆς χώρας του ὑπῆρξε σταθερά. Οἱ ἐπιδέξιοι πολιτικοὶ του ἔλιγμοι, εἰς τοὺς ὁποίους ὠφείλετο ἡ ἐν εὐθέτῳ χρόνῳ παρουσία αὐτοῦ εἰς τὴν παράταξιν τῆς ἰσχυρᾶς μερίδος, δὲν ἀπέβλεπεν εἰς ἄλλο παρὰ εἰς τὴν ἐξυπηρέτησιν τῶν σκοπῶν, οὓς ὠφείλε νὰ ἐπιτύχῃ συνετὴ μακεδονικὴ πολιτικὴ. Ὁ Περδίκκας πράγματι διὰ τῆς εὐστόχου πολιτικῆς του εἶναι δυνατόν νὰ χαρακτηρισθῇ ὡς ὁ κύριος ἐκπρόσωπος τῶν ἐπιδιωχθέντων τούτων σκοπῶν, παρασκευάσας ἀσφαλῶς τὴν ὁδὸν πρὸς ἐδραίωσιν τῆς μακεδονικῆς κυριαρχίας καὶ πρὸς τὸ ΒΔ τμήμα τῆς Μακεδονίας καὶ πρὸς ἀνατολὰς αὐτῆς ἐπὶ ὅλου τοῦ τμήματος τῆς Θράκης, ἡ ὁποία τὸν ἐπόμενον αἰῶνα ἐπὶ Φιλίππου ἀπετέλεσε ἀναπόσπαστον τμήμα τοῦ Μακεδονικοῦ κράτους.

Ἐκεῖνο τὸ ὁποῖον ἐξαίρει τὴν προσωπικότητα τοῦ Περδίκκου εἶναι τὸ ἐνδιαφέρον του εἰς τὴν ἐξύψωσιν τοῦ πνευματικοῦ ἐπιπέδου τοῦ βασιλείου του, πρῶτος δὲ αὐτὸς ἐγκαινίασε στενὰς σχέσεις μὲ ἐκπροσώπους τῆς ἐπιστήμης καὶ τῆς ποιήσεως τῆς λοιπῆς Ἑλλάδος. Ἀπὸ τὸν Σουῖδαν (βλ. λ.) πληροφοροῦμεθα, ὅτι ὁ *Ἱπποκράτης... διέτρυψε... ἐν Μακεδονίᾳ, φίλος ὢν σφόδρα τῷ βασιλεῖ Περδίκκᾳ*, ἐπίσης καὶ ὁ ποιητὴς διθυράμβων *Μελανιππίδης* διέτρυψε παρὰ *Περδίκκᾳ τῷ βασιλεῖ ἐκεῖ τὸν βίον καταστρέψας*.

ΙΩΑΝΝΗΣ ΠΑΠΑΣΤΑΥΡΟΥ

1. Χάρις εἰς τὰς πληροφορίες τοῦ Δημοσθένους (άνωτ. σ. 181¹) ἐξ ὧν προκύπτει, ὅτι ὁ Περδίκκας κατὰ τὴν μάχην τῶν Πλαταιῶν ἤσκησε καθήκοντα ἀντιβασιλέως ἐπὶ τοῦ μακεδονικοῦ θρόνου, ὅπως ἀργότερα ὁ Μέγας Ἀλέξανδρος ἀνεπλήρωσε τὸν πατέρα Φίλιππον, ἐκστρατεύσαντα εἰς τὸ Βυζάντιον εἰς ἡλικίαν 16 ἐτῶν, καθίσταται δυνατός κάποιος ὑπολογισμὸς χρονικὸς, καταλήγων εἰς τὴν πιθανότητα, ὅτι ὁ Περδίκκας ἀπέθανεν εἰς ἡλικίαν ἄνω τῶν 80 ἐτῶν.